

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

**Humor a satira tří opomíjených autorů
1. poloviny 19. století**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Věra Brožová

Autorka DP: Marcela Ešnerová

Vyšší Brod 260, 382 73

6. ročník, ČJ – AJ

denní studium

Rok dokončení DP: 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Praha
29. března 2006

Poděkování: Chtěla bych poděkovat PhDr. Věře Brožové za pečlivé vedení mé diplomové práce, za cenné připomínky a rady. Také děkuji všem pracovníkům literárních institucí, kteří mi umožnili získat potřebné informace.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	5
JOSEF JAROSLAV LANGER.....	8
Básník a životní ztroskotanec	8
Langer - literát.....	10
Bajky	12
Kopřivy	14
Bohdanecký rukopis.....	20
Den v Kocourkově	25
VÁCLAV FILÍPEK.....	32
Humorista a literární nádeník.....	32
Časopisecká tvorba	37
Překladatelská a dramatická tvorba	40
Humor a satira.....	41
FRANTIŠEK HAJNIŠ.....	52
Autor humoristických a satirických drobnůstek.....	52
Časopisecká tvorba	54
Knižní tvorba.....	61
ZÁVĚR	67
RESUMÉ.....	69
KLÍČOVÁ SLOVA	70
PŘÍLOHY	71
PRAMENY	86
LITERATURA.....	88

ÚVOD

Humor a satira byly odpradávná nedílnou součástí české literatury a českého života vůbec. Důkazem toho jsou nesčetná národní pořekadla, přísloví, obyčeje, písně či typické české humoristické typy jako hloupý Honza, Paleček nebo Švejk. Právě na humor a jeho projevy vůdčích osobností humoristických časopisů 30. a 40. let 19. století bych se ráda zaměřila ve své diplomové práci.

Česká humoristika a satira má bezesporu dlouhou a zajímavou historii. Mým záměrem není předložit ucelený přehled vývoje české humoristické tvorby, to by jistě vydalo na několik svazků. Zaměřila jsem se tedy na tři dnes opomíjené, ve své době však nanejvýš populární humoristy a satiriky, Josefa Jaroslava Langeru, Václava Filípka a Františka Hajniše.

Cílem mé sondy je seznámit současného čtenáře s téměř zapomenutými literáty, kteří se větší či menší měrou podíleli na vývoji původní humoristické tvorby u nás. Chtěla bych se vydat po stopách jejich osobního i literárního života a ve zkratce popsat též jejich životní cesty a osudy.

V neposlední řadě se však chci věnovat jejich rozsáhlému dílu, které je dnes dostupné převážně pouze z dobového tisku. Ráda bych se pokusila alespoň náznakově oživit jejich dílo, a seznámit tak současného čtenáře s původními humoristickými a satirickými texty vrcholného českého biedermeieru.

Satira, tato kousavá sestra humoru, patří bezpochyby k nejstarším literárním žánrům vůbec. Za zakladatele je považován řecký kynický filozof Menippos¹, který se ve svých štíplavých dialozích ze 3. století př. n. l. vysmívá lidským vlastnostem a otevřeně paroduje Platóna či Homéra. Samotné slovo satira pravděpodobně souvisí s výrazem *lanx satura*², což byla obětní mísa naplněná různými plody ovoce, která byla obětována bohyni Cereře³.

Původně se jednalo o jemně posměšnou báseň, která byla kritická ke společenským i osobním lidským nedostatkům. Dnes je chápána coby žánr, který využívá humoru, ironie či sarkasmu s konkrétním záměrem kritiky a na rozdíl od humoru je ve své kritice nemilosrdná. Satira kritizuje aktuální společenskou, popř. politickou situaci, poukazuje na nejruznější nedostatky společnosti (velice často např. stav morálky) či vtípem a výsměchem útočí na záporné vlastnosti a jevy společnosti.

Ke svému účelu využívá nejruznějších prostředků, zejména ironii, sarkasmus, karikaturu, kontrast jevů, parodii, ironické komentáře či nadsázku. Nejčastěji ji můžeme nalézt ve veršované epice, próze či moderním dramatu a základními podžánry jsou epigram⁴, bajka⁵, aforismus⁶, anekdota⁷, komický epos, satirické drama, román či povídka.

Česká satira má dlouhou, ale z počátku poměrně komplikovanou historii. Satira mravokárně zaměřená má u nás kořeny již ve středověku. Objevuje se rovněž v husitství, a to převážně v podobě satiry sociální, ale i zde má ještě daleko k dnešnímu pojetí, stejně tak jako humanistické satirické návody vedoucí k nápravě mravů.

Ani přísný klasicismus, který striktně dodržoval rozdělení na žánry vysoké, střední a nízké, satire nepřál. Nekompromisně ji totiž, společně s dalšími formami výsměchu, zařadil k žánrům nízkým, tedy neuznávaným. A proto se v tomto období satira v Čechách objevuje jen velice zřídka.

Jedním z největších úskalí pro satiru obrozeneckou byla bezesporu cenzura, která bedlivě střežila literární produkci u nás a tvrdě zakročovala proti všem, kteří se snažili rozvířít hladinu společenských poměrů u nás. Navíc česká obrozenecká společnost počátku 19. století nebyla ještě

¹ Odtud pojmenování menippská satira.

² Řecké slovo *satura* = plná ovocná mísa, míchanice, směs, všehochoť.

³ Jedná se přeneseně o smíšené básně či určitou všehochoť.

⁴ Krátká báseň vyjadřující úsečně a vtípně vážnou nebo satirickou myšlenku.

⁵ Krátký smyšlený příběh s mravním ponaučením, v němž zvířata a věci jednají jako lidé.

⁶ Stručná a vtípná průpověď.

⁷ Krátké vyprávění s komickou nebo satirickou pointou.

připravena smát se sama sobě a svým chybám. Národní věc byla všem českým vlastencům svatá a strach z toho, že by společenská kritika mohla ublížit národní věci, vedl k tomu, že byla satira považována za škodlivou. Objevovala se sice tvrzení, že satira je podmínkou zdravého vývoje národní společnosti (Čelakovský), avšak pouze Havlíček tuto ideu bezezbytku naplnil.

Právě v této, pro satiru neutěšené době, vstupují do české literatury tři mladí literáti, J. J. Langer, V. Filípek a F. Hajniš. A za pomoci laskavého, dobráckého humoru a krotké satiry, ve které se sem tam chopí ostřejšího tónu, se pouští do kritiky literárních, politických i společenských poměrů v Čechách.

JOSEF JAROSLAV LANGER

Básník a životní ztroskotanec

Josef Jaroslav Langer se narodil 12. listopadu 1806 městkému důchodnímu v Bohdanči u Pardubic. Tento v mládí poněkud zakřiklý a nesmělý mladík na čas stanul v popředí mladé literární obrozenecké generace a natrvalo se zapsal do české literární historie coby významný spisovatel 19. století. Byl to nejenom básník, prozaik a dramatik, působil rovněž coby folklorista, překladatel, satirik uvádějící do české literatury lidové epické látky, skladatel krakováčků a autor subjektivně laděných ohlasů a variací lidové milostné lyriky. V neposlední řadě je také autorem podnětných národopisných a literárních studií.

Jeho život velice ovlivnilo studium na gymnáziu v Hradci Králové, kde působil pod vedením takových obrozenecky myslících velikánů jako byli Václav Kliment Klicpera či Josef Chmela. Tito profesori v něm vypěstovali nejen lásku k českému národu, ale rovněž silnou náklonnost k literatuře, zejména k literatuře psané česky. Již v roce 1826 píše své první bajky a básně, silně ovlivněné profesorem Chmelou, známým bajkářem.

Z Hradce Králové odchází studovat filozofii do Prahy a zde se velice záhy sblíží s mladými českými spisovateli⁸. Podařilo se mu získat si náklonnost Františka Palackého, Františka Ladislava Čelakovského a Václava Hanky, kteří se soustřeďovali kolem *Časopisu Českého muzea*. Tito čeští literáti na Langra zapůsobili natolik, že se rozhodl opustit studia a věnovat se naplno literární dráze.

Od roku 1829 publikuje v *Časopise Českého muzea*, v *Čechoslavu* a rovněž v *Květech*. O Langrově vřelém vztahu k literatuře dokazuje i jeho zájem o slovanské jazyky⁹. Finanční zajištění mu zajišťovalo místo redaktora, učitele a po nějaký čas působil také jako archivář u hraběte Kinského.

Coby syn zámožných rodičů nezažíval Langer žádné finanční problémy, a tak si v Praze mohl užívat bohémského života a jeho volný čas často zaplňovaly vedle psacího pera také hospůdky, kavárny a divadlo. Takto na něj vzpomíná později Tyl: „*A pak tě vidím zase v kafírně, můj milý Jaroslave, jak se kocháš v milostné šestici, jak držíš pět minut každou kartu v ruce, nežli ji vyhodíš – ne, nežli ji zvolna položíš, a jak mezi tím ústa špouliš nebo dýmku mezi zuby tiskneš, až ti vyhasne – nebo jak z malého*

⁸ Zejména s J. K. Tylem, K. H. Máchou a J. F. Šumavským.

⁹ Začal se věnovat studiu ruského a polského jazyka.

štamprlátka rosoličku lízáš, a jak se dětinsky raduješ, když máš o dvě, o tři oči víc nežli druhý hráč, jako bysi vyhrával celé království.“¹⁰

Jeho rozhodnutí zanechat studií bylo pravděpodobně prvopočátkem všech jeho dalších problémů. Začal mít spory s otcem, kterému se samozřejmě nelíbila představa, že jeho jediný syn se má stát spisovatelem, a který velice těžce nesl odchod syna ze školy. Již v r. 1830 je Langer nucen na čas opustit svou milovanou Prahu¹¹, neboť praktický a energický otec povolává syna domů, aby mu pomáhal v hospodářství a důchodním úřadě. Langer se ale do Prahy neustále vrací.

O rok později je mu ale odchod z Prahy policejně nařízen, pravděpodobně za jeho neskrývané sympatie k Polsku. Ve své básni *České lesy*, vydané téhož roku, totiž alegoricky, prostřednictvím jinotajného obrazu životodárného východního větru, oslavuje polské povstání¹² a poukazuje na východ jako na spásu pro Čechy. V této záležitosti s vyhoštěním z Prahy se zřejmě ale určitým způsobem angažoval i Langerův otec.

Langer se tedy vrací zpět do rodného města, kde pomáhá otci v úřadě. Zprvu je plný energie - pomáhá místním ochotníkům, žije bohémským životem, udržuje korespondenci s přáteli v Praze, sbírá lidové zvyky a písně, a dokonce hraje ochotnické divadlo¹³. Na čas se ještě vrací do Prahy, ale v květnu 1833 se natrvalo přesouvá do Bohdanče. Důvod jeho návratu není zcela přesně znám, dochoval se pouze list z 5. května 1833, který psal Langer Vinařickému: „*Proč jsem opustil Prahu, snad lépe než já víte, proč jsem se odebral do Bohdanče, snadno uhodnouti můžete, a proč nyní do Prahy jet nemohu, o tom zpraví vás lístek můj, předešle panu Palackému zaslaný. Nerad bych to zde opakoval, a znovu na osud žaloval.*“¹⁴

Postupně se z něho ale stává zamklý samotář, na čemž se pravděpodobně podepsaly i neúspěchy u žen. Oddává se čím dál více alkoholu a mizí z veřejného života, „*zvolna upadal, oddán pijáctví a pusté melancholii.*“¹⁵ Ke konci života se u něj objevují příznaky duševní choroby

¹⁰ Tyl, J. K.: *Moje poslední procházka se dvěma umrlýma*, Květy 14, 1847, str. 305.

¹¹ Viz Příloha 1); dopis přátelům psaný po jeho odchodu z Prahy.

¹² Toto povstání v r. 1830 bylo krutě potřeno.

¹³ Mladí čeští spisovatelé sdružení kolem Tylových Květů společně s mladou inteligencí zakládají ochotnické divadlo. Impulsem je rozhodnutí tzv. českých stavů pověřit řízením Stavovského divadla Němce J. A. Stögra (r. 1833). Mladí literáti se obávali, že české hry v tomto divadle zaniknou úplně, popř. budou omezeny.

¹⁴ Langer, J. J.: *Vinařickému K. A.*, 5.5.1833, Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále LAPNP), fond K. A. Vinařický.

¹⁵ Novák, J. V. - Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*, Brno, 1995, str. 370.

způsobené pravděpodobně právě nadmírou alkoholu. Předpokládá se, že dokonce zničil některé své rukopisy. Umřel na souchotiny dne 28. dubna 1846 v Bohdanči a zde je také pochován.

V pamětní knize v Bohdanči je jeho předčasný odchod z tohoto světa zaznamenán takto: „*Dne 28ho o půl čtvrté hodině odpoledne v pánu zemřel zdejší důchodní a důvtipný proslulý básník český, vlastenec Bohdanecký Josef Jaroslav Langer ve svém otcovském domě pop. číslo 7 ve 39letém roku věku a 10tým roku ouřadu svého v následku žilní zimnice. Bůh jemu dopřej po tak dlouhým na této časnosti trápení ducha svého výborného lehké odpočinutí. Který znamenitý muž as tři minuty před zemřetím pravil : „Juž jsem pryč.“ Pak dle pozorování úst Otčenáš se v duchu pomodlil a při vypouštění ducha posledně vyřkl dost hlasitě slovo Amen a skonol. Tak umírá jeden každý zde nevinně trpící, ostatně dobrý člověk.*“¹⁶

Langer - literát

Langer vstupuje do literatury v době, kdy se literatura stává organizující silou národního života. Z jeho děl je patrné, že on sám rozpoznal tuto potřebu buditelsky působit na český národ a svého úkolu se zhostil velice dobře. A k tomu, aby vlastenecky a obrozenecky vychovával tehdejší společnost, si zvolil právě humor a ironii. V tomto ohledu na něj měli vliv Josef Chmela a Václav Kliment Klicpera, kteří působili na Langerovo češství a národní uvědomění a kteří ho přivedli k česky psané literatuře.

Vliv na jeho tvorbu měla zejména literární činnost Čelakovského, který se mu stal v mnohém vzorem. Langer si velice cenil jeho baladického umění a jeho příkladu následoval také při skládání idyl.¹⁷ A byl to právě tento starší autor, který přivedl mladého Langra ke slovanským národním písním a studiu slovanských jazyků vůbec.

Čelakovského *Ohlas písní ruských*, pro který Langer velice horoval, ho zavedl k ruským bylinám, z kterých později otiskl ukázky svých překladů¹⁸. V lidové tvorbě zdůrazňoval především osobitost jednotlivých národů, což ho přivedlo k tradiční české literatuře, kde se soustavněji začal věnovat pohádkám a pověstem¹⁹ a zejména lidové lyrické písni.

¹⁶ An.: *Úmrtí*, Zvon 6, 1906, str. 719.

¹⁷ Langrovi se údajně velice zalíbily Čelakovského *Selanky* otištěné v almanachu Denice v r. 1825.

¹⁸ Otištěno v r. 1834 v ČČM s názvem *Starožité básně ruské*.

¹⁹ Můžeme ho tedy brát za předchůdce moderního studia lidové písně, pohádek a pověstí.

Návaznost na Čelakovského se tedy projevuje zejména ve snaze o tvůrčí navazování na lidovou epiku jako takovou. Langer se snažil v lidové tvorbě hledat českou národní povahu a uplatnit jednotlivé prvky ve své tvorbě, proto uváděl prvky českých pohádek i pověstí do svých skladeb. Považoval pověsti a pohádky²⁰ za zdroj, který může osvěžit soudobé básnictví, a proto lidovou tvorbu sbíral, zapisoval a vydával²¹.

Postoupil však i o krůček dál. Zatímco Čelakovský s neúprosnou houževnatostí trval na svých názorech o napodobování lidové písně, Langer tvrdil, že podstatou lyriky je a musí být subjektivnost, kdežto napodobování je samo o sobě princip objektivní. Proto odmítal Čelakovského *Ohlas písní českých*, neboť se podle něj jedná o pouhou parodii písní českých, a to ne vždy zdařilou. Napodobování má podle něj cenu jen v parodii, jen tam toho může autor účelově využít k tomu, aby čtenáře rozesmál a pobavil.

I v satíře, ke které jevil náklonnost již od svého mládí, vycházel Langer z Čelakovského. Vzorem pro jeho literární, společenskou i vlasteneckou satiru se stala zejména *Literatúra Krkonošská*²². Čelakovský zde káral české básnictví, kritizoval nudnou rozvláčnost, plagiátorství, chyby v české řeči či fráze a otřepané obraty. Ironizoval rovněž soudobou kritiku, která oplývala jen superlativy a chválou a bránila se kritice skutečné. A neumělé shledával rovněž české překlady, které byly doslovné, často bez hlavy a paty. Inspiraci Langer čerpal rovněž z *Patrných dopisů nepatrných osob*²³, kde se Čelakovský věnuje zejména kritice morálních a národních nedostatků soudobé měšťanské společnosti.

Teprve Praha mu ale ukazuje cestu, jak využít teorii založenou na četbě jiných autorů ve vlastní tvorbě. Přestože pracuje se starými tématy, pokouší se je zasazovat do moderního kontextu spojeného jednoznačně s tehdejší společností. Můžeme ho tedy považovat za jednoho z průkopníků a inovátorů české beletrie 19. století.

Národnost, ke které má česká literatura své čtenáře vést, podle něj nespočívá v látce, ale v síle básníka. Záleží na tom, jak je básník schopen se s tématem vypořádat a co nového je schopen čtenáři nabídnout v souladu s úkoly literatury té doby. Sám se zabýval tradičními tématy, pohádkovými látkami a zájem jevil také o literární teoretické otázky, např. úvahy o poezii.

²⁰ Právě v jeho díle je poprvé do české literatury uvedena lidová pohádka.

²¹ Po něm se touto cestou vydává K. J. Erben.

²² Vyšlo v r. 1824 v Čechoslavu pod pseudonymem Marcián Hromotluk z Kanárovic.

²³ Vyšlo v r. 1830 v ČČM.

Již od počátku své literární tvorby se Langer například zajímal o básnické principy vhodné pro českou tvorbu. Palacký a Šafařík se snažili do české literatury přivést něco nového, co by mohlo proslavit českou literaturu v zahraničí, zajistit jí světovost a zlepšit její postavení ve srovnání s literaturou zahraniční. Proti autoritě Dobrovského a jeho přízvučnému principu se tedy snažili propagovat časomíru. Jedním z mladších autorů, kteří ve dvacátých letech zkoušeli tvořit podle tohoto nového principu, byl právě i Langer²⁴.

Langer-satirik se stal oblíbeným u starší generace²⁵ i u svých vrstevníků. Pro básníky začínající ve třicátých letech 19. století se stal vzorem, ovšem jen do té doby, než se oddal alkoholu: „*Když po činnosti sotva pětileté r. 1835 Langer se odmlčel, záhy zastínila jej slibná mladá jména jiná. A když po desíti letech umřel, zbyla jen hrstka těch, kdo si pro něj uchovali porozumění a uznání.*“²⁶ I přesto se ještě na konci 19. století najdou autoři, kteří se k Langrovi hlásí jako k svému předchůdci, patří mezi ně například i Neruda a Hálek.

Bajky

První pokusy o satiru se objevují již v Langrově prvotině nazvané *Bajky*²⁷, které otiskuje František Palacký²⁸ v *Časopise Společnosti vlasteneckého muzea*. Jak již sám název napovídá, autor si pro svou kritickou prvotinu zvolil formu bajky²⁹, a to zejména pro její jednoduchou a přehlednou formu a zároveň pro její didaktickou funkci. Jedná se o jakési nesmělý průzkum vlastní invence u začínajícího básníka, který ještě literárně úplně nedozrál. Možná ale právě jednoduchost, přímost a umělecká nenáročnost těchto bajek, vedle vlastenecké tendence, zaujaly Langrovy současníky.

Většina básní této sbírky vznikla ještě v době Langerových studií v Hradci Králové. Již zde je nepřehlédnutelný satirický nádech, který je do nich vpleten. Právě tato sbírka učednických let otevřela Langrovi dveře českého básnictví.

²⁴ Např. jeho řada idyl zvaná *Selanky*.

²⁵ Jungmann například velmi oceňoval jeho smysl pro humor.

²⁶ Vlček, J.: *Dějiny české literatury II*, Praha, 1960, str. 440.

²⁷ Langer, J. J.: *Bajky*, Časopis Společnosti vlasteneckého muzea v Čechách (dále ČSVMČ) 3, 1829, str. 70-79.

²⁸ Z původních 20 jich pro 1. svazek ČČM přijímá 16.

²⁹ Jedná se o alegorické vyprávění didakticky zaměřené, v němž zvířata nebo živé věci mluví a jednají jako lidé.

Básně této sbírky nejsou nijak tematicky propojené a autor zde naráží na nejrůznější jevy národního života. Úvodní báseň *Svatba* je například nesena ve vlastenecko-politickém duchu. Zobrazena zde je svatební hostina, kde se slaví zasnuby dvou řek, Labe a Otavy. Labe valící se z Krkonošských hor nejprve odmítá jakékoliv spojení s jinou řekou, ale když uvidí Otavu, jak se valí od východu, změní svůj názor.

Langer zde alegoricky vybízí Slovanů, aby se spojili. Jde o jakýsi apel na Slovanstvo a zároveň o dobře mířenou výtku: „*Co mě ale nejdívnější bylo/ jest, že když se hovořilo/ ač se zdálo, jako by se neznali/ všickni sobě rozuměli/ a přec jako tyto řeky/ spojití se nehleděli/ aby skrze věčné věky/ valili se jarně, jistě, míle/ v jedné síle!*“³⁰.

Autor přirovnává slovanské národy k jedné řece - čím více vody v řece je, tím silnější je proud, a čím silnější je proud, tím nebezpečnější je řeka těm, kteří se jí chtějí postavit do cesty a bránit jejímu přirozenému toku. Tato bajka nemá nic společného s obecným cílem bajek, tedy didakticky vzdělávat čtenáře, spíše vyjadřuje určitou politickou tendenci. Podobného rázu jsou i například i básně *Sokol*³¹ a *Jezero*³².

V básni *Rolník* se autor dotýká naší české řeči. Bouří se proti dobovému novotaření v jazyce, které se zejména v první polovině 19. století začalo rozmáhat a které se jemu samotnému dost přičilo. Sám považoval tyto snahy o násilné rozšiřování slovní zásoby spíše za škodlivé než za prospěšné: „*Já, když okolo té role chodívám/ vždycky sobě myslívám/ že by to tak v české řeči bylo/ že by jedno druhé udusilo/ kdyby se tak hustě novotilo!*“³³.

Ostatní bajky v této sbírce jsou ryze didaktického rázu. Forma, kterou jsou psány, odpovídá většinou klasické formě, které byli čtenáři v Čechách na počátku 19. století zvyklí. V této své rané didakticko-satirické tvorbě se Langer tedy ještě značně opíral o klasicistické vzory, ale zároveň se už projevoval jeho sklon k preromantismu, obzvláště k příkladu Čelakovského. Tyto Langrovy první pokusy prokazují autorovu metrickou zručnost a vlastenecké zanícení.

V jiných básních, které se objevují v Bajkách, se autor věnuje kritice obecně záporných vlastností. Naráží na lidskou vypočítavost, hamižnost, pokrytectví, ješitnost či pýchu. Tak je tomu například v bajce *Býk*. Jde o mytologický příběh z dob, kdy býk ještě neměl rohy. Býk vidí u jelena jeho krásné parohy. Velice se mu zalíbí a z pouhé marnivosti a parádivosti jde za

³⁰ Langer, J. J.: *Bajky*, c. d., str. 71.

³¹ Tamtéž, str. 73-74.

³² Tamtéž, str. 71-72.

³³ Tamtéž, str. 79.

bohem Perunem a prosí ho, aby mu také dal takové: „*Učiň, bych také nosil/ na silném čele rohy/ jako jelen parohy/*“³⁴. Bůh ho sice vyslyšel, ale za jeho ješitnost ho krutě potrestal: „*Pán uviděv býka rohatého/ počne se mu diviti/ počne rohy chváliti/ zavolá i hnedky sluhu svého/ „Honem! Provaz na rohy!“/ Za roh táhne ubohý/*“³⁵. Langer zde na zvířecím příkladu ukazuje, že každá marnivost bude jednoho dne potrestána.

Ve většině případů zde ale Langer představuje skutečné bajky, tedy kratičké a smyšlené příběhy vyjadřující určitou životní moudrost či poučení. Didakticky působí báseň *Páv*, kde básník poukazuje na další špatnou lidskou vlastnost - pýchu. Jedná se o bajku o pávovi s krásným stookým ocasem, kterému se všechna zvířata obdivovala. Když ale páv slyšel všechnu tu chválu a obdiv, velice zpychl. Přemýšlel pak neustále, jak by se ještě více zviditelnil. Konečně ho napadlo, že když si stoupne na pařez, tak bude ještě lépe vidět a nikdo ho nepřehlédne. To se mu ale vymstilo: „*ale jak se mu všickni chechtali/ an, ocas když vyzdvihoval/ hnusná lejtka okazoval/*“³⁶.

Kopřivy

Ve stejné době jako *Bajky* začala vznikat i další Langrova satirická sbírka nazvaná *Kopřivy*³⁷, která svému autorovi vydobyla přízvisko Kopřivárius. Básně této skladby byly postupně otiskovány v *Časopise Českého musea* v letech 1829, 1830 a 1831. Na další vydání oblíbených „kopřiv“ si čtenáři museli počkat poměrně dlouhou dobu. Podruhé totiž Langrovy *Kopřivy* vycházejí až v roce 1860 v básnickových spisech, tentokrát již rozšířeny o satiru *Žádost a rada moudrého mládence*, kterou v prvním vydání cenzura nedovolila otisknout.

Langer se touto sbírkou skládaných satir trefil do noty tehdejšímu čtenáři a jeho jméno začínalo mít v literárním světě zvuk. Toto dílo se snad nejvíce ze všech jeho prací dotýká společenského národního vývoje.

Jestliže jeho předchozí básně byly brány coby ironické, pak tyto jsou o něco kousavější. Langer zde projevil odvahu zabývat se i nebezpečnějšími tématy. Samotný název sbírky nebyl jistě zvolen náhodně. Jde o dílo, které

³⁴ Tamtéž, str. 73.

³⁵ Tamtéž, str. 73.

³⁶ Tamtéž, str. 78.

³⁷ Cenzuře byly předloženy 22. června 1829 a 4. října stejného roku Palacký uveřejnil prvních šest „kopřiv“ ve třetím a čtvrtém svazku Muzejníku (jedna báseň vyšla také v časopise Čechoslav).

se snažilo poukázat na nejrůznější jevy společnosti, které bylo třeba šlehat a pálit.

J. K. Tyl o této skladbě ve svých vzpomínkách píše: „*A pak tě vidím zase doma, jak jsi ležel v deset hodin ráno ještě v peřinách a černé kafe se kouřilo na stole a ty jsi držel péro v ruce, a točil jsi ním v prstech a okusoval nahoře. To jsi sázel obyčejně „Kopřivy“ - a sázel jsi je pomalu, kořínek za kořínek, lupínek za lupínkem. Proto byly tak pěkně zrostlé, uhlazené a spolu zašpičatělé.*“³⁸

Jedná se o humoristické básně, tzv. deklamovánky³⁹, které byly v tehdejší vlastenecké společnosti velice oblíbené. Tyto žertovné rýmované skladby, didakticky a národně orientované, bývaly přednášeny při nejrůznějších vlasteneckých akcích (např. besedách⁴⁰) a dostávaly se tak do povědomí čtenářů. Typický je pro ně zejména srozumitelný a dobrácký humor.

Langer se velice dobře a rychle sžil se společenským děním a s nadějami obrozenecké generace a cítil jakousi povinnost šířit je dál. Stává se jakýmsi samozvaným mluvčím mladé generace spisovatelů a snaží se soudobému čtenáři vysvětlit úmysly a záměry těchto mladých autorů⁴¹. Tradiční žánry, jako například historické báje po vzoru obrozeneckého historismu, se mu staly východiskem k alegorickému podání aktuálních témat a k dobromyslné satíře na národní nesvornost, vnějškové vlastenectví a literární manýru.

Tvrdá je Langrova kritika soudobého stavu literatury. V jedné své satirické „kopřivě“ označuje Langer české básníky za *Nevděčné syny*, kteří se dobře nestarají o svou „matku literaturu“, a kárá jejich nevděk. Jedná se o alegorii, která měla často za úkol zatemňovat pravý cíl básně před censurou. Krátký dodatek na konci básně: „že se tu naráží na českou literaturu“⁴² ale nemůže nikoho nechat na pochybách, ke které oblasti naší společnosti se tento alegorický příběh vztahuje.

³⁸ Tyl, J. K.: *Moje...*, c. d., str. 305.

³⁹ *Deklamovánka* (z franc. *déclamation* = přednášení, řečnění) je básnický žánr českého národního obrození, obvykle lyrický či lyricko-epický s dramatickými prvky, určený k veřejnému přednesu ve společnosti. Vznik této vlastenecké skladby je úzce spjat se stoupající oblíbeností deklamací na akademiích, bálech, besedách, vlasteneckých výletech či jiných akcích v první polovině 19. století, kolem kterých se soustřeďoval český společenský život. Její funkce byla většinou zábavně didaktická či národně uvědomovací. Za průkopníka deklamovánky u nás je považován V. K. Klicpera, ovšem vrcholu dosáhla teprve v díle F. Rubeše (např. *Já jsem Čech*).

⁴⁰ Jednalo se o vlastenecké společenské instituce.

⁴¹ Stejná snaha je patrná i v jeho pozdějším díle nazvaném *Den v Kocourkově*.

⁴² Langer, J. J.: *Kopřivy*, ČSVMČ 3, sv. IV, 1829, str. 8.

Jedná se o velice působivý a dojemný příběh o matce, která obětovala vše pro své syny, jen aby se oni měli dobře: „*Dobrá vdova tato/ rozdala jim celé jmění, zlato/ myslíc, že co dobrým synům dá/ to že nejlépe schováno má!*“⁴³ Synové ale brzy na svou matku zapomněli a ona, aby jim nedělala ostudu, žebřala na pražském mostě. Nikdo jí ale nic nedal, protože všichni věděli, že má velice zámožné syny. Její vlastní děti ji tedy nechali umřít o hladu a samotě: „*Ale slávou oslepení synové/ brzo na svou matku zapomněli...// ...Ach, a dobrá matka, aby synům hanby nedělala/ podvečer na pražském mostě žebřovala...//...Matka zemřela hladem/ pohřbenatě pod Vyšehradem/ A synové, když smrt její uslyšali/ nákladný jí na hrob kámen dali!*“⁴⁴ Stejně tak podle Langra básníci často zapomínají na povinnost k české literatuře, netvoří, pouze ji prázdně adorují.

V básni *Dřevěný pták* se staví proti záplavě špatných veršů. Kritizuje neumělé básnické snahy špatných básníků, kteří z nejrůznějších důvodů, většinou pro slávu a peníze, zaplavují literární svět nudnými, zdoluhavými a nezáživnými patlaninami. Tato báseň je zaměřena proti špatným veršům, které se tehdy velice často objevovaly v různých časopisech. V této kritice také poukazuje na básnickou prkenost některých svých vrstevníků. Langer zde vzývá božského Lumíra: „*O, kdy vrátíte se, blazí dnové!// Uskutečňtež se, balšamoví snové!// Pěvče bohu rovný! Děde! Lumire!// Nadělej nám, nadělej nám slavíků/ ze dřevěných básníků!*“⁴⁵

V satíře *Strašidlo na hrázi* kriticky poukazuje na jiný problém českého literární světa. Zamýšlí se nad tím, proč si veřejnost tak málo všímá mladých nadaných spisovatelů a jejich děl. Vždyť právě mladá generace je ta, která podle Langra může napomoci obrozeneckým snahám. Kritizuje zde nedostatek příležitostí, které mladý literát 19. století má k tomu, aby se mezi českými čtenáři zviditelnil.

V druhé části této básně dává ale jasně najevo své přesvědčení, že spisovatelé jsou tu proto, aby sloužili svému národu a své vlasti, a na to by neměli nikdy zapomínat: „*A protož chci konat vlasti službu/ a předcházet každou její tužbu/ dokud ještě v žebrách srdce mladé bije/ neb kdo matce slouží, rozkoš pije!*“⁴⁶ Navíc se zde okrajově zmiňuje i o nestálosti ve vztazích. A snad poprvé se v jeho díle objevuje jeho platonická láska Běla⁴⁷, která se pak hojně vyskytuje i v jeho dalších dílech.

⁴³ Tamtéž, str. 8.

⁴⁴ Tamtéž, str. 8.

⁴⁵ Langer, J. J.: *Kopřivy*, ČSVMČ 3, sv. III, 1829, str. 11-12.

⁴⁶ Langer, J. J.: *Kopřivy*, ČSVMČ 4, sv. I, 1830, str. 48.

⁴⁷ Jednalo se o hraběnku Šternberkovou, druhorozenou dceru Josefa Leopolda.

V historicko-vlastenecké básni *Žižkův dub* se zase pozastavuje nad obrovským počtem nových literátů. Zdá se mu neuvěřitelné, že téměř kdokoli má tu odvalu něco napsat, zveřejnit to a rovnou o sobě prohlásit, že je spisovatel. Zlobí se rovněž pro psaní bez nadšení: „*Teď je kovářiků příliš, až bez míry/ kašli hymny k base, neznajíce lýry/ každý, kdo pět prstů má, teď sedě/ kove verše z železa i z mědě*“⁴⁸. Věří ale nakonec alespoň v sílu svých vlastních veršů: „*Dost bych nadělal ti muk/ chtěje nakovati ostrých veršů, místo meče/ v nepřátelské bitvy a ve kruté seče*“⁴⁹.

Žižkův dub je zde představen coby obraz hrdinství, slávy a síly našich českých předků: „*že v oboře české rodili se lvové/ před nimiž se chvěli - národové*“⁵⁰. Bohužel ty časy už jsou dávno pryč a dnes zde nalezneme spíše „*zaječí a liščí rod*“⁵¹. Velice kritickým okem se dívá na český národ a stěžuje si na to, co se z Čechů stalo od těch slavných dob husitských: „*A tak v pěkné vlasti, v zemi české/ zašlo všecko slavné, všecko hezké/ a že Žižkův dub též slavry byl -/ osud nám ho závistivý zryl*“⁵².

Praha, coby hlavní české centrum, neudělala na Langeru z počátku příliš velký dojem. Velmi ho mrzelo, že se zde mluví tolik německy. Ve skladbě *Učený pes* jeden kramář našel zatoulaného psíka a pomocí bičiku ho naučil skákat podle písťalky. Tímto způsobem z potulného zvířete udělal psa cvičeného a poslušného. Všichni se tomu obdivovali a kramáře chválili. Jednoho dne toho ale začal mít psík dost, rozštěkal se a lidským hlasem spustil: „*Dokonav/ svůj osudní stav/ žádám tebe, duchu můj/ okovů mne zbav!*“⁵³ Řetěz z jeho krku spadl, on do něj uvěznil kramáře a pak ho po světě vodil: „*Pro výstrahu těm, jenž chybně/ boží tvory nutí k umělostem/ a to krutě, proti jejich přírodnostem*“⁵⁴.

Tato satira je tedy určena proti všem, kteří nutí jiné k „nepřirozenostem“. Odsuzuje zde násilnou germanizaci Čech, důsledek bitvy na Bílé hoře, a také českou poddajnost osudu. Oním psíkem, který je zde ochočen, je míněn český národ, který se nebrání snahám Rakouska - Uherska podmanit a poněmčit Čechy. I v tomto případě jde o apel na český národ, aby po sobě nenechal šlapat a aby se společnými silami bránil zlu. Najdeme zde i varování všem těm, kteří by se pokoušeli zotročovat lidské či jiné tvory.

⁴⁸ Langer, J. J.: *Kopřivy*, Časopis Českého muzea (dále ČČM) 5, 1931, str. 26.

⁴⁹ Tamtéž, str. 26.

⁵⁰ Tamtéž, str. 24.

⁵¹ Tamtéž, str. 25.

⁵² Tamtéž, str. 25.

⁵³ Langer, J. J.: *Kopřivy*, ČSVMČ 3, sv. IV, 1829, str. 6.

⁵⁴ Tamtéž, str. 6.

Stejně jako jiní autoři 19. století se i Langer ve svých pracích vrací do minulosti po vzoru obrozeneckého historismu. Vedle básní národních zde proto nalezneme také básně politické a historické. Porovnával zejména slavnou minulost českého národu se současným stavem české společnosti.

V básni *Vidění noční* ironizuje osud českého národa v 17. století a naráží na činnost jezuitů po bitvě bělohorské. Při jedné noční procházce potkává autor strašidlo, které ho zavedlo k velké hoře a ukázalo mu velké množství lvů, kteří se chovali velmi podivně. „I rku: „Odkud jsou ti lvové/ že na rod svůj nedbají a své vlastní krutě sárají?“⁵⁵. Byly mu nabídnuty kouzelné brýle⁵⁶, kterými rozpoznal naše vlastní pradědy. Tímto způsobem odsuzuje Langer jezuity a jejich snahy v 17. století.

Porážku v bitvě na Bílé hoře viděl Langer, jak bylo obvyklé, jako zásadní zlom v českých dějinách. I proto se do této doby opakovaně vrací. Tak je tomu např. i v básni *Sněm a bitva u Jezerky*, kde se dotýká převratu po osudné bělohorské bitvě. Naráží zde zejména na nejednotnost stavů a mimo jiné poukazuje na zbabělost českého národa, kterou v té době prokázal. O této básni Vinařický Čelakovskému následující: „Langrův sněm a bitva u Jezerky má bradu, kteráť páli nad kopřivy. Bez mé vůle pomyslel jsem sobě na bitvu bělohorskou s okolnostmi tehdejšími.“⁵⁷

Podobnému tématu se věnuje rovněž báseň *Jednorožců rod*. Lev svolal všechny čtvernožce, aby svedli boj s opeřenci. Ovšem pyšný rod jednorožců ho žádá, aby se opeřencům mohli postavit jen oni sami. Plemeno jednorožců je ale na hlavu poraženo a porubáno. Jedná se pravděpodobně o narážku na stavovský odboj provázený malým zájmem širokých vrstev lidových, který skončil rozvratem české šlechty po Bílé hoře.

V jedné z „kopřiv“ nazvané *Vlasti proměna* můžeme vidět alegorický rozhovor mezi Věčností a Českou zemí, která pláče a stěžuje si, že přišla o všechny reky, které porodila. Kletba „černobohů“ je všechny zhubila. Všichni pomřeli a hrdinství se vytratilo z české země: „Ach, Věčnosti, rodná matko moje/ pryč je, cokoliv jsem zrodila/ klatba Černobohů zhubla/ mé udatné syny, vnuky tvoje/ a kde královský hlaholil rev/ tam teď zůří božský hněv!“⁵⁸.

Langer tak reaguje na současnou situaci v Čechách, kde chybí odvaha. Tato kritika zbabělosti míří proti celému českému národu. Nádechu

⁵⁵ Langer, J. J.: *Kopřivy*, ČSVMČ 3, sv. III, 1829, str. 14.

⁵⁶ Po vzoru Komenského.

⁵⁷ Čelakovský, F. L.: *Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského*, Praha, 1907, str. 45.

⁵⁸ Langer, J. J.: *Kopřivy*, ČSVMČ 3, sv. IV, 1829, str. 3.

ironie si můžeme všimnout ke konci této básně, kde se autor pokouší utěšit sebe i své čtenáře: „*Byť by v podobě to změnu vzalo/ přec, co božské je, to božsky vykvete/ a tak ze lvů statných doupěte/ aby slavno nové slávě vzniku dalo/ slavičí se hnízdo udělalo*“⁵⁹. Ze země lvů a slavných hrdinů se tedy stala země slavíků.

Ani v tomto svém díle se Langer neopomine zmínit o nejrůznějších pohoršujících lidských vlastnostech. Najdeme zde několik satir obecně lidských i vlasteneckých. V básni *Žádost* humorným způsobem kritizuje přehnané snahy mladíků stát se vojákem kvůli krásné uniformě, která dívky tolik přitahuje. Vysmívá se touhám mladíků po vojenském stejnokroji s hvězdičkami: „*Ne tak, jiná jesti žádost moje/ patří na hvězdnaté nebesa/ Tamť mám psané všechny tužby svoje/ modrý kabát, a pak - hurasa!*“⁶⁰.

Jeho často pálivým šlehům ale neujdou ani samy dívky a některé jejich nehezké vlastnosti. V úvodu epické básně *Vidění noční* Langer zatím jen velmi jemně tepe do ženského pokolení pro chtivost bohatství a zlata: „*a myslil jsem sobě brzo na to, a brzo na to/ jak by na mě - jářku, kdybych našel zlato -/ hezké holky braly/ a mne i se zlatem věrně milovaly*“⁶¹.

Tematicky můžeme tuto sbírku rozdělit do tří skupin. Největší prostor věnuje básník kritice tehdejších literárních poměrů. Po vzoru Čelakovského, který ve své *Literatuře Krkonošské* kritizuje špatné překlady, nedostatky v češtině mnohých autorů či kopírování a zdůrazňuje potřebu upřímné literární kritiky, si Langer všímá problémů soudobé literatury. Upozorňuje na neschopnost mnohých autorů, nízkou kvalitu některých českých děl a také malý čtenářský zájem o původní českou literaturu.

Mnoho prostoru věnuje Langer rovněž kritice politické a národní. Objevuje se zde mnoho alegorií a parodií, které reagují na politickou či vlasteneckou situaci u nás a které satirizují různé jevy českého společenského života. Jako pálivou otázku vidí zejména problém germanizace Čech a zavádění němčiny na českém území. Na mušku si rovněž bere nesvornost národních snah. Ve své kritice společenských poměrů u nás sklouzává často k adoraci našich předků.

V neposlední řadě je zde prezentována kritika nejrůznějších lidských vlastností. Soustavně poukazuje například na maloměstské i velkoměstské zpátečnictví a šosáctví života malého města. Tepe do ženského pokolení, které je podle něj nestálé a nevěrné, a odhaluje i další převrácenosti a

⁵⁹ Tamtéž, str. 3.

⁶⁰ Langer, J. J.: *Kopřivy*, ČSVMČ 4, sv. I, 1830, str. 49.

⁶¹ Langer, J. J.: *Bodláčí a růže*, Praha, 1957, str. 83.

slabosti tehdejších žen. A jeho pozornosti neujde ani malicherné sobectví či okázalé vlastenectví.

Bohdanecký rukopis

Toto krátké satirické dílo vytvořil Langer ve své rodné Bohdanči v době, kdy byl vyhoštěn z Prahy. Mladý básník neustále vzpomínal na své přátele a věřil, že se s nimi i se svou milovanou Prahou znovu brzy setká. Otec ho k práci ze začátku moc nehnal, a tak měl Langer mnoho času psát.

Stejně jako jeho předchozí sbírky i tato parodie maloměstské hlouposti nejprve vychází po částech v *Muzejniku*⁶² a, a to v roce 1831. Téhož roku vychází v knižním podání v Praze a v Hradci Králové zásluhou nakladatele J. H. Pospíšila doplněná o úvodní *Ospravedlnění*, ve kterém se omlouvá za opoždění vydání svého rukopisu.

Jedná se o částečnou parodii na *Rukopis Královedvorský* a *Zelenohorský*, což je patrné již z úvodního dodatku k názvu samotného díla: „*Ke starobylým skládáním přidavek obzvláštní*“⁶³. Autor tak reaguje na Hankovo první vydání těchto rukopisů nazvané *Starobylé skladanie*⁶⁴. Jeho záměrem ale nebylo napodobování či kopírování zmiňovaných rukopisů, spíše jich využívá jako odrazový můstek pro svůj kritický posměch.

Přestože je tato humorná skladba psána se špetkou ironie na Hankův neobyčejný nálezy, je nutno podotknout, že Langer o pravdivosti obou rukopisů nepochyboval. Hanky si velice vážil a tato jeho skladba rozhodně nebyla útokem mířeným proti jeho osobě. Spíše jde o jakýsi šleh proti všem těm, kteří chtějí lacino dojít slávy. Kritizuje zde rovněž boj o pravopis, které tyto nálezy vyvolaly, a také slávu, kterou Václavu Hankovi vydobyly.

Langer představuje Bohdanecký rukopis coby literární „pseudostarožitnost“ nalezenou ve dvacátém či jednadvacátém století. Pokusil se ho napsat v původním jazyce, zachovává při něm původní pravopis a na dvou místech se dokonce objevují vynechaná místa doplněná hvězdičkami, která mají umocnit autentičnost textu. Nechce si ale v žádném případě ze čtenářů tropit posměch. Dává si tedy záležet na tom, aby každému bylo hned od prvních stránek jasné, že se jedná o starožitnost humoristicky fingoanou, tedy že nejde o žádnou mystifikaci.

⁶² Langer, J. J.: *Bohdanecký rukopis*, ČČM 5, 1831, str. 10-23. Cenzurou prošel 23.12.1830. Ohlášen byl ve čtvrtém svazečku Čechoslava, kde měl také v následujícím svazku vyjít. Nakonec ale nečekaně vychází v Časopise Musejním.

⁶³ Langer, J. J.: *Bodláčí ...*, c. d., str.115.

⁶⁴ Vyšlo v r. 1818.

Rukopis je formálně rozdělen do deseti trochejských šestiverší. Hlavní síla této satirické skladbičky ovšem neleží v oněch deseti slokách, ale v autorových poznámkách za samotným textem, kterými ještě rozšířil svůj zdánlivě úzký terč posměchu.

Již v úvodním proslovu se vysmívá tehdejší tendenční honbě za slávou. Kritickým okem pohlíží na pokusy některých autorů dostat se na vrchol pokud možno nejjednodušší a nejpohodlnější cestou. Nalézáme zde také zmínku přímo o Královedvorském rukopisu: „*Věda však, že rukopis Královedvorský ve věžovém byl nalezen sklepě, zdálo se mi velmi radno, abych ponavštívil takováto a těmto podobná tmavá a ne každému přístupná místa, jako jsou komůrky a sklepy atd.*“⁶⁵

Langra děsily soudobé spory o to, jak by měl vypadat nový český pravopis, a mimo jiné se zde vyjadřuje právě i k těmto tzv. pravopisným sporům. Jednalo se o tzv. reformu českého jazyka, kde proti sobě stály dvě strany. V čele jedné z nich stál Jungmann, vycházející z Dobrovského, který prosazoval analogický pravopis. Proti nim vystupoval konzervativnější Jan Nejedlý, který nelibě nesl neologizující tendence Jungmannovy.

Tyto pravopisné hádky ohrožovaly jednotu psaného spisovného projevu, byly ale brzy ukončeny vítězstvím analogického pravopisu. Velkou zásluhu na tom měl zejména Jungmann, kterého mladší spisovatelé brali coby autoritu, a tak takřka bez výjimky přijali nový pravopis. Langer využíval rovněž ze začátku časomíru a myslel, že píše národně. Postupně se ale dříve preferované hexametry či pentametry z jeho básní vytrácely.

Langer považoval pravopisné pře za naprosto malicherné: „*Bylatě to báseň mravokárná, již tuto kladu od slova k slovu, i se všemi chybami, jak se to na učazeném pergameně nachází, ba ani pravopis v náš obyčejný proměnití jsem se neosmělil.*“⁶⁶ Pravopis, který použil v Bohdaneckém rukopise, je těmito spory bezesporu inspirován. Čtenáři zde například nenaleznou ani jediné ypsilon⁶⁷ a ani jednu iotu po *c*, *s* či *z*.

Samotné verše rukopisu jsou namířeny proti bohdaneckým dívkám a ženám a proti krásnému pokolení vůbec. Na mušku si bere zejména dívčí vdavkuchtivost, honbu po bohatých ženiších a brzkou ztrátu panenství. Kriticky se staví proti morální zaostalosti dívek, mravní nevyspělosti a nedostatku touhy po vzdělání. Všimá si rovněž ženské hádavosti, přehnaného líčení a slepého následování tehdejší módy. V neposlední řadě dává najevo roztrpčení z toho, jak se dívky neustále vystavují na odív, a kritizuje nedostatek cudnosti a touhu po okázalosti.

⁶⁵ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 116.

⁶⁶ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 117.

⁶⁷ Tím se Langer zřejmě vysmíval Janu Nejedlému.

Námětem mu bylo ženské obyvatelstvo rodného města, kde v době psaní této knihy zrovna pobýval. Šťasten zde zrovna nebyl a jeho rozmrzelost nad nuceným pobytem v tomto maloměšťáckém prostředí, kam se dostal z rušné Prahy, stejně jako jeho neustálé snahy o založení rodiny ho vedly k tomu, že se neustále zaobíral slabým pohlaví.

Josef Hanuš se o tomto Langrově díle zmiňuje takto: „*Psychologickým dokladem této satirické skladbičky byly nade vše pochybnost rozjitřenost básníkovy z nuceného pobytu v šosáckém prostředí rodného města, kam se mladý literát z rušné Prahy musil po přání otcově odstěhovati;*; také jeho tehdejší tužby po založení klidného, rodinného krbu byly neposlední příčinou, proč se usilovně zabýval podstatou a ideálem ženství, jakož bystřejším pozorováním sklonů, vlastností a způsobů dívek bohdanečských. To vše dalo podnět k napsání Bohdaneckého rukopisu.“⁶⁸

Velice trefně Langrovu situaci ohodnotil jeho přítel ze studií v Praze, J. K. Tyl: „*Hlavní Langrova myšlenka byla tenkrát stav manželský, ženidlo. Co jsme se tomu nasmáli, když nás za několik hodin lesem k Hradci provázal! On si držel v tom ohledu řádné zaznamenání dospělých dívek, z kterých si chtěl nevěstu vybrat - jenže měl každé co vytýkat a nikdy se opravdově rozhodnout nemohl.*“⁶⁹

Z tohoto úryvku z dopisu je patrné, že dívky v Bohdanči Langra zklamaly. Žádná z nich neodpovídala jeho zjevně příliš vysokým nárokům a on z toho obviňoval i ctěné matinky, které podle jeho názoru svým dcerám nedaly správné vychování.

Celá skladba nevyznívá pro bohdanecké dívky vůbec lichotivě. Básník si ale zjevně uvědomuje, že ne všechny dívky jsou stejné a že existují i dívky počestné a věrné. Na konci se tedy omlouvá právě těmto „*hvězdám našim a růžím slovanským*“⁷⁰: „*Ti pak odpusť, dívko milá/ která bis sem nepatřila/*“⁷¹.

Verše této starobyle vyhlížející básně jsou věnovány dívčí zvrácenosti, ale poznámky za verši poukazují zejména na problémy v české literatuře, její převrácenost a neuspořádanost. Lehkým a veselým tónem se rovněž pozastavuje nad lidskou hloupostí, zpátečnictvím, povrchním vlastenčením a převrácenou módou. A mimo jiné také odsuzuje maloměšťáctví a šosáctví, které v Bohdanči nemohl vystát.

Pro parádivé dívky vymyslel Langer nové líčidlo: „*Činím povědomo všem slečinkám, že se mi poštěstilo vynaléztí líčidlo nové,*

⁶⁸ Hanuš, J.: *Literatura česká devatenáctého století II*, Praha, 1917, str. 17.

⁶⁹ Tyl, J. K.: *Moje...*, c. d., str. 305.

⁷⁰ Langer, J. J.: *Bohdanecký...*, c. d., str. 23.

⁷¹ Langer, J. J.: *Bohdanecký...*, c. d., str. 23.

kteřezto pod názvem „české líčidlo“ co nejdříve u všech kupců na prodej bude.“⁷² Zde reaguje na přeslazenost současného českého básnictví a tehdy tak populární květomluvu.

Vysmívá se zejména názvům některých českých knih. Kritizuje přeněžnělé veršotepce, kteří pracují jen se samými fialkami, růžemi a konvalinkami, jako např. próza *Hyacinty*⁷³ od Jana Vladyky (1825), povídková sbírka *Jaré fialky*⁷⁴ Františka B. Tomsy (1823), zábavně vzdělávací sbírka *Květenky*⁷⁵ Tomáše Kubelky (1825), sbírka *Růžinky aneb spisky drobné pro děti*⁷⁶ Františka D. Trnky (1824), povídková sbírka *Bazaličky*⁷⁷ přeložená Václavem Vášou⁷⁸, časoměrné epigramy Františka L. Celakovského *Kvíti*⁷⁹ (ČČM, 1827-1829), romantická povídková sbírka *Konvalinky*⁸⁰ J. J. Marka (1824 a 1826) či Langrova vlastní sbírka *Kopřivy*⁸¹ (1831)

Velice originálním způsobem se zde zmiňuje i o knihkupectví nakladatele a Langrova přítele⁸², J. H. Pospíšila, který v r. 1831 knižně vydává Bohdanecký rukopis: „Všechny tyto byliny prodávají se každodenně v Pospíšilovské lékárně v Liliové ulici na Starém městě v Praze, číslem 946“⁸³.

Poznámka v textu „Vezmi a vlej to do Frantových zastaralých forem.“⁸⁴ je zase narážkou na Langrova přítele Josefa Frantu Šumavského a jeho knihu *Zastaralé formy českého slovesa*, která vyšla roku 1829 v Pospíšilově nakladatelství.

Pod roušskou alegorie poukazuje také na mnohé zvrácené lidské vlastnosti. Stěžuje si na to, že u nás po roce 1600 zmrzla láska, zhynula spravedlnost a nevyskytují se zde ani nevinnost, víra, moudrost či lítost: „Z

⁷² Langer, J. J.: *Bohdanecký...*, c. d., str. 5.

⁷³ Vl...ovy hyacinty („užívati se mohou pro vrhnutí“).

⁷⁴ Jaré fialky.

⁷⁵ Květné květenky Kubelkovy („raději méně než více, bylinat' to odporná“).

⁷⁶ Trnkové růžičky („trní se musí z lupení růžového vybrati“).

⁷⁷ Bazaličky („vyber ale ty, které němčinou nezapáchají“).

⁷⁸ Langrův přítel ze studií.

⁷⁹ Kvítí z musejní zahrádky („kvete tuším v hexametrech“).

⁸⁰ Konvalinky („toliko takové, co vykvětly ve chládku hájů českých“).

⁸¹ Rýmované *Kopřivy*.

⁸² Jejich přátelský vztah vzal ale za své v r. 1832, kdy se Pospíšil přihlásil do konkurzu o místo redaktora časopisu *Jindy a nyní* proti Langrovi. Vzhledem k Langrovi politickému prohřešku získal toto místo Pospíšil, což mu mladý básník nikdy neodpustil. Podobně se v něm zklamal i o dva roky později, kdy u něj chtěl vydat pokračující spisek Čechoslava, což Pospíšil odřekl s výmluvou na mnoho práce a nedostatek času.

⁸³ Langer, J. J.: *Bohdanecký...*, c. d., str. 15.

⁸⁴ Langer, J. J.: *Bohdanecký...*, c. d., str. 15.

toho ale vysvitá, že rok smrti jejich do starožitných sahá věků, kdežto náhrobkové ostatní, ačkoli též dle podoby stáří, ve stavu mnohem lepším se nacházejí.⁸⁵ Na jejich místě usadily se zde nevěra, zrada, faleš a nemilosrdnost.

Nepřímo se zde věnuje také otázce mezilidských vztahů. A neodpustí si ani narážku na rakouskou nadvládu a na důsledky, které tato změna politického uspořádání u nás přinesla: „...také vidíme, kdy Nemilostivost, Nevěra, Faleš a Zrada (bezpochyby to jedněch rodičů dětí) v Čechách jsou se usadily.“⁸⁶

V závěru onoho komentáře se objevují i prvky autobiografické. Langer zde například oslovuje dívku Bělu, která se objevuje v několika jeho básních a sbírkách⁸⁷: „A ty, Bělo, duše moje! Ty křídlo moje, když zpívám o lásce! I ty mi odpusť, že jsem promarnil chvíli tuto a nezpíval raději o tvé nevinnosti a kráse, o tvé dobrotě a o milosti naší. Odpusť, že tě i tuto připomínám, tyť se přede mnou vznášíš, když psátí počínám, a když končím, vidím opět tebe, tyť jsi první myšlenka moje, když vstávám, a poslední myšlenka moje večerní. Dobrou noc, Bělo, dobrou noc!“⁸⁸

Do této dívky byl Langer po dobu svého pobytu v Praze zamilován, přestože ona o jeho citech neměla nejmenší potuchy. Velice dlouho byla totožnost této tajemné ženy, která se Langrovi stala inspirací a múzou, nejasná. Dnes je již známo, že touto ženou byla Karolína, hraběnka ze Šternberka, druhorozená dcera Josefa Leopolda. Tyl vzpomíná na zamilovaného Langra v pražském divadle takto: „Víš, jak jsi tam stával o sloup opřený a v plášti zahalený, a oči tvoje litaly vzhůru, kde Ona seděla? A tak jsi tam stával každý den. Co se to dělo v duši tvé? Kde jsi to vyslovil? Já se ostýchám tu záclonu shrnouti. I tvoje ústa byla jako hrob, já nebudu pečet' tajností tvých lámati, nechť to učiní, kdo bude chtít elegie na tvém hrobě zpívati...“⁸⁹

Ohlasy na Langrův Bohdanecký rukopis byly všeobecně dobré. Bohdanecké dívky ani tamější měšťané ale pochopitelně toto nadšení nesdíleli, jak se o tom Langer sám zmiňuje ve své skladbě *Den v Kocourkově*: „Kdybich vám vše, co se téhož týče, vypravovati měl, musil bych déle povídati, než sto uherských měsíců, a kdybich všecku hanu sepsati chtěl, musil bych dříve váš kocourkovský rybníček v kalamář

⁸⁵ Langer, J. J.: *Bohdanecký...*, c. d., str. 17.

⁸⁶ Langer, J. J.: *Bohdanecký...*, c. d., str. 19.

⁸⁷ Např. v básni *Strašidlo na hrázi* ze sbírky *Kopřivy* či v menším cyklu nazvaném *Hraběnce . . . na památku*.

⁸⁸ Langer, J. J.: *Bohdanecký...*, c. d., str. 23.

⁸⁹ Tyl, J. K.: *Moje...*, c. d., str. 305.

proměnití a všecku vodu v něm očerniti nově vynalezenými inkoustovými prášky...A ani by nestačil. Lidé, jenž o mně soudí, uslyševše, kterak jsem od děvcat byl trápen, jmenují mne: bohदानeckým mučedníkem.“⁹⁰

Tato skladba, která odhaluje a šlehá slabosti tehdejšího ženského dorostu, byla přijata dobře a u čtenářů se stala oblíbenou. O břitké a útočné satíře Havlíčkovské zde ale nemůže být zatím řeč. Vytýkat se jí dají poněkud monotónní popisy a občasná rozvleklost. Hanuš ji charakterizuje následujícími slovy: „...byla tedy tato satira Josefa Jaroslava Langera dosti samostatná – a přece pohřšuje pečet' originality! Také vtipnost její není přílišná – a v dnešním čtenáři vzbudí leda jen útrpný úsměv a pokrčení ramen.“⁹¹

Den v Kocourkově

Epická skladba *Den v Kocourkově*⁹² je všeobecně považována za vrchol satirické tvorby tohoto mladého básníka. „*Den v Kocourkově*“, *alegorická satira v prosaické formě Komenského „Labyrintu“ je vedle „Kopřiv“, které v něm došly soustavného látkového ucelení, nejvýznačnější plod Langrův. Odtud jeho „Kocourkov“ pro naše maloměstské i velkoměstské zpátečnictví stal se typickým.*“⁹³

Jedná se o satiru o vybásněné osadě, která se později stala symbolem maloměstského zpátečnictví. Langer tak navázal na *Dopisy z Kocourkova*, které od roku 1827 vycházely v Lindových *Pražských novinách* a později také v *Rozličnostech*.

Celá tato kratší próza se původně skládala z 20 paragrafů, ve kterých staví na pranýř nejrůznější zvrácenosti soudobé společnosti. Před prvním časopiseckým vydáním ale tato kniha prošla rukama cenzora Willhamma, který pravděpodobně zakázal pustit do oběhu paragraf číslo 7 s názvem *Zmínka o knihách Ovidových a milosti. Kněžna Amalie a hrabě Modrooký. Obraz šlechtice a la mód. Proměna židovského krejčíka, jakožto příspěvek*

⁹⁰ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 145.

⁹¹ Hanuš, J.: *Literatura...*, c. d., str. 157.

⁹² Langer, J. J.: *Den v Kocourkově*, ČČM 6, 1832. V knižní podobě vychází v Praze v roce 1861, později rovněž ve Vídni nákladem Kobera a Morkgrafa v knižnici Spisy výtečných českých básníků novověkých, kde ovšem bylo provedeno mnoho rozsahových i slovních změn.

⁹³ Vlček, J.: *Dějiny...*, c. d., str. 229.

ad metamorph. Objevily se zde totiž četné narážky na šlechtu, které jistě mnohým uším nemusely znít příliš přívětivě.

Koncepce této knihy je inspirována knihou J. A. Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*. Langer zde představuje labyrint české společnosti ve třicátých letech 19. století. Z Komenského díla si tento mladý satirik vypůjčil nejen námět poutníka procházejícího cizím městem, ale rovněž i průvodce Všežvěda, kouzelné brýle, archaický ráz a mluvu.

Ovlivněn byl, jak již bylo zmíněno, také satirickými zprávami a dopisy z Kocourkova, které vycházely po dlouhou dobu v *Pražských novinách*: „*Tuto pak cestu svou proto jsem obšírněji popsals, aby každý toho čta, anebo čísti slyše, zvěděl, jaká jest pošta z Prahy do onoho města, o němž mnozí vlastenečtí spisovatelé zprávy nám do Pražských novin vkládají, činíce, jakoby v tomto městě doma byli...*“⁹⁴

Celkový dějový rámec tohoto díla je velice jednoduchý. Autor je pozván ševcem-básníkem do městečka Kocourkov. Na trakaři ho tam dopraví čert a tam se ho ujme Vševěd, který mu ukáže všechny tamější zvrácené jevy. Nazpět ho pak odnáší stará čarodějnice na zádech v nůši.

I zde se mu terčem stává jak kulturní tak literární život české společnosti. Zesměšňuje zde básnické povolání, zejména snahy spisovatelů o nadnesenost, originalitu a zbytečnou složitost. Kritizuje psavost českých autorů, jejich domýšlivost a snahu o velikášství. Odsuzuje frázovitost, nadměrný zájem o cizí literaturu a přílišnou fantastičnost a exotičnost. Tvrdě se staví proti těm, kteří se sami prohlašují za básníky, aniž by něco dokázali. Bičuje ty, kteří mluví za celý národ, aniž vědí, co národ skutečně potřebuje. Obviňuje některé literáty, že svou múzu hledají ve víně, zpěvu a u žen a literatura sama je nezajímá

Varuje před propůjčeností českého básnictví, nasládlou sentimentalitou a zbytečnou rozvleklostí. Vysmívá se podbízivosti některých autorů a tehdejší módě vystupovat pod cizím jménem: „*Vidíte, pane, zapření jména svého jest prvním stupněm geniálnosti.*“⁹⁵ Satirizuje ale také sám sebe jako básníka: „*Jsemť rozený básník, nam poëtae nascimur. Básně jsem však posud žádné nepsal, neboť mi citům a myšlenkám mým v letu péro nestačí a zdá se, jako by pozadu kulhalo*“⁹⁶.

⁹⁴ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 137.

⁹⁵ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 143.

⁹⁶ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 133.

Jeho pozornosti neušla ani dvojjazyčnost v naší zemi, na kterou reaguje po svém: „...nerozumné jest to požadovati od celého národu, aby měl více než jednu řeč národní. Povězte mi medle, jak sobě ti lidé v Praze rozumějí, an každý skoro jirým hovoří jazykem...“⁹⁷

Čtenářovu pozornost se snaží obrátit i k převrácenostem v životě či v umění, kde často sám postrádá logiku. Útočí na morálku tehdejší společnosti a na její zdravý rozum: „O kom tedy říkáte, že blázní?“ - „Kdo moudře jedná“, „Koho jmenujete moudrým?“ - „Kdo blázní“⁹⁸.

Jako velký milovník divadla se pouští do kritiky poněkud pokroucené divadelní módy. Vytyká českým divadlům nedostatek kvalitních her, které by diváka pobavily a zároveň poučily. Stěžuje si také na repertoár některých divadel naplněný přelázanými kusy, které podle jeho názoru pouze ničí vkus.

Langrovu satirickému oku neujde ani móda 19. století, která mu připadá stejná jako moderní literatura, jen samé kopírování a napodobování. Zmiňuje se zde například o šňupání tabáku, o hedvábném šátku vykukujícím z kapsy kabátu či o módním nošení brýlí, které souviselo s tehdejším kultem solidnosti: „Jen pohlédněte na naše Kocourkovanky tamto! Jak se vám smějí, že jste posaváde tak v mladém věku, na nose svém máte brejle nastrčené. I usmáv se, sňal jsem brejle z nosu svého a styděl jsem se.“⁹⁹

Poněkud zdlouhavých alegorií používá v momentě, kdy průvodce Vševed ukazuje našemu hrdinovi sochy ve zdejším muzeu. Socha představující Spravedlnost má v uších bavlnky a skrze šátek přes oči přece jen trochu vidí. Navíc její misky vah jsou porouchané a na levé ruce má trochu delší, zlodějské, prsty. Štědrost v podání Langra ze světa nenávratně mizí. Udatnost je zase vždy připravena k útěku. Neslavně skončila i Ochota, Vzdělanost, Uprímnost, a dokonce i Vlastenectví. Je to Langrova velmi osobitá reakce na chování české společnosti uvedená na papír.

Velice ho mrzí velmi malý zájem Čechů o osud vlastního státu. Vlastenectví, které vidí kolem sebe, se mu zdá falešné a neupřímné. Pravdu zde přirovnává ke slunci, podívá-li se na ní člověk zpřímá, oslepne. To je podle něj ten hlavní důvod, proč se jí lidé tak snaží vyhýbat. Je to snaha o nastavené zrcadlo tehdejší společnosti, o jejíž morálku se velice bojí.

⁹⁷ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 142.

⁹⁸ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 155.

⁹⁹ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 205-206.

I zde se pouští do krásného pohlaví. V 15. paragrafu, kde muži rozvíjejí své teorie o ženách, předvádí Langer ženu coby prohnané a vychytralé stvoření. Žena je podle něj knihou, která se nedá přečíst, ať se muž snaží sebevíc. Je basou, která dobře neladí a z níž vycházejí jen disharmonické tóny. Je uzdou mužské svobody a chomoutem. Je pramenem všeho zlého a překážkou věčné mužské blaženosti. Nepřináší muži nic jiného než problémy a starosti: „*Kdo se ženy neodřekne, nedojde blaženosti na zemi této ani na onom světě.*“¹⁰⁰

Toto dílo Langrovi vedle čtenářského ohlasu přineslo také mnoho hořkých chvil. Dotkl se zde mnoha lidí především z vyšších kruhů, a proto byl titul Kocourkov zcela zakázán. Z tohoto důvodu nebylo Tylovi v roce 1833, kdy převzal redakci časopisu *Jindy a nyní*, dovoleno vydávat *Listy z Kocourkova*, které měly být tentokráte doplněny obrázky a vycházet opět na pokračování.

Po vzoru Čelakovského zde tepe do neutěšených poměrů tehdejší společnosti. Ovšem oproti tomuto svému vzoru je v zobrazování charakterů příliš obecný a jeho kritika je příliš všeobecná. Čelakovský mu za toto jeho poslední dílo spílal a odsoudil tuto satiru jako jalovou. Zprvu sice vyzdvihoval Langrův satirický talent, ale po vydání první části *Dne v Kocourkově* byl nemile rozčarován a zklamán: „*Langer, tuším, v Praze není, na něhož se nejen já, ale mnozí jiní pro poslední jeho nezdařilou práci mrzíme. Tolik jalové satiry a ještě k tomu věci se týká, k nimž by posud u nás satira sahati neměla.*“¹⁰¹

I v pozdější době se ozývají mnohé kritické hlasy, které považují toto dílo za přehuštěné a nepřehledné: „*Rozmanitost témat i literárních prostředků vedlo ve Dni v Kocourkově ke značnému roztržštění myšlenkové stavby díla a k umělecké nevyrovnanosti*“¹⁰².“ Bývá často označováno za kusé a málo účinné. Chybí zde prý „*básnická živoucnost*“¹⁰³ a „*...jeho satira je zeslabena mělkým pojetím života, rozvleklými vypravováními i popisy a nezáživným alegorizováním.*“¹⁰⁴ Někteří tvrdí, že *Den v Kocourkově* je „*bez neodolatelné komiky a satirické hloubky a síly.*“¹⁰⁵

Arne Novák hodnotí *Den v Kocourkově* takto: „*...dílo alegorického rázu s hojnými šlehy na tehdejší život český, ale zatížené jak museálním*

¹⁰⁰ Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 186.

¹⁰¹ Čelakovský, F. L.: *Korespondence...*, c. d., str. 89.

¹⁰² Purkrábková, E.: *Předmluva*, In: Langer, J. J.: *Bodláčí...*, c. d., str. 16-17.

¹⁰³ Jakubec, J.: *Dějiny literatury české II*, Praha, 1934, str. 540.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 540.

¹⁰⁵ Hanuš, J.: *Literatura...*, c. d., str. 777.

*zakuklením, tak slohovými kudrlinkami...*¹⁰⁶“ Viktor Novák Langrovi vyčítá nechutné vtipy, naivnosti v kresbě postav a situací a monotónní popisy.

Ve své době se však *Den v Kocourkově* setkal u čtenářů s velkým úspěchem a na svou dobu má dosti vysokou úroveň, i přes někdy „mátožné alegorie“, zdouhavé a nezáživné popisy či ne příliš zdařilé vtipy. Nejedná se v žádném případě o žádné dílo filozofických hloubek či neopakovatelné estetické dílo, ale byla to právě tato jeho poslední skladba, která mu pomohla dostat se na přední místo české předhavlíčkovské satiry. A byl to bezesporu Langer, kdo připravil cestu Janu P. Koubkovi, od něhož již vedla cesta ke ostré, přímé a konkrétní satíře Karla Havlíčka Borovského, který právě na tomto poli působnosti zazářil.

Langer se zapsal do historie české literatury tím, že rozvířil v českých literárních kruzích otázku vztahu lidové slovesnosti k literární tvorbě a upozornil na význam lidové epiky. Přesto hlavním polem jeho působnosti byla satira, vedena vlasteneckými potřebami té doby, ke které jevil náklonnost již od počátku své tvorby.

Nechtěl být pouze humoristou, který hledá směšné stránky života, ale zároveň zesměšňovat a kritizovat společnost a její chování, a tím vlastenecky a obrozenecky vychovávat tehdejší společnost. Jedná se o satiru na tehdejší dobu dosti samostatnou, která byla jistě z hlediska doby, ve které vzniká, významným činem. Svými satirami vnesl autor do českého literárního i společenského života bezpochyby oživení.

Pro mladší generaci českých básníků se stal Langer na čas vzorem a idolem, zejména ironická příchut' některých jeho spisů měla pro mladé spisovatele zvláštní kouzlo. Jejich náklonnost si ale rovněž získal svou podporou. Langer stál na jejich straně proti Čelakovského zastaralým názorům o napodobování lidové písně a hájil je rovněž před výtkou, že píší zatemněle a nesrozumitelně¹⁰⁷.

Zkušenější Jungmann si Langra vážil pro jeho umění satiry a Čelakovský si cenil jeho lidovosti. A i přes jeho tvůrčí nedostatky se k jeho odkazu hlásili takoví autoři jako J. Neruda, K. H. Mácha a J. Erben. Homolová o něm píše: „*Nebyl tak silnou básnickou osobností, aby vytvořil poezii nového druhu, avšak alespoň v nábězích k ní svým dílem svěřoval.*“

¹⁰⁶ Novák, J. V. - Novák, A.: *Přehledné...*, c. d., str. 370.

¹⁰⁷ Zastával se požadavku hlubšího smyslu oproti populární jasnosti, t.j. mělkosti.

Vlastní požitek umění viděl právě v hledání pravého smyslu uměleckého díla.

*Proto se stal blízký nastupující romantické generaci Máchově, kterou přitahoval i jako nekonvenční lidský typ.*¹⁰⁸

Přesto jsou jeho skladby dnes převážně brány coby kulturní zrcadlo té doby a jeho význam je spíše kulturně-historický než estetický. Bývá mu vyčítána nevhodná rozvleklost, nemístná naivita, přílišná fantastičnost a především nedostatek konkrétnosti, ostřejších výrazů, účinného vtipu, originality a osobitého stylu. Do mužné útočnosti a smělosti Havlíčka, klasika české politické satiry, se Langer vůbec nepouští.

Nemůžeme mu ale upřít národní ráz. Rozpoznal úkol, před kterým česká literatura 19. století stála, tedy vlastenecky obrodit český národ. A právě z tohoto důvodu byly jeho sbírky tak vřele přijaty. Vlastenecká tendence byla tehdy velmi silná a pro ni se přezíraly veškeré nedostatky literárních děl.

Jeho satira je sice většinou spíše kratšího rázu, přesto ťala mnohdy do živého a dokázala způsobit i hluk. Nemůže být sporu o tom, že Langer těmito svými kritickými postřehy společnosti vykonal zdravý a užitečný čin, jehož odvahu pravděpodobně dovedli jeho současníci pochopit lépe než my dnes. Dnešního čtenáře již pravděpodobně těžko upoutá obsah či forma.

Mnoho literárních vědců nazývá tohoto nadaného básníka záhadnou postavou či padající hvězdou, která na čas zazářila na literárním nebi. Bývá rovněž popisován coby „...snivá, měkká povaha básnická, kterou podlomil nedostatek životní i básnické energie v činnosti spisovatelské.“¹⁰⁹ V *Průvodci po dějinách české literatury* je Langer charakterizován takto: „Langer byl životní ztroskotanec, důležitější je však z hlediska literárního vývoje to, že vyjádřil mezi prvními u nás vášeň i rozervanost lásky, a tím patří k prvním představitelům našeho romantismu.“¹¹⁰

Náhlá odmlka po sotva sedmileté literární činnosti byla pro českou společnost velkým překvapením. Netrvalo dlouho a Langrovo jméno postupně zastínili jiní slibní básníci a jeho jméno upadlo v zapomnění. „V nemírném pití lihovin utrácel i svůj život fyzický.“¹¹¹ Umírá sám a v izolaci. Po jeho smrti je v *Pražských novinách* uveřejněn krátký epitaf: „...narozen V Bohdánči dne 12. listopadu 1806, který posléz co důchodní v městské

¹⁰⁸ Homolová, K. a kol.: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. st.*, Praha, 1973, str. 161.

¹⁰⁹ Jakubec, J.: *Dějiny...*, c. d., str. 602.

¹¹⁰ Hrabák, J. - Jeřábek, D. - Tichá, Z.: *Průvodce po dějinách české literatury*, Praha, 1984, str. 179.

¹¹¹ Jakubec, J.: *Dějiny...*, c. d., str. 608.

službě stál. Krásné naděje, jaké jeho vtipné, citlivé spisy v národě vzbudily, ovšem nyní neukojené zůstanou. Pokoj duši jeho.“¹¹²

¹¹² An.: *Nekrolog*, Pražské noviny 13, 1846, str. 189.

VÁCLAV FILÍPEK

Humorista a literární nádeník

Václav Filípek, herec, novinář, redaktor časopisů a kalendářů, autor divadelních her, humoristických povídek a drobné časopisecké prózy, překladatel divadelních her, románů a povídek se narodil dne 29. srpna roku 1812 ve Veselí nad Lužnicí. Jeho otec, Josef Filípek, byl uznávaným veselským měšťanem a matka, Mariana Filípková, byla dcerou sedláka ze vsi Dynín. V jižních Čechách společně se svými dvěma bratry prožil Filípek poklidné dětství v láskyplném prostředí.

V letech 1826-1832 navštěvoval gymnázium v Jindřichově Hradci, kde se vůbec poprvé dostával do užšího kontaktu s českou literaturou. Vlasteneckého ducha v něm probudili zejména dva profesori zdejší školy, Karel Hrubý a Karel Dubský, kteří Filípka seznamovali se současným literárním ruchem. Profesor Hrubý svým žákům půjčoval české knihy a nezřídka jim předčítal z Jungmannovy Slovesnosti. Ve vyšších ročnících převzal Filípkovu třídu profesor Dubský, který s nimi probíral Hankovu mluvnici a půjčoval jim k opisování znělky Kollárovy Slávy dcery.

Při studiích v Jindřichově Hradci navázal Filípek úzký vztah zejména se dvěma svými spolužáky, Karlem Tupým¹¹³ a Antonínem Matušovským¹¹⁴, kteří se na dlouhou dobu stali jeho nejbližšími přáteli. Po ukončení tamějšího gymnázia se všichni tři společně vydali do Prahy studovat filozofii na Univerzitě Karlově.

Praha otevřela Filípkovi nové obzory a netušené možnosti. Záhy po příjezdu se seznamuje se zdejšími českými vlastenci a připojuje se k vlasteneckému kroužku pražské omladiny seskupenému kolem Tyla. S tímto aktivním a nadšeným vlastencem se Filípek brzy spřátelil a stal se jeho spolubydlícím. Společně bydleli v domě na Příkopech, č. p. 853¹¹⁵, který před r. 1847 obývali rovněž Boleslav Jablonský a František Hajniš. O prázdninách v r. 1834 se dokonce spolu vydávají na výlet do Kutné Hory, Bohdanče¹¹⁶ a do Hradce Králového¹¹⁷.

¹¹³ Básník Boleslav Jablonský.

¹¹⁴ Později farář a poslanec na českém sněmu.

¹¹⁵ Ve 14. a 15. století náležel tento dům mistrům, bakalářům a studentům pražské univerzity, v letech 1849-1868 zde pak sídlila beseda měšťanů pražských.

¹¹⁶ Tyl navštěvuje v Bohdanči svého přítele Jaroslava Langra, který opustil českou literární scénu, a nabádá ho, aby se pustil znovu do práce.

¹¹⁷ Tyl zde navštěvuje své učitele, Chmelu a Klicperu.

Studia na pražské univerzitě pro Filípka nebyla právě uspokojující, po třech letech tedy studií zanechává a vydává se na dráhu vychovatelskou a korektorskou. Ve fejetonu o Václavu Filípkovi otiskném v *Pozoru* popisuje neznámý autor danou situaci takto: „*Naděje z odbytých studií filozofických rovněž nebyly valné; tu Václav; jako někteří jiní z jeho soudruhův, nedbajíce hrubě o hmotné opatření opustili školy, aby se sami stali učiteli, věnujícími všeho vzdělání svého milého lidu. Ryzí oheň lásky vlastenecké nejednoho jinocha tehdáž odvrátil od studií chlebových: obětovnost musila býti první jejich ctností, anať nikdy nekynula naděje hmotné odplaty. Tyl, Franta Šumavský, Langer i Filípek šli takovouto drahou.*“¹¹⁸

V kruhu českých vlastenců se Filípek cítil velice dobře a záhy se oddal volnému životu literáta a žurnalisty. A stal se literátem velice pracovitým a zaníceným. „*Já nepatřil - to mohu směle říci - nikdy k oněm, jižto ledva že na své prvorozenátko cinkavé rolničky špatných rámů zavěsí nebo kus povídačky přeloží, již i také hned jméno své pod tím vytištěno míti žádají. Ne, po tom štěstí jsem nikdy netoužil a také jsem ho nedosáhl! Já psal česky dříve, nežli jsem pomyslel, že bych kdy spisovatelskou dráhu nastoupil. Bylať to potřeba srdce mého, moje radost, potěšení. Já nemyslel při tom nikdy na jiné, vždy jenom na sebe.*“¹¹⁹

Filípek se stal Tylovým nejpilnějším spolupracovníkem a jeho pravou rukou. Sám Tyl se o něm v jednom svém dopise vyjadřuje následovně: „*Věrný můj pomahač při Květech tehdáž dobře známé j s čárkou napřed i vzadu, nazváno Filípek.*“¹²⁰ Svými povídkami, překlady, drobnými zprávami z cizích novin a národopisnými články přispíval nejprve do Tylova časopisu *Jindy a nyní*¹²¹ a od r. 1834 rovněž do jeho *Květů českých*¹²². Mnozí považovali Filípka za druhého redaktora *Květů*, protože musel doplňovat vše, co v časopise scházelo, ať už se jednalo o práce původní či o překlady.

Na spolupráci s Tylem sám Filípek vzpomíná takto: „*Večer, když jsme přišli domů, Tyl obyčejně v posteli čítal a já, když toho byla potřeba, někdy až do noci psal buď něco původního, anebo něco překládaje. Někdy jsme některý článek překládali společně, kde on přestal, začal jsem já a tak naopak. Tyl vstával velmi časně, prohlédnuv, co jsem byl napsal, psal pak*

¹¹⁸ An.: Václav Filípek, *Pozor* 3, 1863, str. 1.

¹¹⁹ Filípek, V.: *J. K. Tyl, jeho snažení a působení*, Praha, 1959, str. 24-25.

¹²⁰ Mattuška, A.: *Václav Filípek*, *Hlídka literární* 3, 1886, str. 39.

¹²¹ *Národní to zábavník pro Čechy, Moravu a Slovany v Uhřích*, náklad vedený J. H. Pospíšilem.

¹²² *Listy zábavné pro všeliký stav.*

a někdy i časně odešel, nechav mi na stole cedulku: „Napište původního článku ještě as půl strany tištěné“, nebo: „Přeložte, kde jsem přestal, ještě kus dále a doneste to do tiskárny“, často i: „Dojděte k Šochovi a seberte nějakých drobností.“ Byla to kavárna U tygra, kdežto mnoho novin a časopisů bylo pohromadě a tam jsme chodívali na lov rozmanitých drobností pro Zrcadlo časův a ducha lidského, pro Čas a duch lidský a pro Denní kroniku.¹²³

Velice aktivně se Filípek věnoval také divadlu. Pod jménem Veselský, Lip či Lipek vystupoval v českých hrách v Kajetánském¹²⁴ a ve Stavovském divadle. Velice často se v té době stávalo, že byl nedostatek herců znalých češtiny, a tak autoři sami byli nuceni převzít některou úlohu v dané hře. V nutných případech působil Filípek také jako divadelní nápověda. Spolupracoval rovněž s venkovskými ochotnickými divadly a kočovným společenstvem se snažil zajistit spojení s Prahou.

Pro české divadlo chtěl ale udělat víc. Uvědomoval si děsivý nedostatek divadelních her, a tak začal překládat hry zahraničních autorů. Na mnohých překladech spolupracoval Filípek s Tylem a vzhledem k nedostatku času se mnohdy jednalo o překlady ne příliš zdařilé. I přesto tyto práce posloužily dané věci, seznamovaly národ český s jejich rodným jazykem - češtinou.

V r. 1836 se Filípek společně s Klimentem Pünerem rozhodl vydat knižnici pro překlady divadelních her. V *České včele* se objevilo toto oznámení: „Oznamujeme, že vydávati budeme: Výbor divadelních her zahraničních. První svazek je již připraven, vyjde 1. prosince: Karel XII. navrácení se do vlasti“¹²⁵. Cílem tohoto jejich snažení bylo seznámit české čtenáře s kvalitními zahraničními dramaty. Původní záměr vydat 5-6 svazků ročně bohužel nevyšel a vydání se dočkaly pouhé dva svazky, což bylo tehdy obvyklé.

O dva roky později byli Filípek a další čeští spisovatelé pozváni ke knihtiskaři Janu Spurnému. Ten je pozval na poradou ohledně nového českého časopisu, který se rozhodl vydávat. Tak vznikl *Vlastimil, přítel osvěty a zábavy*¹²⁶, jehož redaktorem byl zvolen Tyl¹²⁷. Filípek sem přispíval zejména referáty o politice a o literatuře. Od poloviny 40. let

¹²³ Mattuška, A.: *Václav...*, c. d., str. 39.

¹²⁴ Kajetánský dům na zámeckých schodech č.p. 192/III, bývalý klášter theatinský.

¹²⁵ An.: *Oznámení*, Česká včela 3, 1836, str. 342 (veselohra o 4 jednáních, která byla z francouzského jazyka zčeštěná od Klimenta Pünera).

¹²⁶ První číslo vyšlo v r. 1840.

¹²⁷ Redigoval ho do r. 1842.

začíná rovněž redigovat kalendáře pro nakladatelství Jana Spurného a Kateřiny Jeřábkové.

Velice blízky byl Filípkovi humor, kterého bylo v tehdejší literatuře poskromnu. Tento nedostatek v české literatuře se pokusil napravit společně s Františkem Rubešem a Františkem Hajnišem¹²⁸ novým časopisem nazvaným *Paleček, milovník žertu a pravdy, na světlo poslán od Fr. Rubeše, Fr. Hajniše a Ještě Někdo*¹²⁹. Tento časopis, který v té době neměl v české literatuře obdoby, měl zásadní vliv na vývoj humoristické prózy u nás.

První číslo, které mělo celkem 69 stran, vyšlo v únoru r. 1841 za finanční pomoci Jana Spurného. Zájem o *Palečka* byl tak obrovský, že byl nakonec vytištěn ve třech vydání a prodalo se několik tisíc exemplářů. *Paleček* vytrvale odolával útokům tehdejší cenzury a vycházel až do r. 1847. V posledních letech byly ročníky považovány za slabší a slabší a *Paleček* očividně chřadl. Pozdější Filípkův pokus o obnovení této tradice, nazvaný *Turek na mostě pražském*¹³⁰, nebyl příliš úspěšný.

Jiskra národního vědomí a nadšení byla zažehnuta, přesto český jazyk byl v tehdejší společnosti stále spíše zvláštností. „*Tahdáž ještě slovo na ulici nebo v hostinci po česku pronešené budilo všeobecnou pozornost, lidé se za takovými vlastenci po ulicích udiven ohlíželi, a v hostincích ode všech stolův povážlivě zraky obracely tam, kde se mluvilo po česku. Praha nebyla městem lidu českého a neveliká byla takřka hrstka těch, kteří nemyslili, že český jazyk ze života na čisto zanikne.*“¹³¹

Česká vlastenecky smýšlející společnost se ale nehodlala vzdát. Tyl společně s Filípkem a ostatními začali organizovat nejrůznější zábavy (společné výlety, masopustní merendy, plesy a jiné společné akce), na kterých zněl převážně český jazyk. První přátelská masopustní merenda se konala r. 1835. Od tohoto roku se tyto zábavy organizovaly pravidelně a staly se základem pozdějších českých bálů. Filípek složil také několik písní, z nichž zejména *Svornostská* a *Vlastenecká* byly oblíbeny ve vlasteneckých kruzích v Praze i na venkově. Ale ani zde jeho aktivita nekončí.

V bouřlivých dobách r. 1848 pomáhal Filípek Emanuelu Arnoldovi vydávat *Občanské noviny* a sám se k dané situaci vyjadřoval rozličnými články, které publikoval v nejrůznějších časopisech a novinách. Téhož roku začíná pracovat jako korektor v Jeřábkově tiskárně, kde působí až do konce svého života. V letech 1855-1860 pořádá *Bibliothéku českých původních*

¹²⁸ Byl to právě František Hajniš, který vydal prvotní podnět ke vzniku tohoto časopisu.

¹²⁹ Od 11. svazku jen s Rubešem, to už je Filípek uváděn plným jménem.

¹³⁰ Vyšel pouze jeden svazek v r. 1851.

¹³¹ An.: *Václav...*, c. d., str. 1.

románů historických i novověkých. V 50. letech se stává pomocníkem Mikovcovým při vydávání časopisu *Lumír*, kde se staral zejména o jazykovou úpravu listu, a po jeho smrti nakrátko i jeho redaktorem¹³².

Na konci 50. let je Tyl v rodišti svého otce zvolen poslancem za unhošťský okres a odjíždí na čas na říšskou radu do Vídně. Dočasný dohled nad svým týdeníkem *Pražský posel* svěruje právě Filípkovi. Ten ho velice záhy mění na týdeník, který vychází každý večer mimo neděli a svátky. Tento list byl oblíben zejména na venkově pro své praktické stránky. Velkou popularitu si rovněž získaly zprávy o rokování sněmu, kterými Tyl do tohoto časopisu pravidelně přispíval. Po smrti Tyla je to právě Filípek, který se ujímá úkolu uspořádat a vydat jeho sebrané spisy pro nakladatelství Ignáce Leopolda Kobra, který plánuje vydat *Spisy výtečných českých básníků novověkých*¹³³.

V posledním sešitě těchto Tylových spisů z r. 1859 o něm Filípek píše: „Tyl vyšel z národu a zůstal mu věren, mateřský jazyk byl mu nejsvětějším odkazem, jehož si tak šetrně vážil, že se nikdy neosmělil učiniti mu násilí, nýbrž rozkládaje toliko čistý paprslek v sedmero barev, krásnou duhu z něho vyklenul, na kterou se lid s potěšením dívá. Ano, tak byl Tyl, žil jen vlasti a pro vlast, sám na sebe takměř zapomínaje, a krásnými schopnostmi svými a neunavenou horlivostí svou znamenitě přispěl k rozkvětu národnosti. On uvedl takměř nový, čilejší život v literaturu naši a proklestil širokou dráhu pokroku národnímu.“¹³⁴

Jeho poslední žurnalistickou štací se stal politický deník *Pozor*, který Filípek převzal po Václavu Štulcovi a od r. 1863 řídil. Nedlouho poté ho bolestná nemoc upoutala na lůžko a 27. května 1863 umírá. V denní kronice listu *Hlas* můžeme číst toho úmrtní oznámení: „Václav Filípek, jeden ze starších posud žijících spisovatelů českých, známý co spoluvydavatel „Palečka“ a současník doby Tylovy, v kteréž na poli literárním nejvíce byl působil, dokončil svůj život. Převzav před nedávnem redakci „Pozoru“, ulehнул a zemřel včera dne 27. t. m. o 5. hodině odpůldne po více jak dvouměsíční těžké nemoci na ochrnutí plic v 52. roce svého věku. Pokoj budiž popeli jeho!“¹³⁵.

Pohřeb se konal dne 30. května 1863 o půl šesté odpolední a mířil z autorova bydliště¹³⁶ na vyšehradský hřbitov, kde si Filípek přál být

¹³² Září - prosinec 1862.

¹³³ V letech 1957-1959 připravoval rovněž spisy Langrovy, Rubešovy a pravděpodobně i Máchovy, které doplnil životopisy autorů.

¹³⁴ Filípek, V.: *J. K. Tyl...*, c. d., str. 8-9.

¹³⁵ An.: *V. F.*, *Hlas* 2, 1863, str. 146.

¹³⁶ Týnská ulice č. p. 630.

pochován. *Hlas* popisuje tuto událost následovně: „*Pohřeb zemřelého spisovatele p. Václava Filípka konal se včera u velkém účastenství pražského obecnstva. Průvod pohřební vedl s četnou asistencí důstojný kanovník p. Karel Vinařický a za úmrlčím vozem, ozdobeným věncem a slovanskou trikolorou, kráčeli příbuzní zemřelého, spisovatelé, žurnalisté a obecnstvo všech tříd. Pohřeb vyšel z Týnské uličky, kde zemřelý bydlel, a ubíral se po staroměstském náměstí, železnou, ovocnou a širokou ulicí přes dobytčí trh na staroslavný Vyšehrad, kde Filípek si přál býti pochován. Zde vykonal s četným zástupcem důstojný kanovník nad mrtvolou poslední modlitbu.*“¹³⁷

Časopisecká tvorba

Filípkova literární činnost byla velice čínorodá, psal téměř do všech listů v té době vycházejících. Většinu svých příspěvků publikoval bez uvedení jména nebo používal šifru - í -. Později začal rovněž psát pod nejrůznějšími pseudonymy, zejména Buchtoslav Abyvásdrak a Ještě Někdo. „*Měť totiž Filípek jakési v tom zalíbení, že zhusta psávaje články do rozličných časopisů, jméno své pravé neuveřejnil, bud' je zcela vynechav a neb jak té doby obyčejem bylo v jiné jméno přeměniv: tuto stávalo se zvláště při jednotlivých básních satyrických a charakteristických pojednání, kdež podepsán jest co Abyvásdrak.*“¹³⁸

Jeho první časopisecké příspěvky nalezneme v Tylově časopise *Jindy a nyní* a v *Květech*, kde Filípek působil jako Tylův nepostradatelný pomocník, „*Vědělo se všeobecně, že valná část prací ve *Květech* přeložených i děl cizích vzorů zpracovaných pochází od něho.*“¹³⁹ Pod pseudonymy zde otiskoval své vlastní humoristické básně, anekdoty, satirické úvahy, překlady či povídky, např. velmi oblíbenou satirickou úvahou „*Půlnoční rozjímání o šetrnosti městských a venkovských děvčat*“¹⁴⁰.

Filípek se i přes své skromné vystupování stal brzy známým a populárním autorem, neboť jeho otcovsky mířené, líbivé básně, psané v intencích české biedermeierovské humoristické prózy¹⁴¹, odpovídaly

¹³⁷ An.: *V. F.*, c. d., str. 152.

¹³⁸ An.: *Václav...*, c. d., str. 4.

¹³⁹ K. S. (Karel Sabina): *Paleček a jeho doba*, Světozor 3, 1869, str. 350.

¹⁴⁰ Filípek, V.: *Půlnoční rozjímání o šetrnosti městských a venkovských děvčat*, *Květy* 3, 1836, str. 122-123.

¹⁴¹ *Biedermeier* (z něm. *bieder* = bodrý, bohabojný, *Meier* = běžné německé vlastní jméno) bylo původně posměšné označení pro šosáka či maloměšťáka a životní styl v době ponapoleonské a předbřeznové (1815-1845) v Rakousku a v německých zemích. Coby životní styl se projevoval omezeným množstvím zájmů osobních i rodinných a

dobovému očekávání. Podle vzoru bezstarostného *biedermeieru* se snažil pobavit jednoduchým a nekomplikovaným humorem, popřípadě osvícensky a vlastenecky vychovávat své čtenáře. Filípek se vyhýbal ironii či satíře a preferoval laskavý, jemně káravý humor.

Česká obrozenecká společnost byla na počátku 19. století velmi národně orientovaná a nebyla ještě schopna smát se svým vlastním chybám z obavy, aby se neublížilo národní věci. Útočná a neúprosná satira byla tedy mnohými považována za předčasnou, ba přímo škodlivou. Zprvu tedy převládala jemná humoristicko-satirická produkce. Společenská kritika byla povolena pouze formou dobráckého humoru žertovných deklamovánek, popř. krotkých humoristických skladeb nižších žánrů, jaké psal právě Václav Filípek.

Kromě původní tvorby se věnoval také překladům zajímavostí cizích periodik, kterými obohacoval rubriku drobných zpráv. Přispíval sem zejména zprávami z domova i ze zahraničí, např. *Boj proti alkoholismu v Americe*¹⁴², *Postavení ženy u evropských národů*¹⁴³ či *Sebevražda v Japonsku*¹⁴⁴.

Informoval čtenáře o novinkách na knižním trhu, o nových hrách v pražských divadlech a o jiných kulturních akcích. Seznamoval je s nejnovějšími vynálezy první poloviny 19. století a rovněž s významnými zahraničními osobnostmi, např. *Michael Angelo Buonarotti*¹⁴⁵ či *William Shakespeare*¹⁴⁶.

Od r. 1836 publikoval Filípek také v *České včele*¹⁴⁷, kam kromě satiry přispívá převážně zprávami, oznámeními a rovněž životopisy známých

adorováním rodinné idyly. Hlavním estetickým projevem bylo bytové zařízení připomínající empir a uplatňovalo se rovněž v oděvu. V literatuře se *biedermeier* projevuje odklonem od vysokých ideálů klasiky a romantiky a v obratu k prostému životu. Zdůrazňuje prosté, trvalé hodnoty a usiluje zejména o tzv. malé umění (preferované byly zejména drobné literární útvary), což odpovídalo tehdejší módě společenských almanachů a kalendářů. Touha po harmonii je vede k přírodě, minulosti či pohádce. Tematicky čerpal *biedermeier* motivy zejména z prostého života obyčejných lidí, např. pít piva či konzumace kávy, šňupání tabáku, módní nošení brýlí, slunečníků, vleček či jiné módní výstřelky. Hlavními znaky jsou prostota, skromnost, užitečnost a úcta k drobným věcem, rodině, přátelství, tradici a rodnému kraji.

¹⁴² Filípek, V.: *Boj proti alkoholismu v Americe*, Květy české 1, 1834, str. 200.

¹⁴³ Filípek, V.: *Postavení ženy u evropských národů*, Květy české 1, 1834, str. 368.

¹⁴⁴ Filípek, V.: *Sebevražda v Japonsku*, Květy 2, 1835, str. 120.

¹⁴⁵ Filípek, V.: *Michael Angelo Buonarotti*, Květy 2, 1835, str. 375.

¹⁴⁶ Filípek, V.: *William Shakespeare*, Světozor 2, 1835, str. 333-334.

¹⁴⁷ Viz Příloha 3).

osobností, např. *Josefa Dobrovského život a vědecké působení*¹⁴⁸. Zde otiskuje i svou báseň *Nebohý básník*¹⁴⁹, kde se poprvé čtenářům prezentuje jako Buchtoslav Abyvásdrak.

Pro list *Denice*, kam pravidelně přispíval od r. 1840, psal především referáty o českém dramatu a nových literárních dílech, např. *Přehled nejnovějších plodů literatury české*¹⁵⁰. Ve svých zprávách se věnoval rovněž domácím autorům. O Janu Slavomírovi Tomíčkovovi píše: „*Bylo a jest jich mnoho povolanych do časopisů psát, málo z těchto povolanych jest jich vyvolených! Pan Tomíček v tomto malém počtu vyvolených v přední řadě stojí, a právem jméno básník zasluhuje.*“¹⁵¹

Vedle již zmiňovaných periodik otiskoval Filípek svoje příspěvky rovněž do *Vlastimila*¹⁵², *Pražského posla*¹⁵³, *Občanských novin*¹⁵⁴, *Pražského večerního listu*¹⁵⁵, *Lumíru*¹⁵⁶, *Pozoru*¹⁵⁷ a v neposlední řadě do *Obrazů života*¹⁵⁸.

Spolu s Hajníšem a Rubešem založil a spoluredigoval velice populární humoristický časopis *Paleček*, který vycházel v letech 1842-1847 za velké pomoci nakladatele Jana Spurného. Filípek zde byl zodpovědný především za sbírku veršovaných vtipů a drobných nápadů, tzv. *Cukrlátka*, která byla mezi čtenáři velice oblíbena.

Na svého spolupracovníka a přítele Rubeše, který zemřel pět let po ukončení činnosti *Palečka*, vzpomíná v časopise *Lumír* takto: „*Výtečný národní náš humorista a básník Rubeš zemřel po dlouhé nemoci ve Skuči dne 10. srpna a byl dne 12. slavně pochován. Národ náš ztratil v něm nejlepšího svého humoristu, jenž, jako nikdo před ním, dovedl osvojit si tón národní, proto také žádný z novějších našich beletristických spisovatelů tak hluboce v lid nevníkl a u lidu takové srdečné a všeobecné obliby nedosáhl jako Rubeš. Co člověk byl Rubeš muž srdce ušlechtilého, společník vždy*

¹⁴⁸ Filípek, V.: *Josefa Dobrovského život a vědecké působení*, Česká včela 4, 1837, str. 68-70, 76-78, 84-85, 94-95, 261-263, 299-301, 308-310.

¹⁴⁹ Filípek, V.: *Nebohý básník*, Česká včela 6, 1839, str. 257, podtitul básně zní: *Výňatek z kašlavých písní kocourkovského veršorobce Felimánka Buchtoslava Abyvásdraka.*

¹⁵⁰ Filípek, V.: *Přehled nejnovějších plodů literatury české*, Denice 1, 1840, sv. 4, str. 251-256.

¹⁵¹ Filípek, V.: *J. S. Tomíček*, Česká včela 7, 1840, str. 116.

¹⁵² V letech 1840-1842.

¹⁵³ Od r. 1848.

¹⁵⁴ Od r. 1848.

¹⁵⁵ Od r. 1848.

¹⁵⁶ Od r. 1851.

¹⁵⁷ Od r. 1861.

¹⁵⁸ V r. 1863.

příjemný a utěšený, pročez také všeobecné známosti požíval, a kdo jej seznal, srdce musel mu přiložiti.“¹⁵⁹

Filípkův spolužák z Jindřichohradeckého gymnázia Karel Tupý, básník Boleslav Jablonský, připravoval spolu s nakladatelem Jaroslavem H. Pospíšilem almanach *Vesna*, který byl vydáván v malém formátu v letech 1837-1839. Filípek společně s Hajnišem a dalšími přispíval do tohoto almanachu po dva roky svými humoristickými pracemi, jimiž tento almanach velice osvěžil. Podílel se na tvorbě almanachu *Pomněnky*¹⁶⁰, alm. *České besedy*¹⁶¹ a alm. *Krakonoš*¹⁶². V neposlední řadě přispěl mnohými zprávami a anekdotami do *Pražského všeobecného domácího a hospodářského kalendáře*¹⁶³ a po deset let redigoval *Vlastenecký kalendář*¹⁶⁴.

Překladatelská a dramatická tvorba

Vedle hojné tvorby časopisecké se Václav Filípek věnoval také tvorbě překladatelské. Přeložil, podle různých originálů volně zpracoval a uveřejnil velké množství spisů. Jenom pro české divadlo přeložil více než 30 her (většinou v netištěné formě). Mezi jeho nejranější překlady patří Deinhardsteinova dramatická báseň „*Jan Sachs*“, Fischerova činohra „*Obležení Plzně*“ či Vogelova „*Dědičná smlouva*“¹⁶⁵

Počáteční úspěchy na poli dramatu ho naplnily vírou ve vlastní literární schopnosti, a tak se rovněž pokusil o vlastní dramatickou tvorbu. Jeho první původní dramatická hra nazvaná *Vyhoň dub*¹⁶⁶, jehož realizace se ujalo Stavovské divadlo, se ale bohužel u obecnstva s příliš velkým nadšením nesečkala.

Od té doby se vlastní dramatické tvorbě Filípek věnoval jen velice zřídka a většinou s nevelkým úspěchem. O jeho veselohře „*Pomoc z říše kouzelné aneb ženich v tisícerych ouzkostech*“¹⁶⁷ se Rodinná kronika

¹⁵⁹ Filípek, V.: *František Rubeš*, Lumír 3, 1853, str. 789-790.

¹⁶⁰ V r. 1841.

¹⁶¹ V r. 1842.

¹⁶² V r. 1860.

¹⁶³ Od r. 1846.

¹⁶⁴ V letech 1852- 1861.

¹⁶⁵ Všechny tři přeložil do r. 1832.

¹⁶⁶ V r. 1832.

¹⁶⁷ 1939, premiéra 3.11.1939.

zmiňuje takto: „*Filípek napsal žertovnou hru „Pomoc z říše kouzelné, která propadla tak, že se nemohla ani dohrátí...“*¹⁶⁸

Bezesporu byl ale jedním z nejpłodnějších překladatelů, kteří pilně zásobovali české divadlo překlady nových dramatických her. Tímto způsobem přispíval k tomu, aby se český duch rozšiřoval do širších kruhů a prostřednictvím českého jazyka se snažil oživit jiskru národního vědomí.

Mezi jeho nejznámější překlady patří drama E. Houwalda: *Smíření aneb Kletba a požehnání*¹⁶⁹, V. H. J. Ducange, L. Angely: *Marnotratný syn aneb Tři dnové ze života karbaníkova*¹⁷⁰ či Ch. Birch-Pfeifferové: *Zvoník u Matky boží*¹⁷¹. Převážně z němčiny překládal také povídky a romány, např. povídku pro mládež od Ch. Schmida: *Oudolí almeriánské* a román E. Sue: *Prorokování osudu*.

Humor a satira

Humor a jeho ostřejší podoba, satira, byly odjakživa české nátuře velice blízké, přesto bylo v Čechách v první polovině 19. století dobrých humoristů a satiriků málo. Nadaný Langer byl po své básni *České lesy* z Prahy vyhoštěn a ve svém rodném Bohdanči pomalu upadal do zapomnění. Tyl se občas snažil zabrousit na humoristickou notu, ale jeho síla v humoristice rozhodně neležela. A Havlíčkovy satiry byly tehdy ještě v nedohlednu. Až se konečně na české literární scéně objevuje Václav Filípek, František Hajniš a také nadaný František Rubeš.

Filípek patří bezesporu k nejpilnějším českým autorům první poloviny 19. století, staral se zejména o osvětu českých čtenářů, a jeho záběr byl skutečně široký. Vedle již zmiňovaných novinových zpráv a překladů psal také modlitbičky a „spisy pro dítky“, čtení pro lid a rozličné kalendáře. Alois Mattuška ho popisuje jako „jednoho z mnohých spisovatelů, kteří nemohli zakotvit jen v oboru jednom, kvůli národním směrům tehdejší i kvůli výživě.“¹⁷²

Jeho pravým polem působitě, které bylo jemu i jeho čtenářům nejbližší, byla ale zcela jistě právě burleskní humoristika a jemná satira. Napsal mnohé krotké satirické úvahy a vyprávění, vtipné causerie ze života Prahy 30. a 40. let, humoristické povídky, básně, besední čtení a humoresky, které otiskoval v soudobém tisku.

¹⁶⁸ An. : *Filípek napsal...*, Rodinná kronika 4, 1863, str. 72.

¹⁶⁹ 1837, premiéra v Praze 20.5.1838.

¹⁷⁰ 1936, premiéra v Praze 4.4.1836.

¹⁷¹ Objevilo se rovněž pod titulem *Zvoník notrdamský*, 1848, premiéra 3.9.1848.

¹⁷² Mattuška, A.: *Václav...*, c. d., str. 37.

Společně s Tylem rovněž patří k zakladatelům českého fejetonu a medailonů, pro něž Filípek používal výstižnější označení „nástin“. Siluety, velice podobné fejetonům tištěným v denních či týdenních listech pod čarou, se většinou objevovaly v periodikách určených zábavě a poučení. Filípek své humoristické siluety píše od r. 1836 do *Květu*¹⁷³, později rovněž do *Vlastimilu*¹⁷⁴ a samozřejmě jimi doplňuje i svého *Palečka*.

Filípkovy humoresky, které začal poprvé publikovat v *Květech*, byly čtenáři přijímány s oblibou a s úsměvem na tváři. V r. 1836 zde uveřejňuje svou první rozsáhlejší satiricky laděnou práci, nazvanou *Půlnoční rozjímání o šetrnosti městských a venkovských děvčat*¹⁷⁵. Na mušku si zde bere ženské pokolení a dotýká se zejména některých vlastností dívek žijících ve městech. Ironizuje jejich parádivost, marnivost a přílišné podléhání tehdejší módě. Poukazuje na jejich morální zaostalost, nedostatek cudnosti a touhu po okázalosti. Už zde se projevuje jako nadaný humorista a úsměvný satirik.

Autor zde popisuje noc, kdy nemohl usnout, a tak začal přemýšlet o šetrnosti českých děvčat. Popisuje šetrnost děvčat městských, které si kupují malé a úzké boty: „*Jest to ovšem bolestné podívání na sličnou nožku městského děvčete, jak to ubožátko, nožka, ve vši nevinnosti střevíc přetýká.*“¹⁷⁶, zatímco děvčata na venkově raději víc peněz vynaloží, jen aby nohy dostatek prostoru v botě měla.

Šetrnost městských děvčat se projevuje i v oblečení. Zatímco na venkově chodí dívky zabaleny až po nos, „*v městě jest děvče spokojeno, když šaty jen poněkud ramena zachytí, jen aby tolik kmentu na šaty nepotřebovala a něco peněz ušetřila.*“¹⁷⁷ V létě městské dívky nosí slunečník, aby jim slunce barvu šatů nevyšisovalo, tak šetřivé jsou, „*arci se praví, že slunečník za poctu módě a pýše slouží*“¹⁷⁸.

Městské dívky jsou navíc podle autora šetrné i co se jejich věku týče: „*Ptáš-li se některé, jak stará jest, vždy velmi šetrně odpoví, t.j. o několik let méně řekne, nežli v skutku jest, když totiž už jedenkrát osmnáctku přeběhla.*“ Stejně se chovají i v lásce: „*Zřídkakdy podá která milenci celé srdce, obyčejně jen kousek, aby jich více poděliti mohla*“¹⁷⁹.

¹⁷³ *Nástiny ze života pražského.*

¹⁷⁴ *Zběžné nástiny.*

¹⁷⁵ Filípek, V.: *Půlnoční...*, c. d., str. 122-123.

¹⁷⁶ *Tamtéž*, str. 122.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, str. 122.

¹⁷⁸ *Tamtéž*, str. 123.

¹⁷⁹ *Tamtéž*, str. 123.

S úspěchem se setkala také jeho „komická noveletka“ *Masopustní láska*¹⁸⁰ otištěná o rok později v časopise *Vesna*. Filípkova vtipná invence zaujala mnohé čtenáře, kteří obdivovali zejména jeho nenucený humor.

V r. 1838 nalézáme v *České včele* satirickou úvahu na pokračování nazvanou *Dopisy a nedopisy*¹⁸¹, která rovněž vyšla z pera Václava Filípka. Pomocí svého přirozeného smyslu pro humor a s dávkou vlastenecké a literární horlivosti se pouští do soudobé české kritiky. V žádném případě ale nemůžeme mluvit o kritice neúprosné či nesmlouvavé, ta byla Filípkově povaze i tvůrčí osobnosti cizí. Jedná se spíš o humorné pozastavení nad daným literárním jevem.

Formou dopisu od přítele vzpomíná na starší časy, kdy se kritika u nás ještě nepoužívala: „*Všecko se chválilo, všecko se do nebe vynášelo, jen když to české aneb aspoň tomu podobné bylo.*“¹⁸² Pak se objevily hlasy, které pravily, že „*bez kritiky se literatura neudrží*“¹⁸³, a tak se kritika začala pěstovat.

Zprvu byla velmi jemná a opatrná, ale brzy začala přiostrňovat a proměnila se v hanu, která měla k nestrannosti daleko, což autor kritizuje: „*Pouhá hana s povrchními důvody zneuctívá jméno kritika, a věci samé nejen neprospívá, nýbrž i škodí. Kdo chce co přísný kritik prospívati, musí také co kritik důvěry míti, pravdu za heslo si zvoliti a stranosti se chrániti.*“¹⁸⁴ Svou kritickou úvahu uzavírá satirickým vzkazem svému příteli: „*S Bohem, příteli, pozdravuj ode mne sebe a budoucně neopomíň mi kratší list napsati, Tebe to stojí papír a ingoust, a mě zrak a trpělivost. Ještě jednou Tě prosím - buď zdráv!*“¹⁸⁵

V *České včele* otiskuje rovněž úryvek ze své básně *Nebohý básník* s podtitulem *Výňatek z kašlavých písní kocourkovského veršorobce*

¹⁸⁰ Filípek, V.: *Masopustní láska*, *Vesna* 1, 1837, str. 89-116. 2. vydání vyšlo knižně, a to v r. 1855.

¹⁸¹ Filípek, V.: *Dopisy a nedopisy*, *Česká včela* 5, 1838, str. 263-264, 272, 294-295.

¹⁸² Tamtéž, str. 264.

¹⁸³ Tamtéž, str. 264. Stejně tak i Havlíček viděl kritiku coby podmínku zdravého

literárního vývoje u nás a požadoval odpovědnou kritiku coby pomocnici literatury.

Uvědomoval si, že česká kritika neplní svůj hlavní úkol, a to pravdivě a umělecky co

nejdokonaleji odrážet současnou skutečnost a zobrazovat národní život v jeho podstatě.

Havlíček byl přesvědčen o možnosti a nutnosti objektivní kritiky (zavrhoval

zčürazňování osoby kritizujícího). Ve své *Kapitole o kritice* se snažil položit teoretické

základy kritiky u nás, pokusil se vymezit samotný pojem kritika a stanovit základní

znaky dobré a špatné kritiky.

¹⁸⁴ Filípek, V.: *Dopisy...*, c. d., str. 272.

¹⁸⁵ Tamtéž, str. 295.

Felimánka Buchtoslava Abyvásdraka. „Vadne lípa v Kocourkově¹⁸⁶, vadne - pod ní straší,/ ve dne v noci básniček tam/ s veršemi se plaší./ Achich, achich! hejsa, hopsa!// jen o sobě zpívá,/ svět má trnout, svět má plesat,/ svět však při tom zívá./ Dupy, dupy! hupypy!// sám jen sebe chválí,/ tupit jiných nepřestane,/ až se notně spálí.// Ha, již hoří, honem lidé,/ k hašení se mějte!// K čemu vodu? Hojně na něj/ básně jeho lejte./ Od plamena obraznosti/ lebka se mu zřála,/ místo mozku slámu v ní měl,/ ta se ohni vzdala./ Bez mozku jest, ubožátko!// Počíná již bláznit,/ nyní teprv strašit bude,/ nepřestane básnit.// „¹⁸⁷

Těmito úsměvnými verši reaguje na situaci v soudobé české literatuře, kde se objevuje mnoho autorů, kteří se chtějí dostat na vrchol bez jakéhokoliv nadání a většího úsilí. Filípek celý svůj život věřil, že literárně činný člověk by měl své zaměstnání brát jako poslání a ne jako prostředek, jak zviditelnit sám sebe, jak tomu podle něj mnohých případech bylo.

Buchtoslav Abyvásdrak se stal populární postavou literárního světa. Žertovné básně vydávané pod tímto jménem se staly oblíbenými po celých Čechách. Filípek tedy přichází s pokračováním, které nazval *Kašlavé písně Buchtoslava Abyvásdraka*¹⁸⁸.

Opět se zde jasně staví proti všemu, co se neshoduje s jeho vlastním svědomím. V básni *Vlastenec* se například pouští do tzv. „pseudovlastenců“. *Vlastenec je dobré zvíře,/ vlastence se nebojím,/ že jen hafá a nekousne,/ ze slabikáře již vím.// Vlastenec je skromné zvíře,/ to za pravdu každý dá,/ jen když „Ráj“ má ve slovníku,/ jinde ho již nehledá.// Vlastenec je statné zvíře,/ statností se k obrům pne,/ hubou pevností dobývá,/ rukou ani nepohne.// Ničím jiným než vlastencem,/ až se ještě narodím,/ dobrým budu, skromným, statným/ a co více, nepovím.//¹⁸⁹*

Ironizuje zde zejména povrchní a plané vlastenčení, které bylo cizí jeho vlastnímu zanícení. Poukazuje na nedostatek vlastenecké morálky, která byla nahrazena pouhým předstíráním. Odsuzuje neupřímné vlastenčení, které bylo tehdy v určitých kruzích rozšířené. Zdůrazňuje potřebu uvědomělých a pravých vlastenců, kteří budou ochotni pro svou zemi obětovat své vlastní pohodlí.

¹⁸⁶ To již byl název Kocourkov, který se objevuje již v Pražských novinách a později také v Langrově díle *Den v Kocourkově* (ČČM 6, 1832, str. 283-313), čtenářům velice známý.

¹⁸⁷ Filípek, V.: *Výňatek z kašlavých písní kocourkovského veršorobce Felimánka Buchtoslava Abyvásdraka*, Česká včela 6, 1839, str. 257.

¹⁸⁸ Filípek, V.: *Kašlavé písně Buchtoslava Abyvásdraka*, Česká včela 6, 1839, str. 301. Viz Příloha 3).

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 301.

V sérii prací otiskovaných pod pseudonymem Abyvásdrak pokračuje Filípek satirickým vyprávěním nazvaným *A tak dále, výňatek z dopisu Kocourkovského Buchtoslava Abyvásdraka*¹⁹⁰. Pozastavuje se zde nad neuspořádaností české literatury a její převráceností. Zmatky podle autora působí zejména autoři zavádějící do literatury kopírování. Poukazuje na to, že si mnozí libují v napodobování a o literaturu samou se vůbec nestarají. Obviňuje mnohé české autory, že se věnují literatuře kvůli obdivu a slávě: „*Ach, jest to nevýslovná blaženost když člověk celému světu na odiv postaven neb pověšen, sám na sebe se dívá sám sebe obdivuje.*“¹⁹¹

Zdravý přístup k literatuře nechybí podle Filípka jen spisovatelům, ale rovněž nakladatelům. Vyčítá jim prospěchářství a vykutálenost, která české literatuře jen škodí. Jako příklad uvádí nakladatele Dobromila, který Buchtoslavovi z jeho slíbeného honoráře 5 zlatých za spis odečetl nejrůznější položky, např. „*Za čas, co jsem s Vámi při mnohonásobném uzavírání smlouvy, zmařil. Že vaše písmo pro sazeče dosti zřetelné nebylo, za opsání. Za dva výtisky, co jste zdarma dostal. Dívající se na Váš spis, za sklem vyvěšený, prolomili sklo, tedy za nové sklo...*“¹⁹²

Místo honoráře byl tedy Buchtoslav nakonec dlužen tři krejčary, které mu ale pan Dobromil z dobroty srdce odpustil: „*Velikomyslnost má mi však nedovoluje, abych to od Vás žádal. Ty tři krejčary obětuji vlasti! abych celému světu dokázal, že mi vlast více na srdci leží, než vlastní kapsa.*“¹⁹³

Jedny z posledních básní z pera B. Abyvásdraka se objevují v *České včele* pod názvem *Trnky*¹⁹⁴. Autor se zde opět vyjadřuje k lacinému vlastenčení, kterého kolem sebe vidí hodně. Zmiňuje se o tom, jak ze světa mizí věrnost, která odjakživa patřila k lásce, a na mušku si rovněž bere závistníky a vypočítavce¹⁹⁵. V neposlední řadě opět tepá do ženského pokolení, které připravuje mužům všelijaké nástrahy a pasti, do kterých pak tito nešťastníci padají bez šance na záchranu: „*Svět je velký, svět se točí,/ kdybys měl tři sta očí,/ žena tě předc ošidí./ Na každé ti brejle vsadí,/ jednou rukou tvář ti hladí,/ druhou k zradě zahodí.*“¹⁹⁶

Jak již bylo zmíněno, Filípek je autorem velkého množství humoristických nástinů, které publikovat převážně ve *Vlastimilovi*. První

¹⁹⁰ Filípek, V.: *A tak dále, výňatek z dopisu Kocourkovského Buchtoslava Abyvásdraka*, Česká včela 7, 1840, str. 114-116.

¹⁹¹ Tamtéž, str. 115.

¹⁹² Tamtéž, str. 115.

¹⁹³ Tamtéž, str. 116.

¹⁹⁴ Filípek, V.: *Trnky*, Česká včela 8, 1841, str. 69. Viz Příloha 4).

¹⁹⁵ Viz Příloha 4).

¹⁹⁶ Filípek, V.: *Trnky*, c. d., str. 69.

čtyři satirické nástiny - *Člověk podle kněh*, *V Praze jsou Čechové*, *Divadelní entusiast* a *Švihák* - nazvané souhrnně *Zběžné nástiny zběžných myšlének*¹⁹⁷ zde vycházejí v r. 1840. Tyto a mnohé další Filípkovy nástiny později sesbíral Ferdinand Strejček do výboru nazvaném *V Praze jsou Čechové*¹⁹⁸.

V úvodním stejnojmenném nástinu se Filípek baví na účet Čechů, kteří česky nemluví a český původ se snaží schovávat. S vlasteneckou vervou se pouští zejména do Pražanů, kteří pro své společenské aktivity často zapomínají na svůj národ: „*Bývali ovšem časové - a ti nejsou ještě tuze dávní - , že v Praze pro samé Pražany ani Čecha viděti nebylo, a to jedině jest prý příčinou, že se dosavad mnozí diví, že jsou v Praze - Čechové!*“¹⁹⁹

Jeden z neduhů soudobé společnosti je podle něj i nezájem o české knihy. Trápí ho množství lidí, kteří nikdy žádnou knihu nečetli, a přesto se k nim v běžném životě neustále odvolávají: „*Pan Štika jest kovaný nepřítel kněh: žádnou nečte a tím méně by nějakou koupil, a to pouze z té příčiny, že jednou kdesi četl, že knihy člověka zavéstí, zkaziti aneb aspoň potřešiti mohou. Podivno! - a přece veškeré své jednání podle kněh pořádá. Je-li požádán, aby za kmotra šel, nejde, neboť kdesi četl, že potom takové dítky kmotrům ruce líbávají, a on jest nepřítel všeho ruky líbání. Přátelství nemá se žádným, neboť kdesi četl, že jen v neštěstí vyzkoumati můžeme přítele, zdali pravý jest, a on k takovému zkoumání pražádné chuti nemá....*“²⁰⁰

Tento zvědavý pozorovatel pražského prostředí si rovněž nenechá ujít příležitost, aby humorným způsobem neupozornil na škrobenost a přestrojenost tehdejší módy. Ve svém nástinu *Reifroky* se vysmívá nejnovější módě – obručím, neboli širokým vyztuženým sukním. Je trochu rozpačitý z této módy, která podle něho přirozené kráse dívek škodí. „*Divná věc! Jak vůbec známo, všecko počínání každé krásenky cílí, jak by pohodlně sedla, a přec si vyvolí módu tak milostnou, která jí ani sednout nenechá. Proč pak tedy do těch reifroků lezou, vždyť v tom vyhlížejí jako putující umbele a mnohá, kdyby viděla, jak jí to sluší, pukla by radostí, kdyby tolik obručů kolem sebe neměla.*“²⁰¹

Na mušku si bere rovněž populární šlepy, neboli vlečky. Tyto a jiné módní projevy moderních dam pražského prostředí mu přijdou směšné a nedůstojné. „*Pomyslete si jen, parasolkami berou světu všeoblažující záři,*

¹⁹⁷ Filípek, V.: *Zběžné nástiny zběžných myšlének*, Vlastimil III, 1840, str. 145-156.

¹⁹⁸ Filípek, V.: *V Praze jsou Čechové*, Jindřichův Hradec, 1938.

¹⁹⁹ Filípek, V.: *Zběžné...*, c. d., str. 148.

²⁰⁰ Tamtéž, str. 145-146.

²⁰¹ Filípek, V.: *Reifroky*, Paleček 10, 1843, str. 58.

vádrlátky, pomádami a voňavými vodičkami vyhánější ze světa zdravý čerstvý vzduch a my - nebozí - jsme přinuceni místo povětrí pomádu vdychovat. Oheň tváříček milostných si namalují samy - budiž! malovaný oheň sice nezahřeje, ale také nepálí - a nyní ke všemu tomu nám chtějí přikrýti svými šlepy zem, kterou, ať dělají, co dělají, jejich šlep přece, kdyby i sebe delší byly, krýti nebude. Zametač ulic v hlubokosti své těžkosti si vzdychá: „Já jsem bankrot!“ A není se mu také co divit: co mu zbyde jiného, když budou šlepy ulice měst, než pověsit své kosti na hřebík a psát pro ukrácení mysli dlouhé elegie na dlouhé šlepy.²⁰²

Ani mužské pokolení neujde Filípkově otcovské kritice. Legraci si autor tropí zejména z moderních šviháků, jejichž hlavními vlastnostmi jsou podle autora: „fintění a prázdná hlava, neboť čím prázdnější hlava tím více může se člověk vypínati.“²⁰³ Vysmívá se jejich hloupým snahám o co nejmodernější vzezření (cigárka, bičík, ostruhy, atd.) i také jejich vyumělkovaným způsobům. Takový švihák, neboli větroplach: „Musí býti měkkého srdce, t. j. srdce jako z vosku, aby se v něm každodenně jiná láska, jiná kráska otisknouti a opět zahladiti dala; musí míti co na srdci to na jazyku, t. j. musí na potkání tak hlasitě a nešetrně mluvit, že se zardějí; nesmí se snižovati, t. j. v kafírně musí cukrovanou vodu stoje pít; musí býti tak nazvaným „Schöngestem“, t. j. musí všechno vlastenecké snažení zavrhnouti a posměch z něho si dělati.“²⁰⁴

Jako člen populární trojice Hajniš, Rubeš a Ještě Někdo, kteří začali v únoru r. 1841 vydávat časopis *Paleček*, otiskoval mnohá humoristická a satirická díla také zde. Kromě původních anekdot, humoristických fejetonů a úvah sem rovněž psal mnohé satiricky laděné šlehy. Několik z nich zde nalezneme pod názvem *Několik obrazů z kukátka Palečkova*²⁰⁵.

*Tuto je vidět mládence, kterak vlasti oběti přináší, klade totiž na oltář vlasti rozličné knihy, a tam je prodává.*²⁰⁶

*Tuto je vidět mladou vdovičku, kterážto u prostřed přátel svých se hovoří, že nikdy manžela nepřelhal, že co živa v oku líčenou slzu neměla, a že se již nikdy neprovdá. Kdo tomu nevěří, dá pět zlatých pokuty.*²⁰⁷

Tuto se objevuje pamětihodný příklad lidské rozpačitosti. Tento mladý panáček vyšel si, jak obyčejně, sám a sám na procházku, v roztržitosti ale

²⁰² Filípek, V.: *Šlepy*, *Paleček* 15, 1844, str. 60.

²⁰³ Filípek, V.: *Zběžné...*, c. d., str. 155.

²⁰⁴ Tamtéž, str. 155-156.

²⁰⁵ Filípek, V.: *Několik obrazů z kukátka Palečkova*, *Paleček*, 1841, str. 57-59.

²⁰⁶ Tamtéž, str. 57.

²⁰⁷ Tamtéž, str. 58

*místo sebe do kočáru posadil koně, a sám se zapřáhnul. Učení zpytatelé přírody považují to za pouhou hříčku přirozeného pudu.*²⁰⁸

*Tuto je vidět, jak Kocourkované hvězdárnu staví - či-li vlastně právě vystavenou bourají, tak se to děje již po páté. Majit' za pravidlo: dříve vystavěti, pak teprv dokonalost a příhodnost stavení zkoušeti, a neobstojí-li všestranné zkoušce, opět je zbourati. Tenkráté hvězdárnu zavrhli a strhli proto, že ani ten nejučenější z nich ani jedinou hvězdu vlastníma očima, a to v pravé poledne, z ní spatřiti nemohl.*²⁰⁹

Bez uvedení autora vychází v *Pražském poslu* Filípkova satira *Mouchy at' si sednou na koho chtějí*²¹⁰. Tímto úryvkem *Z denníku pana Pepře*, jak ho autor nazval, se vyjadřuje ke zrušení roboty a vysmívá se zde zejména nenasytným statkářům: „*Mnoho statkářů ted' myslí, že, když robota přestala, a oni vlastní potah rozmnožit musejí, že ani místa postranného pro ně míti nebudou; ale brzká pomoc, jen tak nebědujte! vždyť nemusíte nové stáje stavět; kanceláře budou hnedle prázdné, - a což tam v nich nesmí rohatá čeládka stát?*“²¹¹

V r. 1949 začíná Filípek do *Včely* anonymně psát satiricko-politické zápisky *Z denníku Turka na Pražském mostě*, kterými reaguje na rok 1848. O dva roky později vychází spis *Turek na mostě Pražském*²¹², kterým chtěl Filípek navázat na kdysi tolik oblíbeného *Palečka*. Tento pokus ale nebyl příliš úspěšný a spisek vyšel pouze v jednom svazku. Tyto zápisky *Turka* v tehdejší společnosti našly hojné čtenářstvo, stejně jako Filípkovy satiry z *Kocourkova*, ve kterých se stavěl proti zpátečnictví kněží, pokrokové výchově či lidské omezenosti.

V úvodním slovu se dočteme: „*Poštětilo se nám přístupu dostati do archivu pana Turka, kterýžto v zkamenělosti své tak udatně již dlouhý čas na Pražském mostě stojí. Podáváme tu některé výpisy z dopisů a zápisů jeho.*“²¹³ Kromě zápisů z *Turkova deníku* zde ale můžeme nalézt také mnohé humoristické povídky (např. *Šest neděl po svatbě* či *Politický domovník*), humorné telegrafické zprávy, různé zajímavosti, úryvky z novin, legrácky či hříčky.

Kostrou celého spisu jsou ale bezesporu dopisy a poznámky *Turka* z *Pražského mostu*. Filípek opět využívá příležitosti a prostřednictvím svého vypravěče si zde stěžuje na mnohé neduhy české společnosti. Když

²⁰⁸ Tamtéž, str. 58

²⁰⁹ Tamtéž, str. 59.

²¹⁰ Filípek, V.: *Mouchy at' si sednou na koho chtějí*, *Pražský posel* 3, 1848, str. 308-309.

²¹¹ Tamtéž, str. 309.

²¹² Filípek, V.: *Turek na mostě Pražském*, Praha, 1851.

²¹³ Tamtéž, str. 3.

se například Turek prochází po městě, pozastavuje se nad módními výstřelky (např. dva kabáty, jeden na sobě a druhý přes ruku pro parádu, hedvábný šátek vykukující z kapsy) mnohými nehezky zvyky (např. cigáro v puse, šlendriánská chůze) a některými špatnými vlastnostmi Pražanů (např. neuctivost a všeobecný morální úpadek).

K aktuálním problémům ve výchově a vzdělávání, týkající se zejména metod výuky, se vyjadřuje v *Poradě učitelské v Kocourkově* otištěné ve *Včele*²¹⁴. Obrací se proti zaostalým způsobům výuky a proti neochotě učitelů osvojit si modernější postupy. Filípek sám si byl vědom důležitosti vzdělanosti českého národa, i proto se pouští do konzervativních učitelů, kteří postrádají opravdovou lásku k vlastnímu národu i jazyku a kterým vlastenectví na srdci neleží. „*To by se nám ještě nedostávalo, aby nás jakýsi holobrádek zahanbiti usiloval, novoty jakési zaváděl, aby učil čísti bez slabikování, aby snad naučil čísti za čtvrt leta, k čemu my více jak tři let zapotřebí máme?*“²¹⁵

Je si vědom stavu českého školství a doufá, že učiliště pro budoucí učitele v Budči přispěje k obnově tohoto systému. Jako zářný příklad zde uvádí Komenského a jeho humánní metody, které byly mnohými učiteli odmítány a zatracovány. „*Vězte, že Komenský nic víc a nic míň, než kacír byl a hříšník veliký, kterýž bludné knihy skládav, lid od církve naší samospasitelné odvracoval.*“²¹⁶ Filípek varuje před zpátečnictvím ve vzdělávání a upozorňuje na nutnost školní reformy.

V literárních kruzích patřil Václav Filípek zejména v době vydávání *Palečka* k nejoblíbenějším autorům. Jeho literární i vlastenecká činnost byla velmi obsáhlá a pro tehdejší společnost bezesporu důležitá. Nepatří sice mezi autory, kteří obohatili českou literaturu zásadními původními spisy, ale byl rozhodně jedním z těch, kteří pomohli položit kořeny české národní literatury. „*Filípek byl pravý prototyp českých spisovatelů, který bez skvělého nadání, ale vládnouce slušnými vědomostmi, posvětili svůj život z vlastenecké horlivosti národní literatury, v níž tiše a vydatně vyplňovali mnohé mezery.*“²¹⁷

Do literární historie se nezapsal nadčasovou původní tvorbou, ale byl vždy vysoce ceněn pro svou čínorodost, obrovskou píli a vlasteneckou horlivost. „*V řadách mužův, který ne sice velikými a slavnými spisy vlastními, ale horlivou, neúnavnou snahou o jazykovou správnost spisův*

²¹⁴ Filípek, V.: *Z denníku Turka na Pražském mostě*, Včela 16, 1849, str. 87-88.

²¹⁵ Tamtéž, str. 87.

²¹⁶ Tamtéž, str. 87.

²¹⁷ Malý, J.: *Naše znovuzrození*, díl I, část IV, Praha: Otto, 1897, str. 26.

*cizích literatuře české platné prospívali, Václav Filípek zaujímá nikoliv místo poslední.*²¹⁸

Je jistě právem považován za skvělého humoristu, který se věnoval zejména burleskní humoristice často zaobalené do karikatury. I přes jeho literární plodnost se mu ale na poli humoristiky nikdy nepodařilo dosáhnout úrovně Langra či Rubeše. Problémem nebyl rozhodně nedostatek talentu či píce, ale spíše přílišná horlivost, se kterou se pouštěl do stále nových a nových úkolů, takže mu pro původní humoristickou tvorbu nezbylo příliš času. *„K vyšší literární úrovni povznést mu nepopřávalo jeho úmorné pilné zaměstnání: jako první český humorista Jan Hýbl byl i Filípek korektorem v tiskárnách a zároveň publicistou.*“²¹⁹

Ani satirická nota nebyla Filípkovi cizí, přestože ke kousavé a břitké satíře se nikdy neuchýlil. *„Byl by těž na velmi trpkého satirika byl dospěl, kdyby mu bylo času zbývalo se k tomu docvičiti a rozhovořiti se dle myslí své. Ale neměl čas ubohý, aby trpkost, již právem proti tehdejší společnosti pociťoval, byl ustrojiti a takovými slovy přiodíti mohl, jakby pro veřejnost slušelo.*“²²⁰

Podle vzoru krotkého biedermeieru Filípek spíše pouze otcovsky poukazuje na některé nedostatky soudobé české společnosti a svým velice prostým jazykem bez jakýchkoliv složitějších obrazů se vyjadřuje k danému stavu věcí. Jako autor nebyl pro tvrdou satiru stvořen, přesto je nutno ocenit jeho humornou invenci a především neuvěřitelnou činorodost.

Témata Filípkových humorných a satirických prací byla úzce spojena se soudobou situací v Čechách a vycházely vždy z potřeb českého národa. Nejčastěji poukazuje na neutěšenou vlasteneckou společnost, která mnohdy jen předstírá a ke své vlasti nemá vůbec žádný vztah. Odsuzuje vnějškové vlastenčení a nedostatek citu k vlastní zemi a mateřskému jazyku. Věnuje se kritice soudobých literárních manýrů a neumělým snahám špatných básníků, kteří se honí za slávou a jejichž nezáživné verše české literatuře spíše škodí. Upozorňuje rovněž na nedokonalost tehdejší společnosti, zejména na špatné vlastnosti mladých dívek a mládenců.

Václav Filípek nebyl dostatečně ceněn za svého života a ani v pozdějších letech se jeho osoba nedočkala zaslouženého uznání. Je považován za autora *„nicotných humoristických drobnůstek*“²²¹ či za *„přílepek jiných v postavení podržitém co pravý nádeník literární,*

²¹⁸ An.: *Rodný dům V. F.*, Zlatá Praha 3, str. 718.

²¹⁹ Jakubec, J.: *Dějiny...*, c. d., str. 540.

²²⁰ K. S.: *Paleček...*, c. d., str. 350.

²²¹ Novák, J. V. - Novák, A.: *Přehledné...*, c. d., str. 370.

v pravém smyslu slova oběť české literatury“²²². Jeho humoristické drobnosti bývají označovány za „povrchně a chvatně načrtnuté“²²³. Význam Filípka v dějinách české prózy je podle některých spíše organizační²²⁴, jako jeden z vydavatelů časopisu *Paleček*.

Jméno tohoto čínorodého autora, stejně jako jeho dílo, bylo již zapomenuto a prozatím se nenašel nikdo, kdo by se tohoto skromného a pracovitého autora pokusil rehabilitovat. Přesto věřím, že ti, kteří se k jeho dílu dostanou, budou schopni ocenit jeho upřímnou snahu a literární talent.

²²² J. M.: *Vlastenecké vzpomínání z doby před r. 1848*, Světozor 9, 1875, str. 187.

²²³ *Dějiny české literatury* 2, Praha, 1960, str. 381.

²²⁴ *Tamtéž*, str. 381.

FRANTIŠEK HAJNIŠ

Autor humoristických a satirických drobnůstek

Dne 31. března 1815 ve Vamberku se narodil básník, prozaik, dramatik a v porovnání nevšední parodik, František Hajniš. Po základní škole, kterou navštěvoval ve svém rodném městě, a po úspěšném absolvování gymnázia v Rychnově nad Kněžnou odchází do Prahy. Zde se zapisuje na Univerzitu Karlovu a pouští se do studia filozofie a poté práv (1834-1839).

Rozrůstající se pražská vlastenecká společnost přijala tohoto náturou veselého a charismatického mladíka s otevřenou náručí. Velice záhy po svém příjezdu se stal známou a oblíbenou postavou. Jeho smysl pro humor a přirozená elegance mu získaly přízeň a lásku mnohých Pražanů.

Tento bohém od přírody, byl velice častým a oblíbeným hostem nejrůznějších kaváren, hospůdek, zábav, merend či jiných společenských akcí. V jedné pražské kavárně, kde se téměř denně scházeli čeští spisovatelé, na něj vzpomínali takto: „*V tom otevrou se dvěře, do špelunky vkročí mladý hezký muž vysoké postavy, skoro aristokratického vzezření, s cylindrem podle pařížské fasony na hlavě, s černou kravatou a s „vatermordy“ na krku, v glaceovaných rukavičkách, lehkou hůlku v ruce, v černém obleku podle nejnovější mody střiženém, s černými pod nosem vousisky, po vojensku upravenými, s podlouhlou uhlazenou tváří a s jasným malým okem, učiněný dandy. Byl to náš František Hajniš. První jeho promluvení bylo pokaždé nějaký nový buď dobrý nebo špatný vtip, jenž nás všechny rozesmál. Pak sršivaly vtipy jiné. I nebývalo dne, aby naši společnost novým nějakým nápadem nebyl obveselil. Proto jsme se na jeho příchod těšili. Vůbec býval Hajniš společníkem k pomilování, druhem srdečným, hledaným, jemuž nikdo nemohl být nepřitelem.*“²²⁵

Díky své přátelské nátuře se velice brzy seznamuje s mnohými osobnostmi soudobého literárního světa a mezi jinými také s Langrem a Tylem. Netrvá dlouho a stává se členem Tylovy skupiny seskupené kolem časopisu *Květy české*, kde tehdy Tyl působil coby nejmenovaný, avšak faktický redaktor. A právě zde otiskuje svůj literární debut nazvaný *Mlynářský krajánek nevěrné své milence*²²⁶.

²²⁵ Čenský, F.: *František Hajniš*, Osvěta, 1886, str. 251.

²²⁶ Hajniš, F.: *Mlynářský krajánek nevěrné své milence*, *Květy české* 1, 1834, str. 369-370.

V r. 1840 vstupuje v Praze do státní služby a je zaměstnán jako poštovní úředník. S krátkou přestávkou, kdy pracoval ve Vídni na ministerstvu obchodu, vykonával toto povolání více než 40 let. V *Pražském večerním listu* z r. 1850 se o tomto Hajnišově přecházejícím postu můžeme dočíst následující: „Známý jednou český literát Hajniš, spolupisovatel *Palečka Rubešova*, ouředník poštovní, jest do Vídne k ministerstvu obchodu povolán²²⁷“. Brzy je ale poslán zpět do Prahy, kde se postupně vypracoval až na post poštovního rady²²⁸.

Jako vysokoškolský student se velice aktivně účastnil českého společenského života, a to nejen v Praze. Společně se svým přítelem Langrem zaváděli v Bohdanči ve východních Čechách, kam často jezdili na prázdniny, merendy, kde se tančilo, zpívalo a recitovalo. Tato skvělá událost vždy z širokého okolí přilákala mnoho lidí, kteří zde měli možnost slyšet a procvičit svůj rodný jazyk.

Již za studií získal Hajniš značnou popularitu díky přednášení vlastních humoristických próz na zábavách v pražské Měšťanské besedě. Tato tzv. besední čtení, jakási prozaická obdoba veršovaných deklamovánek, se stala žánrovou novinkou, která se uplatňovala zejména na společenských zábavách v pražských kruzích. Takto veřejně předčítal i svou vlastní životopisnou báseň, ve které parodoval vlastní osud²²⁹.

Je autorem mnoha humoristicky laděných povídek a humoresek, které vždy nejraději svým posluchačům sám předčítával. Snažil se pobavit své posluchače a zároveň využíval této příležitosti k tomu, aby lehkou satirou a parodií šlehal do soudobé společnosti, vrstevníků či své vlastní osoby. Tyto jeho přednášky později souborně vydal nakladatel Jaroslav H. Pospíšil ve sbírce *Čtení besední*.²³⁰

Společně s F. Rubešem a za anonymní spolupráce V. Filípka začal v r. 1841 vydávat časopis *Paleček*, kde vycházela humoristická tvorba té doby. Do konce 50. let navíc přispíval do mnohých dalších periodik, která v té době vycházela (např. *Šotek*, *Lumír*, *České včely*. atd.).

Knižně vydává veršované sbírky *Trnky* (1841), *Kopřivy* (1853) a *Krotké znělky* (1859). A vedle těchto děl je Hajniš rovněž autorem několika úsměvných vzpomínkových statí o J. J. Langrovi, F. J. Rubešovi či J. K. Tylovi. V neposlední řadě je autorem francouzského vaudevillu *Chórista*

²²⁷ An.: *Známý jednou literát...*, *Pražský večerní list*, 1850, str. 150.

²²⁸ Poštovním radou byl jmenován v r. 1873.

²²⁹ Viz Příloha 9).

²³⁰ Vyšlo v r. 1847.

aneb Čtverakovský z Žertovic²³¹, který pro české divadlo zpracoval podle nejmenované francouzské předlohy.

Hajnišova literární dráha končí kolem r. 1868, kdy ve *Světozoru* otiskuje svou poslední humoresku²³². Od té doby se již na české literární pole vůbec nepouští a věnuje se plně svému zaměstnání u pošty. V r. 1881 je nucen kvůli zdravotním problémům odejít do výslužby a poslední léta svého života strávil více méně na lůžku. Jeho velice špatný zdravotní stav měl dopad i na jeho duševní zdraví. Umírá 27. prosince 1885 v Praze a zde je také na Olšanských hřbitovech pochován.

Časopisecká tvorba

Stejně jako Filípek i František Hajniš²³³ publikoval většinu svých literárních děl v soudobém tisku. Od r. 1834 publikoval v časopise *Květy*, kde se také nachází jeho literární debut, již zmiňovaný dopis mlynářského krajánka Práška jeho nevěrné Nanynce nazvaný *Mlynářský krajánek nevěrné své milence*²³⁴. V této krátké žertovné próze se autor dotýká problematiky milostných vztahů. Jedná se o úsměvný výpad proti citové nestálosti mladých dívek a nevěrnosti, které se často dopouštějí.

Hajniš zde použil profesní mluvu mlynářů, čímž dosáhl jazykové komiky: „*Drahá Nanynko! Voda padá, bude sucho; čas se mění a lidé také. Já jsem tebe věrně miloval; moje upřímné srdce pro tebe tlouklo, jako když troje složení na celé stavidlo jde; byloť moje srdce vroucí a horké jako čep, točící se bez lojové námazky. Však Ty, bohaprázdná nádobo! nasypalas na koš mé milosti, mezi pšenici čisté lásky, třisek nevěry, jimižto mlejn mého návidění zaražen vážne.*“²³⁵

V *Květech* Hajniš kromě kratších próz (např. *Vidění*²³⁶), básní určených k deklamování (např. *V zápalu básník*²³⁷) či zpráv z domova i ze

²³¹ 1861, hrálo se ve Stavovském divadle 23.3.1862, uveřejněno v r. 1853 v Hajnišově sbírce *Kopřivy*.

²³² Hajniš, F.: *Historie malých měst*, Světazor 2, 1868, str. 137.

²³³ Používal často pseudonymy, např. František Zdobnický, Paleček První, Starý Švingulant, nejrůznější šifry (např. H-š, Hš., H...š, -n-, -š-, -ý-) a nemalé množství jeho původní tvorby zůstalo nepodepsáno.

²³⁴ Hajniš, F.: *Mlynářský krajánek nevěrné své milence*, *Květy české* 1, 1834, str. 369-370.

²³⁵ Tamtéž, str. 369.

²³⁶ Hajniš, F.: *Vidění*, *Květy* 2, 1835, str. 7-8.

²³⁷ Hajniš, F.: *V zápalu básník*, *Květy* 3, 1836, str. 233.

zahraničí (např. *Ochočený tuleň*²³⁸ či *Vražda v Konstantinopoli*²³⁹) publikoval také satirické básně nazvané *Trnky*²⁴⁰.

Největší obliby dosáhla zejména krátká báseň nazvaná *Já jsem Čech*²⁴¹: „*Já jsem Čech a kdo je víc? / volá Vlaslav z hřmotných plic. / „Já čtu Květy, já čtu Včelu, / češtinu podávám duchu, / českou hudbu svému sluchu, / česká jídla svému tělu, / mně se právem říci sluší, / já jsem Čech s tělem i s duší. /“*. Tato drobotina je parodií na stejnojmennou deklamovávku F. J. Rubeše, Hajnišova přítele, ve které jsou užity některé obdobné motivy jako v Tylově textu písně *Kde domov můj*: „*...a to je ta krásná země, / v níž se těší Čechů plémě, / země česká – moje vlast! – / Patřte na ni, jaká slast! //“* Rubeš se touto vlasteneckou básní, týkající se národního jazyka, území i minulosti, zapsal do srdcí všech tehdejších vlastenců a veršoval v duchu tehdejších motivických i rýmových klišé: „*Já jsem Čech a kdo je víc, / přístup a se slyšet nech, / a zvolej třebaš z plných plic: / „Ha, já jsem víc a nejsem Čech! // Země česká mou jest vlastí, / Já syn český, to mou slastí; / jen v Čechách žiti Čecha slast! //“*

Hajniš si uznání čtenářů získal rovněž svými neotřelými anekdotami, které pro *Květy* sbíral a také sám vymýšlel. Této kratší, nenáročné formy využíval k obveselování soudobé společnosti a je zřejmé, že už tehdy se profiloval coby humorista.

„*Jistý piják dostal zimnici, při kteréž náramnou žízeň cítil. Lékaři se dlouho radili, jakým způsobem jemu od té žízně pomoci. On ale pravil: „Pomozte mi dříve od zimnice, od žízně já si sám pomohu.“*²⁴²

„*Hospodský se tázal sklepníka, jestli již hostům pivo napsal. Tento pravil po rozmejšlení, že se to již stalo. Načež hospodský: „Nejsi-li jist, napiš je ještě jednou.“*²⁴³

Na své si v *Květech* přišli i oblíbenci Hajnišových populárních besedních čtení, která zde ve čtyřicátých letech hojně vycházela. Ve svém *Postním rozjímání na hrobě nebožtíka Masopusta*²⁴⁴, zjevně navazujícím na komické literární útvary známé už ve středověku, poukazuje na mnohé neduhy tehdejší české společnosti. Stěžuje si zde například, že se jeho

²³⁸ Hajniš, F.: *Ochočený tuleň*, *Květy* 2, 1835, str. 8.

²³⁹ Hajniš, F.: *Vražda v Konstantinopoli*, *Květy* 2, 1835, str. 40.

²⁴⁰ Hajniš, F.: *Trnky*, *Květy* 12, 1845, str. 426. Viz Příloha 5).

²⁴¹ Hajniš, F.: *Já jsem Čech (Trnky)*, *Květy* 12, 1845, str. 426.

²⁴² Hajniš, F.: *Anekdoty*, *Květy* 3, 1836, str. 310.

²⁴³ Tamtéž, str. 310.

²⁴⁴ Hajniš, F.: *Postní rozjímání na hrobě nebožtíka Masopusta*, *Květy* 14, 1847, str. 109-110, čteno v Měšťanské besedě dne 27. února téhož roku. Tato besední řeč končí náhrobním nápisem: *Zde, dke vůkol mrtvý vane šust. Zde, čtenáři, bolest mimo sebe pust, nebo v tomto tmavém hrobě just, leží zakopaný masopust.*

krajané od útlého mládí učí latině, ale vlastní řeč pořádně neovládají. Na mušku si bere i lidskou hamižnost a lenost: „*U nás masopust jest nevyhnutelná věc, nebo kdyby nebylo masopustu, nebylo by daremných vydání, kdyby nebylo daremných vydání, mohli bychom dělat kapitály, kdybychom dělali kapitály, stali by se z nás bohatí lidé, kdyby se však z nás stali bohatí lidé, snad bychom nechtěli pracovat a tak dále, my ale snad chceme pracovat a tak dále, ergo proto také musí být masopust*“²⁴⁵.

Podobného ražení byla také Hajnišova literární drobotina nazvaná *O žalostech a těžkostech všelijakých stavů*²⁴⁶. I zde čerpá z české středověké literatury a navazuje na *Satiry o řemeslnících a konšelích*, které líčí běžné poklesky příslušníků různých povolání. V jeho případě se jedná o úsměvné povídání o problémech nejrozličnějších stavů, neboť jak autor sám praví: „...každého něco tlačí...“²⁴⁷. Na mušku si zde autor bere pekaře, krejčí, stavitele, praktikanty, a dokonce i žebráky, ale k nesmiřitelné kritice má toto dílo jistě daleko.

Na konci této pořouchlé hříčky se obrací také k posluchačům: „...jediná radost toho stavu jest, že člověk neostane věčným posluchačem, o čemž se nyní zase laskaví posluchači přesvědčit mohou.“²⁴⁸ I zde s úsměvem na tváři poukazuje na povrchnost své doby, ale na důraznější kritiku si netroufá.

V *Začátečním čtení*²⁴⁹ se Hajniš opět úsměvně pozastavuje nad situací u nás v Čechách. Řadí Čechy k těm národům, které přes lehké začátky nejsou schopny dojít úspěšně k cíli: „*K nám se za onoho času, t. j. když jsme nepatřili ještě k německé říši, přestěhoval Čech, země naše se mu zalíbila, on se v ní usadil, a ejhle! hned jsme nazvali tuto zemi Čechy a z nás se stali Čechové. Ale konec, konec, to je u nás těžká věc!*“²⁵⁰

Kritice neujde ani české divadlo a spisovatelé: „...někdy ve sáhodlouhém románu čtenář neprijde na zdravou myšlenku kdyby dával za ni třeba dukát. Někdy v komické novele člověk není v stavu naléztí vtípu, kdyby i pochodeň rozsvítil a všechny koutečky prohlídal. A pak ty dlouhé začátky beze všech konců!“²⁵¹

Svémi prvotinami rovněž osvěžil obsah romantického almanachu *Vesna*, který byl vydáván v letech 1837-1839. Zde otiskuje jednu ze svých

²⁴⁵ Tamtéž, str. 110.

²⁴⁶ Hajniš, F.: *O žalostech a těžkostech všelijakých stavů*, Květy 14, 1847, str. 541-542.

²⁴⁷ Tamtéž, str. 541.

²⁴⁸ Tamtéž, str. 542.

²⁴⁹ Hajniš, F.: *Začáteční čtení*, Květy 14, 1847, str. 577-578.

²⁵⁰ Tamtéž, str. 578.

²⁵¹ Tamtéž, str. 578.

nejdelších a nejzdařilejších humoristických prací nazvanou *Životopis starého kabátu Hřbetoslava Beranoviče*²⁵².

Jedná se o humorné vyprávění starého kabátu, který líčí své vlastní osudy. V úvodu vybarvuje strasti a úskalí při získávání vlny a barev, které předcházely jeho vlastní výrobě. Postupně pak popisuje svou životní cestu od prvního majetnějšího majitele až po toho nejchudšího, až se nakonec ocitá v rukou starého vetešníka. Hajniš zde použil již známý a zavedený kompoziční rámec, čímž si vytvořil příležitost k tomu, aby zachytil množství různorodých postav v nejrozmanitějších situacích.

Nejplodnější byla ale Hajnišova tvorba v časopise *Paleček*, který Ferdinand Čenský ve své vzpomínce na Hajniše popisuje takto: „*Na obálce stoje na zeměkouli vyobrazen byl hošíček ve fračisku s rolničkovou čepicí na hlavě, s černými kníry pod nosem, v pravici třímaje bičík a v levici jaksi rozbalený pergament u prostřed s nápisem PALEČEK. Dole vedle zeměkoule stálo vzácné publikum, zírало na nápis, jako by chtělo pohltnout každé slovo, kázané hošíkem na obrázku. A na obrázek ten nemohli jsme se mi malý a s námi také houfec povyrostlých ani dosti vynadívati. A jakými roztomilými verši se nám ten čtverák představoval: Tu mě máte, paničky a páni,/ přicházím jak lehké větru vání,/ bez rekomendac a bez pozvání./ Naběhav se dosti po cizinecké pláni,/ kam jsem zalít na rozličné zpytování,/ vracím se již do vlastenských strání./ Aj, tu slunce na nebeské bání/ krásně svítí, mraky rozhání,/ kvítí kolem znovu k rozkvétání,/ hochů švarné sobě počínání,/ krásných dívek rajské usmívání //*“²⁵³

I zde se nechal Hajniš vést nejsvatější vlasteneckou myšlenkou podle dobového očekávání. Snažil se oživit zanedbaný český literární život, vzbudit zejména mezi obyčejným lidem zájem o čtení a vypěstovat v nich lásku k české literatuře. Velice svěže a povzbudivě působily na čtenáře jeho humorné prózy *Zběžné výlety z běžného pera*²⁵⁴ či *Tři osudné doby ze života Františka Kaňhálka*²⁵⁵. S ohlasem se rovněž setkalo jeho kratší prozaické dílo nazvané *Dopis Chytrického vrchnostenského hospodářského*,

²⁵² Hajniš, F.: *Životopis starého kabátu Hřbetoslava Baranoviče*, Vesna 1, 1837, str. 133-176.

²⁵³ Čenský, F.: *František...*, c. d., str. 245-254.

²⁵⁴ Hajniš, F.: *Zběžné výlety z běžného pera*, *Paleček* 1, 1841, II, str. 38-45.

²⁵⁵ Hajniš, F.: *Tři osudné doby ze života Františka Kaňhálka*, *Paleček* 1, 1841, II, str. 17-37.

Kašpara Hovorky, k jeho milostivé vrchnosti²⁵⁶ a humoristická povídka *Kdo ví k čemu to dobré?*²⁵⁷.

František Hajniš byl také pracovitým přispěvatelem časopisu *Česká včela*, kde od r. 1845 soustavně publikoval. Velice dychtivě byly tehdy čteny jeho krátké básně (např. *Vydřiduch*²⁵⁸), přednášky (např. *Čtení bez titule, aneb něco o povýšení*²⁵⁹) či humoristické prózy (např. *Cifrologie čili filozofické rozjímání o nevyhnutelné potřebě, jakož i o technické formě našich cifer*²⁶⁰).

Za povšimnutí jistě také stojí jeho venkovská truchlohra „ve dvou jednáních s předehrá“, nazvaná *Souchotiny aneb Láska jej usmrtila*²⁶¹. Filigrán Hromotluk, „mladý zavalitý člověk, později souchotinář“²⁶², se zamiluje do krásné Květomíry Tulipánové. Filigrán ale začne svou milovanou podezírat ze zrady a z toho se roznemůže. Teprve několik minut před svou smrtí se dozvídá o její věrnosti, ale už mu není pomoci. Květomíra umírá krátce po něm. Tato krátká dramatická hříčka je úsměvnou parodií na vesnický milostný příběh.

Poněkud zdařilejší byly Hajnišovy epigramy²⁶³, kterých v *České včele* publikoval velké množství, přestože i zde můžeme mluvit o pouhé snaze o výsměch a kritiku. Mnohé z těchto básní vycházejí v r. 1853 ve sbírce *Kopřivy*²⁶⁴. Ironizuje zde některé negativní lidské vlastnosti, např. hloupost či lakotu. Poukazuje na nedostatky v české literatuře a neumělost některých

²⁵⁶ Hajniš, F.: *Dopis Chytrického vrchnostenského hospodářského, Kašpara Hovorky, k jeho milostivé vrchnosti*, Paleček 1, 1841, III, str. 64-66.

²⁵⁷ Hajniš, F.: *Kdo ví k čemu to dobré*, Paleček 3, 1843, X, str. 15-49.

²⁵⁸ Hajniš, F.: *Vydřiduch*, *Česká včela* 12, 1845, str. 77-78.

²⁵⁹ Hajniš, F.: *Čtení bez titule, aneb něco o povýšení*, *Česká včela* 13, 1846, str. 401-402.

²⁶⁰ Hajniš, F.: *Cifrologie čili filozofické rozjímání o nevyhnutelné potřebě, jakož i o technické formě našich cifer*, *Včela* 15, 1848, str. 37-38.

²⁶¹ Hajniš, F.: *Souchotiny aneb Láska jej usmrtila*, *Včela* 15, 1848, str. 33-34. Tato dramatická hříčka vyšla rovněž v r. 1853 v Hajnišově sbírce *Kopřivy*.

²⁶² Tamtéž, str. 33

²⁶³ *Epigram* (z řec. *epigramma* = nápis) původně znamenal nápis na budově, pomníku či náhrobku vyjadřující stručně nějaký postřeh. V současném pojetí se jedná o krátkou, často satirickou báseň, vyjadřující úsečnou formou výraznou a adresnou myšlenku na důležité aktuální téma. Epigram bývá obvykle složen ze dvou částí, expozice a pointy, a bezprostředně zachycuje a komentuje společenskou realitu. U nás se jakési pokusy o epigram objevují již v polovině 16. století v poezii Martina Kuthena. Oblíbeným se tento žánr stává zejména v období národního obrození v 1. pol. 19. st. Za mistry epigramu této doby jsou považováni J. Kollár, F. L. Čelakovský a zejména K. Havlíček Borovský. Viz Příloha 6).

²⁶⁴ Viz Příloha 7).

začínajících básníků. A nenechá si ujít příležitost k tomu, aby si opět nepostěžoval na ženské pokolení a jejich neupřímnost.

Jak již bylo zmíněno, Hajniš byl po dlouhou dobu rovněž přispěvatelem Mikovcova časopisu *Lumír*. I zde publikuje četné epigramy a krotce satirické básně, které měly brzy poté vyjít v samostatné sbírce nazvané *Kopřivy*²⁶⁵ (např. *Poezie a proza na cestě z Prahy do Slaného*²⁶⁶, *Na suchého kronikáře Dloubala*²⁶⁷, *Na podobiznu básníka Pošetilka*²⁶⁸, atd.).

Později zde rovněž prezentuje několik ukázek svých původních znělek, které se následujícího roku objevují ve sbírce *Krotké znělky didakticko-humoristického obsahu*²⁶⁹ (např. *Přítel tvoří znělku*²⁷⁰, atd.). Vedle znělek se čtenáři *Lumíru* mohli také těšit z Hajnišových humoristických próz, které byly přijaty se zalíbením (např. *Bílé vrány*, *žádná humoreska*, *pouhá pravda*²⁷¹).

V době, kdy jeho přítel a spoluvydavatel humoristického *Palečka*, oblíbený národní humorista František Rubeš, začíná chřadnout, posílá mu Hajniš povzbuzující dopis ve verších, nazvaný *Otevřený list příteli Rubešovi*. Tento poetický dopis, kterým chtěl Hajniš dodat Rubešovi odvalu, sílu a chuť do života a další práce, byl s autorovým svolením o několik dní po odeslání uveřejněn v *Lumíru*: „*Tam, kde slyšet šumící Chrudímku, / sedláček, kde seje, v hubě maje dýmku, / zajíc kde si hoví v zelenavém chrastí, / za černými bory, za městečkem Chrastí. / Na kostelní věži kulíšek kde skučí*²⁷², / dobrou noc kde slyšíš chytrou dávat lišku, / tam jsem Tebe v chladné Skučí, / našel, příteli Rubišku! / Ach, jak jsi zakopaný! / Příteli, slyš upřímného hlas, / jenž má o Tvé zdraví strachy, / vymkni se na krátký čas, / kancelářské setřes prachy! / V zdravý kraj se odeber, / až pak Karlovými Vary / mysl trudnou zotavíš, / dříve než se v život starý / k práci staré dostavíš, / pobud' trochu mezi svými, / vypusť milované rýmy! / Vydej, prosím, staré hlasy, / které jsi nám drahné časy, / ukrutníče, zadržel! / Já jsem pevně v Tebe víry, / že se chopíš zase lyry, / že jsi nám neoněměl! / Vymkni se z té trudné mdloby, / ať se vrátí krásné doby, / kdež tvoje deklamovánky, / kde

²⁶⁵ Hajniš, F.: *Kopřivy*, Praha, 1853.

²⁶⁶ Hajniš, F.: *Poezie a proza na cestě z Prahy do Slaného*, *Lumír* 2, 1852, str. 145.

²⁶⁷ Hajniš, F.: *Na suchého kronikáře Dloubala*, *Lumír* 2, 1852, str. 173.

²⁶⁸ Hajniš, F.: *Na podobiznu básníka Pošetilka*, *Lumír* 2, 1852, str. 174.

²⁶⁹ Hajniš, F.: *Krotké znělky didakticko-humoristického obsahu*, Praha, 1859.

²⁷⁰ Hajniš, F.: *Přítel tvoří znělku*, *Lumír* 8, 1858, str. 1158.

²⁷¹ Hajniš, F.: *Bílé vrány, žádná humoreska, pouhá pravda*, *Lumír* 9, 1859, str. 985-993.

²⁷² Zde je v textu tato poznámky: *Ve Skučí nyní sice kostelní věž není, a však v básni tato okolnost nevadí.*

*jsme prosti každé tísně,/ vespolek se radovali.// Kde se rozmilé Tvé písně/
po všech vlastech ozývaly./ Vyslyš prosbu mou, Rubišku náš!// Bud', čím jsi
byl, starý hochu!// Trampotám se vyhni trochu,/ ať se všem Ti milým
zachováš!// Ptáš se nyní, kdo ti píše?/ Jest to lístek od Hajnice//.*²⁷³ Tímto
dopisem se také přihlásil k Rubešovu dílu.

Tiskem a nákladem V. Vetterla vycházel v Písku časopis *Poutník od Otavy*. I zde se objevuje několik Hajnišových příspěvků, zejména humoristicky laděných próz (např. *Přepodivná historie o podivném ženichu*²⁷⁴) a deklamovánek (např. *Míchanice*²⁷⁵). Můžeme zde ale rovněž najít veršovanou promluvu nazvanou *K čtenářstvu o novém roce*²⁷⁶. Stručně se zde zmiňuje o historii tohoto lokálního periodika, které tehdy existovalo teprve krátce. Zdůrazňuje zejména touhu jeho tvůrců po pravdivosti a zároveň potřebné kritičnosti: „... a nabyv smělosti větší/ začal pouštět uzdu své řeči/ jal se i vystrkovat růžky/ a zjednal si kritické nůžky/ s kterými bez ohledu na všelikou stranu/ přistříhoval chválu i hanu//.“²⁷⁷

Úsměvné jsou i jeho vzpomínkové statě. Několik těchto humoristických výjevů ze života známých osobností vychází v příloze Slovenských novin nazvané *Světazor*. Mezi nejzdařilejší patří výjev ze života českého básníka J. J. Langra, nazvaný *Humoristická licitace*²⁷⁸. Popisuje zde licitaci městského pivovaru v Bohdanči v době, kdy Langrův otec zastával úřad městského důchodního.

Tuto humornou vzpomínku na svého přítele otevírá těmito slovy: „I popíšu ji, jak mi v paměti tane, abych dokázal, jak si Langer i úřední postavení humorem osladiti dovedl“²⁷⁹.“ Langer tehdy zrovna vypomáhal coby písař v městské radě a pro pobavení si vymýšlel nejrůznější absurdní podmínky, které budoucí sládek musel splnit. Kdyby například Halda, rameno Labe, vyschla, musí sládek na své vlastní náklady vodu sehnat odjinud. Nikdy se sice nic takového nestalo, přesto tato podmínka nabyla platnosti: „... z té příčiny, že prý na světě nic nemožného není.“²⁸⁰

Mnohé úsměvné zprávy psal Hajniš pro *Pražské noviny* (např. *Od Zdobnice*²⁸¹) a do obrázkového týdeníku *Světazor*, který vycházel v Praze

²⁷³ Hajniš, F.: *Otevřený list příteli Rubešovi*, Lumír 2, 1852, str. 384.

²⁷⁴ Hajniš, F.: *Přepodivná historie o podivném ženichu*, *Poutník od Otavy* 2, 1859, str. 207-208.

²⁷⁵ Hajniš, F.: *Míchanice*, *Poutník od Otavy* 2, 1859, str. 151-152, 167-168, 183-184.

²⁷⁶ Hajniš, F.: *K čtenářstvu o novém roce*, *Poutník od Otavy* 2, 1859, str. 8.

²⁷⁷ Hajniš, F.: *K čtenářstvu o novém roce*, *Poutník od Otavy* 2, 1859, str. 8.

²⁷⁸ Hajniš, F.: *Humoristická licitace*, *Slovenské noviny*, 1861, str. 269-270.

²⁷⁹ Tamtéž, str. 269.

²⁸⁰ Tamtéž, str. 269.

²⁸¹ Hajniš, F.: *Zdobnice*, *Pražské noviny*, 1858, str. 49.

od r. 1867. Sem přispíval zejména humornými verši (např. *Historie malých měst*²⁸²).

V *Besedě* se vedle jeho próz a básní objevuje například také článek o soubojích J. K. Tyla s cenzorem nazvaný *Obrázek z dob cenzorských*²⁸³ a zejména znělky otiskuje Hajniš v časopisu *Dalibor* (např. *Hudba pro budoucnost*²⁸⁴, *Nynější hudba*²⁸⁵, *Hudba taneční*²⁸⁶, atd.). V neposlední řadě nesmíme zapomenout na *Vlastenecký kalendář na rok 1854*, který Hajniš doplnil několika krátkými básněmi (např. *Nestejně vesnice*²⁸⁷).

Knížní tvorba

Vedle velkého množství kratších děl vydaných časopisecky je František Hajniš také autorem několika konvenčně veršovaných skladeb, které vyšly v knižní podobě. Jeho první sbírka žertovných a jemně satirických básní, která byla vydána v r. 1841, nese příznačný název - *Trnky*²⁸⁸.

Tato „*snůška podivných nápisů a názvů domovních s tendencí silně vlasteneckou*“²⁸⁹ humorně osvětluje názvy pražských domů, popřípadě vypráví příběhy s domy spojené. Jednotlivé básně jsou pojmenovány podle domovních znamení (např. *U srdce*, *U zlatého kočáru*, *U lípy kvetoucí*, *U zlatého zvonečku*, *U netopýra*, *U raka*, atd.).

Pro svou sbírku si zvolil krátký literární útvar, ve kterém používá žertovného parafrázování. Posmívá se nepodařeným básním i neschopným českým básníkům. Na nedostatek dívčí věrnosti se zaměřuje ve své básni *U věrnosti*: „*Přestaňte se svou stížností,/ že v světě není věrnosti!/ Tu ji máte, nevěřící,/ v obraze co pannu spící:/ v každé panně, pokud spí,/ věrné srděčko se skví.*“²⁹⁰

Manželské nevěry ze strany manželek se dotýká v epigramu nazvaném *U Jednorožce*: „*Venku jednorožec sídlí,/ uvnitř starý kozel bydlí./ Na čele dva růžky nosí,/ s nimiž však se nehonosí./ Paní prý, tak mluví svět,/ pěstuje mu tento květ.*“²⁹¹ Jeho kritickému oku ovšem neujdou ani záporné

²⁸² Hajniš, F.: *Historie...*, c. d., str. 137. Viz Příloha 8)

²⁸³ Hajniš, F.: *Obrázek z dob cenzorských*, *Beseda* 1, 1863, str. 31.

²⁸⁴ Hajniš, F.: *Hudba pro budoucnost*, *Dalibor* 2, 1859, str. 113.

²⁸⁵ Hajniš, F.: *Nynější hudba*, *Dalibor* 2, 1859, str. 113.

²⁸⁶ Hajniš, F.: *Hudba taneční*, *Dalibor* 2, 1859, str. 121.

²⁸⁷ Hajniš, F.: *Nestejně vesnice*, *Vlastenecký kalendář na rok 1854*, str. 115-116.

²⁸⁸ Hajniš, F.: *Trnky*, Praha, 1841.

²⁸⁹ R. J. K.: *Humoresky pana poštovního rady*, Máj 6, 1907, str. 124.

²⁹⁰ Hajniš, F.: *Trnky*, c. d., str. 16.

²⁹¹ Tamtéž, str. 23.

lidské vlastnosti, jako je lidská hloupost, hamižnost, majetnictví, šibalství, prospěchářství či nedostatek vlasteneckého cítění.

Závěrečná báseň *Má láska* se vymyká pojetí této sbírky a nese se v úplně jiném duchu. Autor zde naprosto otevírá svoje nitro a vyznává se ze své lásky k rodné zemi, která je pro něj vším, i když tak činí poněkud profanovanými rýmy: „*Kam dosáhne země páska,/ žádná bytost není věčná,/ jen ta vroucí k vlasti láska,/ v srdci mém je nekonečná./ Láska vroucí k drahé vlasti,/ nejvyšší mou slove slastí./ Dokud srdce v prsou žije,/ vřele pro vše dobré bije,/ ať i v zemi chladné/tělo v popel shnije:/ láska má nezvadne,/ duch můj věčně žije.*“²⁹²

Po dvanáctileté odmlce se objevuje další Hajnišův veršovaný spis, tentokrát didakticko-humoristického obsahu, nazvaný *Kopřivy*²⁹³. V soudobém tisku o této sbírce nalézáme tuto zmínku: „*Právě vyšly „Kopřivy“, sebrání básní žertovných od oblíbeného humoristy Hajniše tiskem a nákladem Kateřiny Jeřábkové. Najde-li spis ten náležitého oučastenství, bude prý cos podobného následovati.*“²⁹⁴

Autor sem zařadil 50 epigramů, 40 naučných i žertovných „*kořínků moudrosti vykopaných mezi kopřivami v zahradě zkušenosti*“, parodie známých písní a sbírku uzavírá tzv. *básněmi rozmanitého druhu*. Kromě toho zde uveřejňuje i svou dramatickou hříčku *Souchotiny aneb Láska jej usmrtila* a volně zpracovaný francouzský vaudeville *Chórista aneb Čtverakovský z Žertovic*.

V úvodu se prezentuje coby nepřítel romantické rozervanosti a vybízí k boji proti smutku, jak je patrné již z jeho věnování: „*Všem smutným, truchlivým, tesklivým, zarmouceným, skormouceným, mrzutým, zasmušilým, zarytým, urputným, nevrlým, trudo- a těžkomyslným, známým i neznámým krajanům jakožto svým úhlavním nepřátelům na důkaz smíření tuto knihu věnuje spisovatel.*“²⁹⁵

Jako cíl si stanovuje povyjasnit zarmoucené tváře a obveselit jejich mysl. Obrací se ke svým krajanům, ke svým nepřátelům a neopomíná ani české kritiky: „*I těmto obzvláště milovaným nepřátelům tuto knižičku věnuji, napřed jim odpouštím, a za to je snažně žádám, aby ostrí péra svého nešetřili, a při posouzení tohoto díla jakožto praví, a však poctivý nepřítel si počínali: nebo praví staré přísloví: „Od nepřítele se pravdy dovíš.*“²⁹⁶ Předmluvu vidí jako naprosto nadbytečnou, protože „*kdo předmlouvá, mívá*

²⁹² Tamtéž, str. 45.

²⁹³ Hajniš, F.: *Kopřivy*, Praha, 1853.

²⁹⁴ An.: *Právě vyšly „Kopřivy“*, Lumír 3, 1853, str. 215.

²⁹⁵ Hajniš, F.: *Kopřivy*, c. d., str. 4.

²⁹⁶ Tamtéž, str. 4

něco za lubem“, „*předmluvu málokdo čítá*“ a navíc „*předmluva se často podobá žebráku, který pro své dítky o almužnu žebře.*“²⁹⁷

Tematicky ani formálně není v této sbírce zřetelný znatelný vývoj autorovy literární tvorby. Typickou zůstává autorova mluvnost, formální hravost, využívání slovní a situační komiky, dobromyslný humor, opatrně tepající satira a výsměch morálním nedostatkům. Pokračuje zde v obměnách tradičních myšlenek, kárá zde opětně lakomce, marnivce, lichváře, sentimentální veršotepce, doktory, pražské fífleny a šviháky. Jen zřídka se pouští do méně prozkoumaných vod.

I zde se projevuje coby autor tradičních veršovanék, který používá jednoduchých rýmů, jak je patrné například v básni *Chvála Čechů* namířené proti germanismům v češtině i malému národnímu sebevědomí: „*Kvete růže v sadě,/ přelíbezně voní./ Ati Češi místo Vy/ posud říkaj Oni.// Pod našim okénkem/ krásné lilje kvetou./ A ti Češi ve svou řeč/ cizí slova pletou.// Každý v srdci plesá,/ krásnou vlast když vidí./ Jen ti Češi za svou řeč/ z hlouposti se stydí.// Stydí se z hlouposti/ a stydět se budou,/ až u sousedů všech/ vážnosti pozбудou.// I ten divouch v poušti/ vlastní svou se pyšní./ Jen ti Češi vznešení/ v pyše nejsou hříšní.// Kvete růže, kvete/ a květ její hezký./ Každý mluví svou jen řeč,/ jen Češi ne česky.*“²⁹⁸

Na další Hajnišovu sbírku nazvanou *Krotké znělky*²⁹⁹, ve které autor opět smíchal humor a poučení dohromady, upozorňuje několik dní před jejím vydáním časopis *Lumír*: „*Za několik dní budou se tiskem a nákladem Kateřiny Jeřábkové vydávati „Krotké znělky“ od Zdobnického. O zajímavém obsahu dáme čtenáři zprávu, jak mile tyto znělky vyjdou. Že pan Zdobnický není nováček, nýbrž spisovatel u obecnstva již oblíbený, nyní však na zapřenou písíci, pozná každý soudný čtenář.*“³⁰⁰

²⁹⁷ Tamtéž, str. 3.

²⁹⁸ Tamtéž, str. 56.

²⁹⁹ *Znělka* (neboli sonet, z italsk. *sonetto* = jemný zvuk, zvučící báseň, *sonare* = znít, *sonus* = zvuk) patří k nejvíce pěstovaným formám u nás již od dob obrození. Tato čtrnáctiveršová lyrická báseň vznikla ve 12. či 13. století, pravděpodobně na Sicílii či v Provinci, a velice záhy začala pronikat do celé Evropy. Skládá se ze dvou čtyřveršových (tzv. kvarteta) a dvou trojveršových (tzv. terceta) slok. Rýmy v obou kvartetech jsou stejné a rozložené podle stejného vzorce (nejčastěji obkročně), obě terceta mají společný alespoň jeden rým. První kvarteto obsahuje obraz, určitou tezi, druhé proti ní kontrastně staví obraz jiný, antitezi. Obě terceta jsou jakousi syntézou řešící tento rozpor. První české sonety jsou dílem J. Jungmanna a P. J. Šafaříka. Ovšem největší zásluhu na zdomácnění tohoto žánru v českém prostředí má J. Kollár (*Slávy dcera*, 1824). Ve 30. a 40. letech 19. století se stává znělka velice rozšířeným a populárním žánrem, pěstovali ji např. F. Rubeš, J. J. Langer či J. K. Tyl.

³⁰⁰ An.: *Za několik dní...*, *Lumír* 9, 1859, str. 524.

Tuto dobrosrdečnou sbírku, jejíž celý název zní *Krotké znělky didakticko-humoristického obsahu*³⁰¹, byl básník nucen vydat pod pseudonymem. Z důvodů existenčních si coby císařský úředník za časů druhé absolutistické éry netroufal vystoupit pod vlastním jménem, i přesto že se nejednalo o žádnou břitkou satiru, a tak sbírka nese jméno František Zdobnický³⁰².

Tentokrát si pro svůj záměr zvolil formu znělky, neboť jak sám v jedné z nich tvrdí: „*Znělkové proč užívám prý formy/ v nížto láska pouze vévodí/anaž prý jinam se nehodí?/Já dle vlastní řídívám se normy/byť i z choutky této vzešel spor mi./Uchu mému znělka lahodí/ mužský rým když s ženským závodí.*“³⁰³

Ani této sbírce se nedá upřít nápaditost a svěžest některých znělek. František Hajniš byl bezesporu dobrým pozorovatelem všedního života a dovedl si všimat mnohých zajímavostí a směšností, které jiným unikaly, přesto i zde postrádáme známku originality.

Bez jakýchkoliv výstředností se vyjadřuje o současných řemeslnících, umělcích či doktorech. Na mušku si znovu bere i mnohé lidské charakterové vady a výsměšně se vyjadřuje o pomluvačích, klevetnících, pochlebovačích, lhářích či přílišných pesimistech. Současný neutěšený stav kaváren, besed, bálů či soudobé hudby ho rovněž znepokojoval, jak se zde můžeme dočíst.

A ani tentokrát si neodpustí výtku českým básníkům: „*Básníkové! věků našich chlouby!/ Vlasti Vámi kyne oslava,/ obraznosti Vaší opravda./ Opustí-li cizopasné loubí,/ v národní-li smyšlení se vhloubí,/ nyní básní vašich záplava,/ vzdychobolná mnohých soustava,/ v sadech cizích vyhledává chlouby./ Vaše výtvary v německém loubí,/ místo v hájích Slávů lípových,/ rostou, co po dešti letním houby./ Našich vřelých diků si získáte,/pakli imitací jalových/a těch vzdychotů se odřikáte.*“³⁰⁴

Hajniš byl, jak již bylo zmíněno, nevyčerpatelnou studnicí vlastních anekdot, kterými při jakékoliv příležitosti obveseloval společnost. V neposlední řadě tedy musíme zmínit jeho dvě sbírky *Štěbetálek čili Sto žertovných anekdot*³⁰⁵ a *Povídálek, Štěbetálkův kamarád, čili Ještě sto*

³⁰¹ Hajniš, F.: *Krotké znělky didakticko-humoristického obsahu*, Praha, 1859.

³⁰² Podle Zdobnice, říčky a také vesnice poblíž Hajnišova rodiště.

³⁰³ Hajniš, F.: *Krotké... (Znělek proč užívám)*, c. d., str. 16.

³⁰⁴ Hajniš, F.: *Krotké... (Imitujícím básníkům)*, c. d., str. 9.

³⁰⁵ Hajniš, F.: *Štěbetálek čili Sto žertovných anekdot*, Praha, 1853.

žertovných anekdot³⁰⁶, které vyšly v r. 1853 a kde bylo sesbíráno velké množství jeho původních anekdot.

V úvodu se autor takto obrací ke čtenáři: „Bylo to věru zajímavé podívání a poslouchání, když se někde ve společnosti Štěbetálek a Povídálek sešli. V takové společnosti povstal vždy mezi nimi boj na život a na smrt, jen že místo krve samé anekdoty tekly. V takovém boji anekdoty jen, jen přšely, ba byl to pravý lijavec, pravá povodeň anekdot, a jeden druhému takřka anekdoty z úst bral.“³⁰⁷

Pomocí bystrého a vynalézavého smyslu pro humor se baví na účet učitelů, studentů, umělců, řemeslníků, řečníků, statkářů, Židů a jiných.

„Řezník hnal dva voly před sebou, a čtverák jej potkav, ptal se ho: „Kam pak vy tři?“ Řezník beze všeho rozmejšlení odpověděl: „Okolo čtvrtého.“³⁰⁸

„Kdo se ožení, je pravý hlupák!“ pravil ve společnosti pan Tulipánek. Aj, aj!“ odpověděla mu jistá panička, „to' byste musel bejt už dávno ženatý, pane Tulipánku!“ Tento víc ani necekl.³⁰⁹

„Tvrđilo se ve společnosti, že v měsíci bydlejí lidé. Jeden však tomu mermomocí odporoval, a když se ho na příčinu tázali, proč tomu věřit nechce, odpověděl: „Proto že to nemůže bejt! Kam pak by se ti lidé stěhovali, když měsíce ubejvá?“³¹⁰

„Jistý panáček, který hraje na českého básníka a zatím chudák ještě pravopis nepřekročil, byl tázán, zdali též nové knihy čte. - „Nečtu,“ odpověděl - „abych si nepokazil originálnost.“³¹¹

„Tázán jsa ostrý satyryk, co jest Jezuita aneb svatoušek, odpověděl: Svatoušek jest ten, kdo po nebeských věcech očima a po zemských rukama shání.“³¹²

Česká humoristika počátku 19. století je bezesporu spojena se jménem František Hajniš. Ferdinand Čenský vyobrazuje tohoto rodáka z Rychnova následujícím způsobem: „Hajnišův humor, jako těch ostatních, má svůj samostatný, český ráz. Úlohu svoji konal a vykonal velmi snaživě a čestně. Úkolem jeho bylo nejenom obveselovati, baviti, osvěžovati a také buditi, křísiti, síliti ochablé české vědomí. Práce v tom směru vykonaná a

³⁰⁶ Hajniš, F.: *Povídálek, Štěbetálekův kamarád, čili Ještě sto žertovných anekdot*, Praha, 1853.

³⁰⁷ Tamtéž, str. 1.

³⁰⁸ Tamtéž, str. 53.

³⁰⁹ Tamtéž, str. 57.

³¹⁰ Tamtéž, str. 33.

³¹¹ Hajniš, F.: *Štěbetálek...*, c. d., str. 24.

³¹² Hajniš, F.: *Štěbetálek...*, c. d., str. 31.

*dokonaná nezáří třpytnou, oslňující hvězdou do minulosti, ale byla přeci jenom hvězdou. Dnešní pozorovatel okem prostým, neozbrojeným jí nevidí v plném lesku té doby - je potřeba se vrátit do poměru onoho času a znáti ducha jeho.*³¹³

Jeho literární činnost byla sice skromnější než Filípkova, zato soustředěnější. V mnohém jsou si ale tyto dva autoři podobní. Stejně jako Filípek a jiní si i tento pracovitý autor uvědomil, že v dané době a za dané situace v naší zemi byl humor žádaný coby účinný křísitelský prostředek. I proto působil vlastenecky nadšený Hajniš na tomto poli celý svůj život a velice zřídka se pouštěl do jiných literárních oblastí.

Bez jakýchkoliv obtíží psal veršem i prózou a svými ideově nenáročnými humornými pracemi osvěžoval českou literaturu své doby. Je autorem mnoha drobných humoristických prací, které byly roztroušeny po různých soudobých časopisech. Příznačný je pro něj kratší literární útvar, zejména epigramy, deklamovánky, anekdotické příběhy, komická epitafia, humorné skladby ve formě sonetu nebo národní písně a také parodie populárních dobových skladeb, národních písní či balad.

Z jeho próz jsou snad nejvýše ceněny jeho besední čtení koncipované coby osobní výpověď recitátora, které hojně pěstoval a velice rád také sám předčítal. Kromě těchto drobnějších příspěvků byl autor také znám veršovanými sbírkami humoristicko-satirického rázu, které vyšly v letech 1841-1859. Vysmívá se v nich morálním nedostatkům soudobé české společnosti, poukazuje na mnohé aktuální literární záležitosti a zbrojí proti umělému vlastenčení či neangažovanosti.

Hajnišova opatrná satira vyniká situační a slovní komikou, pro kterou je typická zejména mluvnost a formální vynalézavost. Vzhledem k době vzniku, tedy době politické nestability a nejistoty, je ale velice mírná, prostá jakýchkoli urážek či osočování. V mnohých jeho básních je zřetelná autorova snaha držet se zpátky a vyhýbat se ožehavějším tématům. Ve svých humoristických dílech i satirách se vesměs věnuje pouze těm nejvšednějším jevům soudobé společnosti.

Patrně z důvodu vlastní bezpečnosti se záměrně odvrací od zásadních a podstatných problémů, které na počátku 19. století trápily českou společnost. Snad právě tato zdrženlivost, způsobená hrozbou cenzury, která pečlivě dohlížela na směřování myšlení české společnosti, i očekáváním nepřilíš náročného čtenáře mu nedovolila plně projevit svůj satirický talent. I proto bývá Hajnišovo postavení v dějinách satirické prózy vnímáno jako spíše okrajové.

³¹³ Čenský, F.: *František...*, c. d., str. 142.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se vydala po stopách osobního i literárního života tří českých humoristů a satiriků počátku 19. století, a to Josefa Jaroslava Langer, Václava Filípka a Františka Hajniše. Tito literáti vstupují do české literatury v době, kdy se začíná rozvíjet český společenský život a humoristická poezie i próza se dostávají do středu společenského i literárního zájmu.

Autorem satiricky zaměřených šlehů, který se ve svých dílech snaží být kousavý a používá ostřejšího tónu, je Josef Jaroslav Langer. Jeho satirické skladby, z nichž *Den v Kocourkově* je považován za nejповedenější, obsahují mnohé narážky společenské, politické, vlastenecké i historické. A i přesto že jeho dílo postrádá Havlíčkovské britkosti a útočnosti, je jistě právem považován za jednoho z jeho předchůdců.

Humorná a satirická díla Václava Filípka vycházela vždy z potřeb českého národa. Tento čínorodý autor novinových článků, básní, divadelních her či překladů, redaktor časopisů a kalendářů a v neposlední řadě také herec obětoval většinu svého volného času službě národu a osvětě. Nemůžeme ho sice radit mezi autory, kteří se do dějin české literatury zapsali rozsáhlou původní tvorbou, ale bezpochyby patřil a stále patří mezi autory, kteří napomohli položit kořeny české národní literatury.

O něco skromnější, zato soustředěnější byla tvorba Františka Hajniše, bohéma a oblíbeného společníka, který je autorem drobných humoristických prací, roztroušených po časopisech té doby. Svá humoristicky a satiricky laděná besední čtení, kterými tepal do soudobé společnosti a svých vrstevníků, nejraději svým čtenářům sám předčítal. A byl to právě on, kdo inicioval vznik humoristického časopisu *Paleček*, který měl rozhodující vliv na rozvoj české humoristické prózy, a kdo si jako jeden z prvních troufl i na žánr parodie.

Dobové očekávání a vlastenecká tendence tehdejší české společnosti určily literární cestu těchto tří autorů, a to cestu nenáročného, dobrosrdečného a laskavého humoru. Po vzoru humoresky, která často za pomoci situační a jazykové komiky zpracovává úsměvnou příhodu ze života, se zaměřují na obyčejné lidi kolem sebe v jejich přirozeném a specifickém prostředí. Satira nebyla tehdy preferovaným, a proto jejich jemně káravá kritika byla jen mírná a ostří jejich hran byla většinou otupělá. Pouze Langer se v některých svých dílech pouští do ostřejší kritiky, za kterou mu ale samotnému bylo spíláno.

Jejich literární tvorba ve formě humoresek, deklamovánek, besedních čtení, črt, humoristicko-satirických povídek či básní se ani tematicky

výrazně neliší od dobové produkce. Ve středu tehdejšího zájmu byla zejména současnost a každodenní život se všemi jeho nedostatky a vadami.

S cílem zábavně-didaktickým se tedy pouštějí do kritiky povahových vlastností. Zaobírají se společenskými mravy a poukazují především na morální zaostalost. Kritizují lidské šosáctví, maloměšřáctví či slabosti ženského pokolení a vadí jim lidská hloupost, pokrytectví, ješitnost, domýšlivost, prospěchářství či lakota. V neposlední řadě si berou do parády módní novinky a trendy, jako např. pití kafička či piva, šňupání tabáku, nošení brýlí, slunečníků či vleček.

Jejich vlastní národně-vlastenecké zanícení je vede ke kritice neutěšené vlastenecké situace u nás. Pozastavují se nad nedostatkem vlasteneckého zanícení či nad nezájmem obyčejných lidí o veřejné dění. Svorně se zlobí pro povrchní, okázalé či neupřímné vlastenectví. A upozorňují rovněž na nesvornost národních snah, která u nás vládne.

Ani tehdejší literatura neunikla jejich pozornému oku. Zejména Langer často útočí proti záplavě špatných veršů, neumělé snaze mnohých básníků či nízké kvalitě některých literárních děl. Terčem Filípkova a Hajnišova humoru se stává neobratná vlastenecká tvorba, literární manýra či vlastenecká literární kritika.

Nejedná se ale o kritiku útočnou či pádnou. Tito autoři akcentovali dobrácký a pouze jemně káravý humor, ironii a sarkasmu se většinou vyhýbali a satirický nádech byl u nich spíše výjimkou. Před Havlíčkem můžeme jen těžko hovořit o opravdové satíře, jednalo se spíše o jakési krotší výpady proti často nepatrným nedostatkům stavu tehdejší společnosti, jaké můžeme vidět právě v tvorbě těchto tří autorů. Přesto u Langra je patrné zesilování satirické polohy a zejména v jeho skladbě *Den v Kocourkově* můžeme najít náběhy na satiru kousavou, která byla předchůdcem britké satiry havlíčkovské. A i tímto se tito tři autoři zapsali do dějin české literatury.

Ani jeden z těchto autorů se zatím nedočkal kritického vydání svého díla. Žádný z nich není považován za zásadního autora české literatury. A ani v čítankách pro základní či střední školy se nesetkáme s ukázkami z jejich děl. Na to si budeme muset patrně ještě nějakou chvíli počkat.

RESUMÉ

Diplomová práce Humor a satira tři opomíjených autorů 1. poloviny 19. století se zabývá humorem a jeho projevy vůdčích osobností humoristických časopisů 30. a 40. let 19. století. Zaměřuje se na tři dnes téměř zapomenuté autory, kteří se podíleli na vývoji humoristické a satirické tvorby u nás, a to Josefa Jaroslava Langra, Václava Filípka a Františka Hajniše.

Na pozadí tehdejšího společenského i literárního kontextu se snaží ve zkratce zachytit životní osudy a cesty těchto tří humoristů, které byly mnohdy poměrně pohnuté. Zdůrazňovány jsou zejména některé momenty a životní peripetie, které zásadním způsobem ovlivnily jejich literární tvorbu.

Představována je zde především jejich původní humoristická a satirická tvorba, kterou v době rozvoje českého společenského života a v době, kdy se humoristika dostává do středu zájmu, vydávali v mnohých časopisech té doby. Autorka se snaží seznámit současného čtenáře s jejich rozsáhlým dílem ve formě deklamovánek, humoresek, epigramů či humoristicko-satirických povídek a básní, které je dnes dostupné převážně pouze z dobového tisku.

Pozornost je věnována rovněž tématům, kterým se Langer, Filípek a Hajniš ve svých dílech věnovali. Zabývá se jejich mírně káravou kritikou každodenního života tehdejší české společnosti, a to zejména v oblastech společenských mravů, vlastenecké situace v Čechách a neutěšeného stavu české literatury.

V neposlední řadě se zde pojednává o formě humoru, který tito autoři na počátku 19. století tak hojně pěstovali. Jednalo se o bodrý, laskavý a čtenářsky nenáročný humor, který byl v souladu s dobovým očekáváním a který neodporoval národně-vlasteneckým tendencím tehdejší české společnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

biedermeier

česká beseda

F. Hajniš

F. J. Rubeš

humor

humoreska

J. J. Langer

J. K. Tyl

K. Havlíček Borovský

Paleček

satira

V. Filípek

vlastenectví

PŘÍLOHY

Příloha 1): Langer, J. J.: *Vinařickému, K. A.*, 29.7.1830, LAPNP, fond K. A. Vinařický.

Příloha 2): Hajniš, F.: *Mlynářský krajánek nevěrné své milence*, Květy české 1, 1834, str. 369-370.

Příloha 3): Buchtoslav Abyvásdrak (= Václav Filípek): *Stojí stěna, stojí, Krásně rozvíjí se růže*, Česká včela 6, 1839, str. 257.

Příloha 4): Filípek, V.: *Vyšla láska na procházku (Trnky)*, Česká včela 8, 1841, str. 69.

Příloha 5): Hajniš, F.: *Básníkovi Smolíkovi, Manžel a manželka, Příčina smutku (Trnky)*, Květy 12, 1845, str. 426.

Příloha 6): Hajniš, F.: *Na pana správce Šidila, Dobrá rada lecjakému otci, Na skladatele národní taneční hudby*, Česká včela 13, 1846, str. 64, 88, 148.

Příloha 7): Hajniš, F.: *Na knihkupce, kněhnakladatele a ostatní přátele básník, Na skladatele nápisů (Kopřivy)*, Praha, 1853, str. 29, 42.

Příloha 8): Hajniš, F.: *Historie malých měst*, Světozor 2, 1868, str. 137.

Příloha 9): Hajniš, F.: *Po válečném světě hluku*, Světozor 3, 1869, str. 343.

Příloha 1)

V roce 1830, kdy byl Langer nucen opustit svou milovanou Prahu, píše svým spolupracovníkům a přátelům dopis, ve kterém se s nimi loučí. Neříká sbohem pouze jim, ale loučí se také s literaturou. Jako by celý jeho život i jeho literární dráha měly skončit odchodem z Prahy. Pro zajímavost uvádím znění tohoto dopisu psaném v pondělí 29. července roku 1830:

„Kochánkové moji!

...Objímaje Vás všechny v mysli, s Vámi se loučím.. Vám známé případnosti nutí mne zítra opustiti Prahu. Bratří, kdo ví, uhlídáme-li se opět! Kde jsou moje plány, kde moje budoucnost, kde moje horlení pro národ! Jediný blesk rozdrtil celou naději mou. Juž nyní trnu, když pomyslím, že nebudu moci posloužiti vlasti milé, jak jsem zamýšlel - a ta myšlénka bude hořeti jako peklo ve mně. A přece není žádné pomoci! Stav našeho národa je příliš bídný. Stařečkové naši polehku umírají. Největší díl mladíků jsou odrodilcové, a onen malý počet, jenž pro dobro národa horlíti počal, jest nešťastný. Já se připravoval do služby Uměn národních, a - juž jsem dosloužil. To však nebud' proto řečeno, abych Vám snad chuti bral a mysl horlivou zchlazoval, ne! Právě z toho vidíte, že budoucnost národa od Vás závisí, abyste totiž neustali postupovati za našimi staršími a zase povzbuzovati mladých. Chod'te po pustině, vyhledávejte studánky, nalezše jich, spojte je průkopy, aby z nich voda odbíhati mohla, a stanouc se potokem, vložila suché půdy. Vy pak, jakožto jarobujní potokové spojte se v řeku, zahrad'te meze, aby cizí nám sem a nezdravá netekla voda, a hled'te, aby raději z Čech do ciziny se valila řeka ráznosti slovanské, než-li cizotina k nám. Tak to dělávali naši dědové: nyní nám Labe cestu ukazuje.

Já pak se jistě z Vašeho sobě - počínání radovati budu, jako bych byl mezi Vámi a to mi žádná okolnost nezapoví.

Ještě Vás všechny srdečně, slovansky libá duše Vašeho Jaroslava. “³¹⁴

³¹⁴ Langer, J. J.: *Vinařickému*, K. A., 29.7.1830, LAPNP, fond K. A. Vinařický.

Příloha 2)

Hajniš, F.: *Mlynářský krajanek nevěrné své milence*, Květy české 1, 1834, str. 369-370

Mlynářský krajanek nevěrné své milence.

Drahá Mlynko!

Woda padá, bude sucho; čas se mknj a lidé tačí. Já jsem tebe věrně miloval; moje upřímné srdce pro tebe tlauklo, jako kých troje složenj na celé stavidlo gde; byloť moje srdce vrauci a horké jako žep, točičj se bez logové námazky. Však Ty, bohapráná nádobu! nasypalaš na koš mé milosti, mezi pšenicej čtíté lásky, třiset newěry, gimljo to mleyu meho návidění jarazen wagne. S galan to radostj jsem já wždycky stawidélko wytahnul, s galauto ochotnostj podkorečnj hogným praudem naštoal — gen abych se Ti zaljbil! Ty ale, Tyš učinila po tagmo sobě známost s obrausseným běhanem. Dub wšak ughěna, on Ti bude swedným gazepčtem wodu přefrášujich názwů pauštetli genom na prážno; jako had bude lichotit, aj Ti pár lopatel j hřebenděe Twých ctnostj wyluke; pak tš opušti, kola lásky mé bez toho gij dřjwe jamrznau, a ani nosatec Twých proseb ge studeného kojistku nesprošti — nepolezu wice pod lub Twé gahelky.

Tomu se gen divím, že ty plewy twé nowé známosti tak blažno pod kamenem jústaly; alešpoš u mne. Celé městečko gij owšsem blažno tu hauebnost přemjla na ostrem, okřesancem kameně usstipacnosti a weysměchu. Já pak bych dosawade něteho newědel, kdychy mi sansedla, austrpná žamečnice, nebyla otewřela oči a neukázala, že chybí palec do wřetená mé potupeně lásky. Powšdala mi, že tš stranu toho kolikráte rozala na seyto, že tš kolikráte ostřtem přátelstěho napomenutj otesawala; což ale spomůje násypka, plna přehňuzel, nestárlugeli we mleyně stud a polestnost?

Pamatuj na mne! — Předstaw si na myslí obraz budaucnosti své, a nenšsi rozum Twůg wyschla nábrjka, a srdce Twoge studená lednice, polepšti se gešti; polepšti se, dokud gde na weprazel me trpělinosti, a dokud zpátečnj woda Twých hanebuosti nezastawj strog mé trpělinosti a dobroty. Ten poběhčt Ti pušti struhu své wepřecnosti na gečmen Twé newinnosti, wšype na koš sliby sladke bu-

daučnosti, ustroj na kraupn, kamen Tě mjtčan rozjrege, stluče konečky Twého gečmjnsu, a Ty se dřjwe neprobudš j mlyu této, aj prowázel hanby dogde, a zwoneček pomlky zajwonj; mladek powytáhne u lubu, swednjš s gádrem Twé ctnosti wstauzne, a slupky dobre Twogi powěšti se nasypau do pytlů, i zastlan se na krunjš zwjčatkám ohawneho gména. Pak se octneš we mleynici pokání, přehňuzky se budau ze wšech kantů na Tebe hogně přášti, a woda Twé krásy spadne, a mleyu Twé mladosti bude scházeti; každy přjgde semlet, spušti, uwidj ale, že gde na prážno, a upáchne.

Obrat se tedy, obrat, dokud mele složenj mé trpělinosti na běl mé šaré lásky; já Tě gešti s radostj přjgmu pod senpku mé wraucnosti, a přičinuj se, bychom byli brzo swogi, pak nás žádný nerozdwogi. Na naši swatbu spuštim na wšechny čtyrn. J budant škapati celčmu; sansedštmu na wjder. Šo Ti radj upřímně Tebe milujčej Přáštč.

F. Hajniš.

Příloha 3)

Buchtoslav Abyvásdrak (= Václav Filípek): *Stojí stěna, stojí*, Česká včela 6, 1839, str. 257

Stojí stěna, stojí
Stojí stěna, stojí,
hrách se na ní hází,
s vlastencem se vůle,
vůle dobrá schází.

Hrách a dobrá vůle,
vlastenec a stěna,
stejně dva párečky,
stejně jejich věna.

Buchtoslav Abyvásdrak: *Krásně rozvíjí se růže*, Česká včela 6, 1839, str. 301

Krásně rozvíjí se růže
Krásně rozvíjí se růže,
krásně - ach co s ní?
K. růži se jen vonět může,
buchta se však sní.
Krásné čelo pěvce zdobí,
sláva - věnce vavřínové,
krásnější jsou ale v ruce

buchty třeba bramborové.
Co se vleče neuteče,
když mi buchtu trouba peče,
vší ples srdečkem mým hází,
než když báseň má se sází,
z básní básník dobrou chuť si vliká
jiný z nich si dobré buchty piká.

Příloha 4)

Filípek, V.: *Vyšla láska na procházku (Trnky)*, Česká včela 8, 1841, str. 69

*Vyšla láska na procházku
Vyšla láska na procházku,
s věrností se potkala,
dlouho se již neviděly,
sestru v ní nepoznala.*

*Myslela, že to žebračka,
dvougrošák jí hodila,
věrnost bídou vymořená,
rychle po něm skočila.*

*Skočila a zaklopýtla,
podvrtla si v noze kost,
kulhá teď, a říká se jí
také Mamsel Vrtkavost.*

*Zarazili v proudu řeku
kocourkovští mlynáři,
aby u nich mlíti mohli
zahoranští šafáři.*

*S nebe hodně spadlo deště,
řeka s ním se spojila,
dřív než mlynáři domleli,
mlejníci jim ztopila.*

*Nechtěli přát vody jiným
podle řeky mlejnicím,
přival závistníky zahnal
do kurníka k slepicím.*

*Svět je velký, svět se točí,
kdybysi měl tři sta očí,
žena tě předc ošidí.
Na každé ti brejle vsadí,
jednou rukou tvář ti hladí,
druhou k zradě nadhodí.*

Honily se dvě myšlenky,
z jedné jiskry plamínkové.
Jedna volá: „Celý svět můj!“,
druhá domov svým jen zove.

Stíhaly se neustále,
mocně s sebou zápasily,
až pak ve své horlivosti
ve džbánu se utopily.

Křičte, křičte: „Vlasti drahá!“,
lacino ji prodávejte.
Třicet stříbrných když máte,
vlastensky zazpívejte.

To nás, bratři milí,
blaží v každou chvíli,
pojd'me tam, píme ho,
až do rána bílého!

Blázní byli, kordy měli,
sklenici tak zanedbali,
do krve se zapotili,
heslo naše nepoznali.

Máme-li se rádi,
jsme-li kamarádi,
pojd'me tam, píme ho,
až do rána bílého.

Příloha 5)

Hajniš, F.: *Básníkovi Smolíkovi (Trnky)*, Květy 12, 1845, str. 426

Básníkovi Smolíkovi
*Ohněm vřou tvé ódy,
to se dát ti musí.
Jen že konev vody,
každou jiskru dusí.*

Hajniš, F.: *Manžel a manželka (Trnky)*, Květy 12, 1845, str. 426

Manžel a manželka
*Myslel bych, že manžel lká,
když mu umře manželka.
A paní že kvílí: „Mám žel!“
když jí umře manžel.
Není tomu vřdycky tak,
někdy věru naopak.*

Hajniš, F.: *Příčina smutku (Trnky)*, Květy 12, 1845, str. 426

Příčina smutku
*Pověz bratře, co tě straší?
Bodrou mysl co ti plaší?
Najdeme snad, co tě zhojí.
„Ach, ty neznáš bolest moji,
neznáš trudy básníka.“
Odtud tedy vítr fučí,
snad tě neuznání mučí,
neb tě bodla kritika?
„Právě to, proč srdce kvílí!
Pomni jenom, bratře milý!
Dokud byl můj spis
pouhý rukopis
jaké chvály,
z blízka, z dáli!
Nyní tiskem vyšlý spis,
léta půl již světem bloudí,
aniž kdo co o něm soudí.
To mi, bratře, mysl trudí,*

*veselost mi s tváře pudí,
neboť věř mi, hana řádná,
lepší než kritika žádná.*

Příloha 6)

Hajniš, F.: *Na pana správce Šidila*, Česká včela 13, 1846, str. 64

Na pana správce Šidila
*Náš pan správce ze služby vystoupil,
v hlavním městě tiskárnu si koupil.
V čem na nás se cvičil dlouhý čas,
v hlavním městě vykonává zas:
Tiskne, tlačí, obtahuje,
sázet nechá, koriguje.*

Hajniš, F.: *Dobrá rada lecjakému otci*, Česká včela 13, 1846, str. 88

Dobrá rada lecjakému otci
*Nadarmo se tatík loupí,
by mu schytral synek hloupý.
Ať si přečte, co je psáno:
„Komu není zhůry dáno,
v apatyce sotva koupí.“*

Hajniš, F.: *Na skladatele národní taneční hudby*, Česká včela 13, 1846, str. 148

Na skladatele národní taneční hudby
*Mazur, polku, valčíky,
menuety, kvapíky,
v národním jen duchu,
nám přivádí k sluchu.
Jen že, když se v bále,
v ozdobeném sále,
dle těch tónů skáče,
česká píseň pláče.*

Příloha 7)

Hajniš, F.: *Na knihkupce, kněhnakladatele a ostatní přátele básníků* (Kopřivky), Praha, 1853, str. 29

Na knihkupce, kněhnakladatele a ostatní přátele básníků
*Bud' jakéhokoliv i stavu,
namáhej ruce, nohy nebo hlavu,
naleznu já tě v celém lidstva davu.
Jen knihkupců a nakladatelského stavu,
kdybych i myšlením rozlámal sobě hlavu,
vtípem se dotknout nejsem v stavu.
Neb tento stav jest practihodný stav,
on mnoho peněz má i mnoho hlav
a spisovatel tedy mlčet musí,
sic, nouze a bída jesti zkusí.*

Hajniš, F.: *Na skladatele nápisů* (Kopřivky), Praha, 1853, str. 42

Na skladatele nápisů
*„Divno mi, že stále satyryckou notu pískáš,
jižto si zbůhdarma nepřátele získáš?“
Známt' já tyto věci, milý brachu!
Není třeba míti velkých strachů.
Pak-li čtenář jakýsi,
jehož nemile se dotkly nápisy,
byl mi dříve trochu přítelem,
až se málo pozlobí,
osudu se podrobí.*

Příloha 8)

Hajniš, F.: *Historie malých měst*, Světozor 2, 1868, str. 137

Historie malých měst

*Následuje vypsání osudových cest
našich malých, menších ba i větších měst.
Sotva světlo světlo nové spatří dítě,
již ze všech stra v tu samou hodinu
všecken tvor roznáší městem novinu.
A to dítě vpadne v příbuzenství sítě,
jichžto prauměle zapletené nitě
do všech končin městečka se táhnou,
ba i často v blízké dědiny zasáhnou.
Tetičkuje, strejčkuje se vše pospolu,
bratrancuje ve všech stupních vzhůru, dolů.
Tu je sestřeniček, zeťů, švagrů, tchánů
a podivných na polopříbuzných pánů.
Sprízněných tu osob vidět celou směsici,
ze všech všudy kolem, i po přeslici.
A kde nelze najít k příbuzenství kličku,
utvoří si pana kmotra a kmoťričku.
Stejná jména již po mnoha generaci
k stejným řemeslům se dle sděděných zvyků vrací.
A kde se od této tradici uchýlí,
náhoda k jinému razí cestu cíli.
A podivnou jesti to osudu páskou,
stejných řemesníků dítky hoří k sobě láskou.
S náklonností prospěch žádá v každé době,
aby dcera kupce syna kupce vzala sobě.
A tak splítají se stále skrze dítky
rodinné a obchodnické spolu nitky.
Vyskočilové, Růžičkové a Tupci
bývají nazvíce obchodníci, kupci,
Novotný, Holoubek, Pokorný, Hubálek,
Povolný, Paroubek, Janeba, Horálek,
zámečníci jsou to, krupaři, truhláři,
klempíři, kováři, hospodští, mydláři.
Záruba, Janoušek, Kendlík, Větrovec
jest nazvíce zedník, krejčí nebo švec.
Kozák, Výšek, Dušek a několik Lhotů*

nádenickou prací zahánějí psotu.
Máme pak Suchánky, Zábrodské a Krsky,
člunkem házejí ti, druzí dělají paprsky.
Máme Hanuše, Mělnické, Doležaly, Bajky,
jedni kameníci, druzí rozvázejí krajky.
Každé město má svého šprýmistu, lháře,
kronikáře, mudrlanta, novináře.
Každé hnízdo má své blbce, hloupé Vašky,
s nimi staří, mladí tropí sobě šašky.
Každé hnízdo má své ochlasty, karbaníky,
břichopásky, filutáře, ničemníky.
Mladá chasa rejdy semotam provádí,
svůdcové a svědkyně vespolek svádí.
Hospody se plní, plní se pálenky,
v nichž za obět' padá vejděleček tenký.
Aby mezi přibuzenstvem milým, švarným
život nebyl trochu tuze jednotvárným,
aby nezvšedněly všelike radosti,
zapředou se dosti malinké mrzutosti.
Soutrpné jazýčky šíří klevety
od kmotříčka k strejčku, k tetě od tety.
A když stupňů nejvyšších dosáhnou klepy,
sladké smíření zas lásku starou slepí.
Tak se jasný čas s pošmourným mile střídá
a každý všech dějů města se dozvídá.
Z mladíků se jeden druhý krásně vyvine,
na študenta místo řemesla se vyšine.
A pak buď se stane pánem někdy větším,
aneb i začasté velmi malým něčím.
Mnohý sveden životem ve hlavním městě,
zle klopýtne na té kluzké cestě,
aniž blahobyť, jež hledal, najde,
ba i zcela v bídném stavu zajde.
Tu z jiného zase študenta synáčka,
osud učíní velebného panáčka
a když rodiče mu primicie strojí,
celé město k jejich radosti se spojí.
V mladém kněží něco velebného vidí,
vykat neb konečně tykat se mu stydí.
V nových časech i nespokojenci ňáci

zužitkovat chtějíce svou práci,
do té Ameriky prožluklé se ztrácej,
to pak zbytek jmění nedbale utrácej.
Místo řemesel v pralesích stromy kácej,
a když takto na čisto se utrmácej
a na blahobyt naděje dokrvácej,
pak se v opuštěné staré hnízdo vracej,
kdežto, ana bída zas je dusí,
z brusu nový život začít musí.
A tak bylo vždy a jest a bude,
zde a jinde, bezpochyby všude.

Příloha 9)

Hajniš, F.: *Po válečném světa hluku*, Světozor 3, 1869, str. 343

Po válečném světa hluku
Po válečném světa hluku,
když se na tisíce pluků
do svých vlastí porozešlo,
aby slunce miru vzešlo.
Vojna když se utišila,
Anglie když pospíšila,
Bonapart by odsouzený
hned se dostal do Heleny:
v znamenitém tomto roku,
učinil jsem prvních kroků
k osudnému na svět skoku.
Tento rok jsem počal žíti,
od těch dob je vinen osud,
slunce že též na mě svítí
a že jsem na světě posud.
Z Vamberka malého města
vyšla mého žití cesta.
Z prvních dob vím cokoli,
avšak nic znamenitého.
Byl jsem rázu veselého,
až jsem přišel do školy.
Když pak jsem rok od roku
ve všech větvích triviálky
velkých činil pokroků,
přišel jsem do blízké dálky,
bych tam místo mateřštiny
vepravil se do latiny.
Do Rychnova toho místa,
kde přednáší piarista,
musil jsem s tatínkem jet.
Bylo mi as devět let.
Neptejte se jak jsem odbyl
preparandu nebo parvu.
Toho paměť jsem již pozbyl,
a kdybych i mozek rozbil,
nepřiznal bych pravou barvu.

Co nám z knih učení dali,
do mozku jsme pilně cpali,
aniž jsme pak o to dbali,
zdali jsme to strávit' v stavu,
jen když my jsme měli plnou hlavu.
Na tak započaté dráze
po odbytých školách šesti,
šlo to k staroslavné Praze
co filozof hledat štěstí.
Na myslí mi slavně tane,
profesor že nám tu „Pane“
říkat musil a že hůl
moh jsem nosit jako kůl.
Všelicos nám přednášeli,
čemu jsme zle rozuměli.
Pak jsme měli každý zkoušku,
přes kterou já milerád
dám zapomenutí roušku.
Tak moudrostí naplněný
a v logice vycvičený
do jus jsem se odebral,
paragrafům jsem se vzdal.
Po skončeném šťastně jus
měl jsem ještě cesty kus,
dřív než jsem se dostal tam,
chléba plat kde není klam.
Po mnohém rozvažování,
semo tamo rozjímání,
paragrafům dal jsem kvinde
a hledal jsem štěstí jinde.
Ku poště jsem medle zašel,
tak jsem plat i chleba našel.
Na poště jsem ještě posud.
Hle! To jest můj celý osud.

PRAMENY

- Filípek, Václav: *Na dívčinky Labské*, Čechoslav 4, 1823, str. 121
- Filípek, V.: *William Shakespeare*, Světozor 2, 1835, str. 333-334
- Filípek, V.: *Výbor divadelních her zahraničních*, Česká včela 3, 1836, str. 342
- Filípek, V.: *Půlnoční rozjímání o šetrnosti městských a venkovských děvčat*, Květy 3, 1836, str. 122-123
- Filípek, V.: *Dopisy a nedopisy*, Česká včela 5, 1838, str. 263-264, 272, 294-295
- Buchtoslav Abyvásdrak (= Václav Filípek): *Kašlavé písně Buchtoslava Abyvásdraka*, Česká včela 6, 1839, str. 301
- Buchtoslav Abyvásdrak (= Václav Filípek): *Nebohý básník*, Česká včela 6, 1839, str. 257
- Filípek, V.: *A tak dále*, Česká včela 7, 1840, str. 114-116
- Filípek, V.: *Několik obrazů z kukátka Palečkova*, Paleček 1, 1841, str. 57-59
- Filípek, V.: *Mouchy ať si sednou na koho chtějí*, Pražský posel 3, 1848, str. 308-309
- Filípek, V.: *Z deníku Turka na Pražském Mostě*, Včela 16, 1849, str. 44
- Filípek, V.: *Porada učitelská v Kocourkově*, Včela 16, 1849, str. 87-88
- Filípek, V.: *F. J. Rubeš - nekrolog*, Lumír 3, 1853, str. 789-790
- Hajniš, František: *Mlynářský krajánek nevěrné své milence*, Květy české 1, 1834, str. 369-370
- Hajniš, F.: *Anekdoty*, Květy 3, 1836, str. 310
- Hajniš, F.: *Trnky*, Květy 12, 1845, str. 426
- Hajniš, F.: *Napomenutí*, Česká včela 13, 1846, str. 64
- Hajniš, F.: *Na pana správce Šidila*, Česká včela 13, 1846, str. 64
- Hajniš, F.: *Dobrá rada lečjakému otci*, Česká včela 13, 1846, str. 88
- Hajniš, F.: *Na skladatele moderní taneční hudby*, Česká včela 13, 1846, str. 148
- Hajniš, F.: *Doktoru Smrtonošovi*, Česká včela 13, 1846, str. 156
- Hajniš, F.: *Postní rozjímání na hrobě nebožtíka Masopusta*, Květy 14, 1847, str. 109-110
- Hajniš, F.: *O žalostech a těžkostech všelijakých stavů*, Květy 14, 1847, str. 541-542
- Hajniš, F.: *Začáteční čtení*, Květy 14, 1847, str. 577-578, 581
- Hajniš, F.: *Souchotiny aneb Láska jej usmrtila*, Včela 15, 1848, str. 33-34
- Hajniš, F.: *Z básní Františka Hajniše*, Lumír 2, 1852, str. 145-147, 173-174, 384
- Hajniš, F.: *Znělky*, Lumír 8, 1858, str. 1158

- Hajniš, F.: *K čtenářstvu o novém roce*, Poutník od Otavy 2, 1859, str. 8
- Hajniš, F.: *Krotké znělky didakticko-humoristického obsahu*, Lumír 9, 1859, str. 666-667, 985-993
- Hajniš, F.: *Míchanice*, Poutník od Otavy 2, 1859, str. 151-152, 167-168, 183-184
- Hajniš, F.: *Přepodivná historie o podivném ženichu*, Poutník od Otavy 2, 1859, str. 207-208
- Hajniš, F.: *Humoristická licitace*, Slovenské noviny (příloha Světozor 4), 1861, str. 269-270
- Hajniš, F.: *Historie malých měst*, Světozor 2, 1868, str. 137
- Langer, Josef Jaroslav: *Bajky*, Časopis Společnosti vlasteneckého musea v Čechách 3, 1829, str. 70-79
- Langer, J. J.: *Kopřivy*, Časopis Společnosti vlasteneckého musea v Čechách 3, svazek III a IV, 1829, str. 11-14, 3-8
- Langer, J. J.: *Kopřivy*, Časopis Společnosti vlasteneckého musea v Čechách 4, svazek I, 1830, str. 45-50
- Langer, J. J.: *Bohdanecký rukopis*, Časopis Českého musea 5, 1831, str. 10-23
- Langer, J. J.: *Kopřivy*, Časopis Českého musea 5, 1931, str. 24-28
- Langer, J. J.: *Den v Kocourkově*, Časopis Českého musea 6, 1832, str. 283-313
- Langer, J. J.: *Bodláčí a růže* (ed. Eva Purkrábková), Praha: SNKLHU, 1957

LITERATURA

- An.: *Dne 28. dubna skonal...*, Květy 13, 1846, str. 222
An.: *František Hajniš*, Světozor 20, 1886, str. 141-142
An.: *Hajnišův humoristický proslov 16.10. v Mladé Boleslavi*, Květy 14, str. 504
An.: *Nekrolog*, Lada 3, 1863, str. 87-88
An.: *Nekrolog*, Literární listy 7, 1886, str. 33
An.: *Nekrolog*, Poutník 1, 1846, str. 96
An.: *Nekrolog*, Pražské noviny 13, 1846, str. 189
An.: *Oznámení*, Česká včela 3, 1836, str. 342
An.: *Památce F. H.*, Národní práce 2, 1940, str. 4
An.: *Rodný dům V. F.*, Zlatá Praha 3, str. 716, 718
An.: *Úmrtí*, Zvon 6, 1906, str. 719
An.: *V. F.*, Hlas 2, 1863, str. 146, 148-149, 152
An.: *Václav Filípek*, Pozor 3, č. 95, 1863, str. 1, 4
An.: *Za několik dní...*, Lumír 9, 1859, str. 524
An.: *Známý jednou literát...*, Pražský večerní list 3, 1850, str. 150
Čelakovský, František Ladislav, *Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského I* (vydal František Bílý), Praha: Česká akademie, 1907
Čenský, Ferdinand: *František Hajniš*, Osvěta 16, 1886, č.3, str. 245-254
Dějiny české literatury 2 (hl. redaktor Jan Mukařovský), Praha: NČAV, 1960
Hanuš, Josef: *Literatura česká devatenáctého století II*, Praha: Laichter, 1917
Homolová, Květa a kol.: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století.*, Praha: Československý spisovatel, 1973
Hrabák, Josef - Jeřábek, Dušan - Tichá, Zdeňka: *Průvodce po dějinách české literatury*, Praha: Panorama, 1984
J. M.: *Vlastenecké vzpomínání z doby před r. 1848*, Světozor 9, 1875, str. 171-174, 187-188, 211
Jakubec, Jan: *Dějiny literatury české II*, Praha: Laichter, 1934
K. S. (= Karel Sabina): *Paleček a jeho doba*, Světozor 3, 1869, str.318-319, 232-324, 342-343, 350
Klimeš, Lumír: *Slovník cizích slov*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998
Langer, Josef Jaroslav: *Výbor básní* (ed. Karel Krieger), Praha: Otto, 1909
Lehár, Jan - Stich, Alexandr - Janáčková, Jaroslava - Holý, Jiří: *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998

- Lexikon české literatury*, Díl 1, A-G, Praha: Academia, 2000
- Malý, Jakub: *Naše znovuzrození*, díl I, část IV, Praha: Otto, 1897
- Mattuška, Alois: *Václav Filípek*, Hlídkka literární 3, 1886, str. 37-40, 73-77, 137-140, 170-173, 197-202
- Mocná, Dagmar - Peterka, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů* (deklamovánka, epigram, satira, znělka), Praha a Litomyšl: Paseka, 2004
- Nejedlý, Zdeněk: *Josef Jaroslav Langer o umění*, Lumír, Praha, 1907, str. 71-75
- Novák, Jan V. - Novák, Arne: *Přehledné dějiny literatury české*, Brno: Atlantis, 1995
- Novák, Viktor: *Satira v díle Josefa Jaroslava Langra*, Česká revue 19, 1926, str. 154-161
- O české satíře* (ed. Františka Buriánka), Praha: SPN, 1959
- Pešek, Josef: *Jaroslav Langer*, Česká revue 19, 1926, str. 38-45, 87-94
- Pešek, Josef: *Josef Jaroslav Langer*, Česká revue 4, Praha, 1911, str. 711-744
- Pytlík, Radko: *Malá encyklopedie českého humoru*, Praha: Československý spisovatel, 1982
- R. J. K.: *Humoresky pana poštovního rady*, Máj 6, 1907, str. 124
- Sus, Oleg: *Metamorfózy smíchu a vzteku*, Brno: Krajské nakladatelství, 1963
- Š (= Karel B. Štorch): *České divadlo v Praze*, Česká včela 12, 1845, str. 154
- Tyl, Josef Kajetán: *Moje poslední procházka se dvěma umrlými*, Květy 14, 1847, str. 305
- Vinařický, K. A.: *Korespondence a spisy pamětní I* (ed. V. O. Slavík), Praha: Česká akademie, 1903
- Vlček, Jaroslav: *Dějiny české literatury II*, Praha: SNKLHU, 1960
- Zrcadlo rozděleného království* (ed. Jaroslav Kolár), Praha: ČSAV, 1963

